

A. KURSKI

NSV LIIDU
RAHVAMAJANDUSE
PLAANIMINE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

A. KURSKI

NSV LIIDU
RAHVAMAJANDUSE
PLAANIMINE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1951

Originaali tiitel:

А. Курский. Планирование народного хозяйства СССР
Госпланиздат, Москва

Tõlkinud G. Valgma

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

16881

ARHIIVKOGU

EESSÕNA

Sotsialistlikus ühiskonnas areneb kogu majanduslik elu riikliku rahvamajanduse plaani alusel.

«NSV Liidu majanduslikku elu määrab ja suunab riiklik rahvamajanduse plaan ühiskondliku rikkuse suurendamise, töörahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindla tõusu, NSV Liidu sõltumatuse kindlustamise ja ta kaitsevõime tugevdamise huvides» (Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsiooni § 11).

Seega on plaanimine sotsialistliku majanduse arengu seadus. Seejuures, nagu õpetab seltsimees Stalin, ei ole rahvamajanduse plaan mingisugune plaan-prognoos, vaid **plaan-direktiiv**, mille täitmine on kohuslik kõigile juhtivaile organeile, majanduslikele organisatsioonidele ja ettevõttele.

Käesolev raamat annab ülevaate rahvamajanduse plaanimisest. Seejuures selgitatakse, mispärast on plaanimine sotsialistliku majandussüsteemi juures tarvilik, missugust tähtsust omab rahvamajanduse plaanimine ja milliseid eesmärke see taotleb. Ühtlasi antakse teoses ülevaade NSV Liidu rahvamajanduse plaanimise arengust üksikute etappide läbilõikes ja näidatakse ära rahvamajanduse plaanimise alused, plaani sisu, ta koostamise käik ja plaanimistööd teostavate organite süsteem. Lõpuks peatatakse plaani täitmise eest peetava võitluse ja plaani täitmise kontrolli kui sotsialistliku plaanimise tähtsaima ülesande juures.

Eesti NSV plaanimise alal töötajad ei oma veel küllaldaselt vajalikke kogemusi, võrreldes vanemate liiduvabariikide vastava ala töötajatega, kes on tegelnud plaanimisega juba mitukümmend aastat.

Seoses Eesti NSV-s hiljuti läbiviidud rajoonimisega suurenes tunduvalt plaanimise alal töötajate kaader. Endise kolmeteistkümne maakonna arvel moodustati kolmkümmend üheksa rajooni, kusjuures igas rajoonis töötab oma plaanikomisjon. Uued plaanimisala töötajad aga ei ole jõudnud omandada veel küllaldaselt teoreetilisi teadmisi ja praktilisi kogemusi oma tööalal. Seda lünka aitab parandada käesolev raamat, mis on vajalikuks abimaterjaliks käitiste ja ettevõtete juhtivatele töötajatele, plaanimise alal töötajatele ning laialdasele nõukogude aktiivile rahvamajanduse plaani ja plaanimise tähtsuse, plaanidistsipliini kinnipidamise ja plaanitäitmise kontrolli vajaduse selgitamisel ning organiseerimisel.

Käesolevas eestikeelses väljaandes on originaaliga võrreldes tehtud mõningaid täiendusi ja toodud andmeid ajajärgu kohta pärast originaali ilmumist.

NSV LIIDU RAHVAMAJANDUSE PLAANIMISE TÄHTSUS JA ÜLESANDED

Sotsialistliku plaanimise eeldused

Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon avas maailma-ajaloos uue ajastu, sotsialismi ajastu. Ta päästis meie maa ähvardavast majanduslikust katastroofist ja välismaisest orjusest. Kommunistliku partei poolt juhitud töölisklass rajas esmakordselt ajaloos uut tüüpi tõeliselt demokraatliku riigi ja alustas sotsialistliku majanduse plaanikindlat ülesehitamist.

NSV Liidu rahvamajanduse plaanimine on Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni suurim saavutus, marksismileninismi ideede konkreetne elluviimine, võimas relv Lenini-Stalini partei käes võitluses kommunismi võidu eest.

Rahvamajanduse plaanipärane iseloom on nõukogude sotsialistliku korra üks otsustavamaid eeliseid, üks tähtsamaid näitajaid tema üleolekust kapitalismist.

Sotsialistliku rahvamajanduse plaanilised alused kõrvaldavad kriiside, tööpuuduse ja majanduslike vapustuste võimaluse. Sõjaeelseil aastail teostas Nõukogude riik rahvamajanduse plaanimise teel tootlike jõudude ja pideva laiendatud sotsialistliku taastootmise enneolematu kiire arengutempo. Teostades suurte tööde leninlik-stalinlikke plaane, muutis nõukogude rahvas bolševike partei juhtimisel meie maa erakordselt lühikese ajaga võimsaks

industriaalriigiks, maailmas kõige suurema ja kõige rohkem mehhaniseeritud kollektiivse põllumajandusega maaks. Suure Isamaasõja perioodil oli rahvamajanduse plaanilisus üks tähtsamaid abinõusid, mis võimaldas erakordselt lühikese aja jooksul luua hästikorraldatud ja kasvavat sõjamajandust ning saavutada vaenlase üle majandusliku võidu. Nüüd, pärast sõja võidukat lõpetamist, võimaldab sotsialistlik plaanimine edukalt lahendada rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise ülesandeid.

Sotsialistliku plaanimajanduse poliitilised ja majanduslikud eeldused on loodud poliitilise võimu kättevõitmisega, kapitalistliku eraomandi likvideerimisega ja tootmisvahendite ühiskondliku omandi kehtestamisega tööliklassi poolt.

Marx ja Engels kirjutasid juba «Kommunistliku partei manifestis»: «Proletariaat kasutab oma poliitilist võimu selleks, et kodanluselt järk-järgult ära kiskuda kogu kapital, tsentraliseerida kõik tootmisvahendid riigi, s. o. valitsevaks klassiks organiseerunud proletariaadi kätte ja suurendada võimalikult kiiresti tootmisjõudude hulka.»¹

Iseloomustades kodanliku ühiskonna vastuolude lahendamist proletaarse revolutsiooni kaudu, tähendas Engels: «Proletariaat vallutab ühiskondliku võimu ning muudab selle võimu jõul kodanluse kätest äralibisevad ühiskondlikud tootmisvahendid kogu ühiskonna omanduseks. Sellega vabastab ta tootlikud jõud kõigest sellest, mis neile siiani oli omane kapitali näol ja annab nende ühiskondlikule olemusele täieliku arenguvabaduse.»²

Lähtudes kommunistliku (bolševike) partei programmi teadusliku sotsialismi nõudeist, seadis Lenin nõukogude

¹ K. Marx ja F. Engels, «Kommunistliku partei manifest», Tallinn 1947, lk. 45.

² Ф. Энгельс, Анти-Дюринг, Госполитиздат, 1945 г., стр. 269.

võimu üheks põhilisemaks ülesandeks «kogu riigi majandusliku tegevuse maksimaalse ühendamise ühe, üldriikliku plaani järgi».

Nõukogude korra kehtestamine ja uue, sotsialistliku tootmissüsteemi ehitamine loovad mitte ainult rahvamajanduse plaanimise võimaluse, vaid ka selle vajaduse. Samal ajal, kui tootmisvahendite kapitalistlik eraomand lahutab rahvamajandusorganismi omavahel majanduslikult seotud osi, tekitab konkurentsi, lepitamatuid vastuolusid ja kriise, ühendab sotsialistlik omand kogu riigi rahvamajandust, kindlustab erinevate majandusharude juhtimist ühtse plaani järgi.

Sotsialism kui suur ühiskondlik tootmine, tähendas Lenin, ei ole mõeldav ilma plaanipärase riikliku organisatsioonita, mis allutab kümneid miljoneid inimesi rangetele kinnipidamisele ühtsest normist saaduste tootmisel ja jaotamisel.

Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eelõhtul dikteerisid Venemaa sise- ja välistingimused ülemineku paratamatuse tootmise ja jaotamise reguleerimisele kogu rahvamajanduse ulatuses. Ilma selleta ei oleks Venemaad saadud päästa teda ähvardavast majanduslikust katastroofist.

Kuid see ülesanne oli jõukohane vaid nõukogude võimule, milline võis järjekindlalt teostada riigi taassünni ja ümberkujundamise programmi sotsialismi baasil.

Likvideerinud kapitalistide ja mõisnike võimu ning võtnud majanduses enda kätte juhtivad seisukohad, asus töölisklass kommunistliku partei juhtimisel ühiskondliku tootmise ja jaotamise plaanikindlale organiseerimisele kogu rahva huvides, sotsialismi ülesehitamise eesmärgil.

Plaanimajandus ei tekkinud pärast Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni kohe valmis kujul. Ta sündis ja arenes ägedais lahinguis nõukogude riikliku ja ühis-

kondliku korra sise- ja välisvaenlaste vastu, ületades oma teel tohutuid raskusi. Riigi majanduselu ümberkorraldamine plaanimajanduse aluseil nõudis majanduse organiseerimise uute vormide otsimist, nende kontrollimist revolutsioonilise ümberkujundamise kogemustega, ning miljonite inimeste — sotsialistliku ühiskonna ehitajate loova tegevusega. Oli vajalik majanduse juhtimise ja organiseerimisküsimuste sügav teaduslik läbitöötamine, sotsialistliku plaanimise bolševistlike printsiipide rajamine. Lenin ja Stalin rajasid sotsialistliku ehituse uued teed, suunasid nõukogude rahva hiiglasuurt revolutsioonilist tegevust, töötasid välja nõukogude majanduse juhtimise ja plaanimise printsiibid.

Sotsialistliku revolutsiooni esimestest päevadest alates osutasid Lenin ja Stalin tohutusuurt tähelepanu sotsialistliku plaanimise küsimuste teaduslikule läbitöötamisele. Lenin oli esimese suurte tööde riikliku perspektiivplaani, GOELRO (Venemaa Riiklik Elektrifitseerimise Komisjon) plaani innustajaks ja organisaatoriks. Edasise loomingu arengu ja sügava teadusliku põhjenduse sai sotsialistlik plaanimine suurte tööde stalinlike viie aasta plaanide perioodil. Nõukogude viisaastakud on laiendatud sotsialistliku taastootmise meisterlikuks plaaniks, mille kõigi põhialuste, tihti aga ka detailide väljatöötamine kuulub revolutsiooni suurele meistrile seltsimees Stalinile.

Sotsialistliku plaanimise küsimuste teaduslikul läbitöötamisel on samuti suur osa Lenini ja Stalini võitluskaaslastel ja õpilastel — Molotovil, Dzeržinskil, Ordžonikidzel, Kuibõševil ja teistel. Nende töödes me leiame konkreetsete kogemuste sügavat üldistamist ning sotsialistliku majanduse juhtimise ja plaanimise kõige tähtsamate küsimuste lahendamist.

Sotsialistliku ehituse iga sammuga hõlmas riiklik plaanimine rahvamajandust järjest täielikumalt ning

rikastus üha uute vormidega, millised sündisid võitluses sotsialismi ülesehitamise ja arendamise ülesannete kiireima täitmise eest. Plaani osa ja tähtsuse tõus rahvamajanduses oli tingitud sotsialistlike suhete kasvust ja kindlustumisest, nõukogude riigi võimsuse tugevnemisest, rahvamajanduse materiaal-tehnilise baasi arengust ja sotsialismi ehitajate kaadrite kasvust.

Sotsialistlik plaanimine arenes pingelises ja teravas võitluses klassivaenulike elementide vastu, väikekodanliku stiihia ning kapitalismi igandite ja mõjude vastu.

Tootmisvahendite ühiskondliku, sotsialistliku omandi kui nõukogude majandussüsteemi vankumatu aluse kehtestamine, kapitalistlike elementide likvideerimine ja tööliste ning talupoegade koostöö uued klassisuhted, mis on leidnud kinnitamist NSV Liidu konstitutsiooniga, tõstsid määratult NSV Liidu rahvamajanduse plaanimise tähtsust. Riiklikud plaanid muutusid nõukogude majanduse ülisuureks organiseerivaks jõuks, hõlmates kõiki rahvamajanduse harusid ja sotsialistliku taastootmise kõiki külgi.

Käesoleval ajal sotsialistlik plaan, olles sotsialismimaa majandusliku arengu võimsaks jõuks, on juurdunud sügavalt paljumiljonilise nõukogude rahva ellu.

Ekspluataatorlike klasside poliitiline ülevõim ja tootmisvahendite kapitalistliku eraomandi olemasolu teevad võimatuks rahvamajanduse plaanilise juhtimise, ja kõik kodanlike tegelaste — poliitikute ning ökonomistide pingutused ja manöövrid plaanimise alal on paratamatult lõppenud ja lõpevad krahhiga.

«Kapitalistidest vabanemata ja tootmisvahendite eraomanduse printsiipest lahti saamata ei loo Te plaanimajandust,» kõneles seltsimees Stalin vestluses inglise kirjaniku Wells'iga.

«... sest mis on plaanimajandus, millised on mõned tema tunnused? Plaanimajandus kaotab tööpuuduse.

Oletame, et õnnestub kapitalistlikku korda säilitades viia tööpuudust teatud miinimumini. Kuid ükski kapitalist ju ei nõustu iialgi ja mingi hinna eest tööpuuduse täieliku likvideerimisega, töötute reservarmee hävitamisega, millise otstarve on avaldada survet tööturule ja kindlustada odavamalt tasutavate töökäte olemasolu. Siin on Teile juba üks lünk kodanliku ühiskonna «plaanimajanduses». Edasi, plaanimajandus eeldab, et tootmine tugevneb neis tööstusharudes, milliste tooted on eriti vajalikud rahvahulkadele. Aga Te teate, et kapitalismi tingimustes toimub tootmise laiendamine hoopis teistsugustel motiividel, et kapital suundub neisse majandusharudesse, kus kasuminorm on suurem. Mitte kunagi ei sunni Te kapitalisti iseendale kahju tekitama ja leppima väiksema kasuminormiga rahva vajaduste rahuldamise nimel.»³

Igas üksikus kapitalistlikus ettevõttes on tööliste töö suhteliselt organiseeritud ja allutatud ettevõtja ühtsele tahtele viimase poolt suurema kasusaamise huvides. Kogu rahvamajanduse ulatuses aga valitseb plaanipäratus ja tootmisanarhia. See viib alalistele disproporsioonidele ning mittevastavustele üksikute tootmisalade ja -harude arengus. Kapitalismi arenguga kontsentreerub üha suurem tööliste arv suurtes ettevõtetes. Turusidemed nende ettevõtete vahel toorainete, materjalide ja seadmete hankimisel ning valmistoodangu turustamisel üha laienevad. Kapitalism ühendab tööd ja annab sellele ühiskondliku iseloomu kogu rahvamajanduse ulatuses. Selle ühiskondliku töö produkt aga moodustab kapitalistlike ettevõtjate eraomanduse. Seega on kapitalismi tingimustes lepitamata vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja erakapitalistliku omastamise vahel. See kapitalismi põhiline vastuolu annab end tunda perioodilistes liigtootmise kriisides, kus suured kogused kaupu ei leia

³ И. Сталин, Вопросы ленинизма, издание десятое, стр. 600.

elanikkonna enamuse mitteküllaldase ostujõu tõttu turgu ning hävitatakse hindade kõrgendamise eesmärgil, kus järsult väheneb tootmise tase, jäävad seisma paljud ettevõtted ning suureneb tööpuudus ja töötavate hulkade viletsus.

Kapitalistlike monopolide ülevõim imperialismi perioodil loob võimaluse tootmise ajutiseks, osaliseks ja suhteliseks reguleerimiseks, samaaegselt tugevdades ja teravamaks muutes kaost, mis on omane kapitalistlikule tootmisele tervikuna.

Lenini õpetuse järgi imperialism komplitseerib ja ajab teravaks kapitalismi vastuolud, «ajab segi» monopolid konkurentsivabadusega, kuid imperialism ei saa kõrvaldada vahetust, turgu, konkurentsi, kriise jne.

Majanduse ümberkorraldamine sõjaliseks otstarbeks teise maailmasõja ja selle ettevalmistamise perioodil toimus kapitalistlikes maades riigi aktiivsel vahelesegamisel maa majanduslikku ellu. Kuid abinõud majanduse riiklikuks reguleerimiseks sõja perioodil ei tähendanud, et kapitalism oleks loonud plaanimajanduse. Kapitalistlikud suhted ja kapitalismi alused — tootmisvahendite eraomandus, ekspluateerimine, tootmis-anarhia ja konkurents jäid puutumata. Majanduselu põhiprintsiibiks kapitalismi tingimustes on kasum. Eriti kasvavad monopolistlike organisatsioonide kasumid just sõja perioodil. Kapitalistlike monopolide ning üksikute kapitalistide anarhia ja konkurents jäävad kapitalistliku korra lahutamatuks, seesmiselt omaseks laadiks selle olemasolu mistahes perioodil ning mistahes riikliku reguleerimise ja kontrolli juures, sealhulgas ka riikliku sõjamonopolistliku kapitalismi tingimustes.

Riiklik vahelesegamine majandusse ja rahvamajanduse reguleerimine kapitalistlikes maades toimus sõja ajal kapitalistlike monopolide huvides, ning teostus töötavate

hulkade arvel, kelle õlule veeretati sõja põhilised raskused.

Sõja lõppemisega ja rahuaja tingimustele üleminekuga vähenevad järsult või likvideeruvad täielikult mitmesugused reguleerivad ja kontrollivad abinõud, mis on iseloomustavad arenenud kapitalistlikule sõjamajandusele ja seepärast kapitalismile omased plaanitus ja anarhia tugevnevad veelgi.

Riiklik kontroll (toorainete ja tööjõu limiteerimine) tootmise, ehituse ja jaotamise alal likvideeritakse. Sõja ajal kehtestati USA-s kontroll hindade üle, pärast aga kaotati see täiesti. Monopolistlike organisatsioonide kätte läksid poolmuidu üle paljud ettevõtted, mis sõja ajal ehitati riigi poolt.

Kapitalistlikes maades kutsus majanduse sõjajärgne ümberkorraldamine esile turu järsu kitsenemise, tootmistaseme languse ja tööpuuduse suurenemise. USA tööstustoodangu indeks, mis 1943. a. moodustas 1939. a. taseme võrreldes 219, alanes 1945. a. 186-ni ja 1946. a. 156-ni. 1949. a. lõpul moodustas USA tööstustoodang vaevalt kaks kolmandikku sõja ajal saavutatud kõige kõrgemast tootmistasemest. 1949. aasta jooksul langes USA-s tootmistase rohkem kui 20% võrra. Farmrite sissetulek vähenes 1949. aastal 1948. aastaga võrreldes 4,7 miljardi dollari võrra. Praegu ületab töötute ja pooltöötute arv USA-s 14 miljonit inimest. Kui siia juurde arvata veel rida töötute kategooriaid, keda ameerika statistika näitab kui töölolijaid, siis moodustab töötute tegelik arv USA-s ligi 18 miljonit inimest. Üha suurenev langus toimub ka ameerika põllumajanduses. Vähenevad külvipinnad ning hävitatakse turgu mitteleidvat toodangut. Samal ajal kui USA-s miljonid inimesed nälgivad, andis ameerika valitsus möödunud aasta algul korralduse tema poolt ostetud 1360 tuhande tonni kartulite hävita-

miseks. Vastavalt USA valitsuse korraldusele vähendati 1950. a. puuvilla külvipinda 1949. aastaga võrreldes 23%.

Töötasu alanemine, suurte kaubavarude kuhjumine, aktsiate kursi langus, tootmise vähenemine, hoolimata ülisuurtest tellimustest sõjavägede relvastamiseks, mida teostavad Ameerika Ühendriikide imperialistlikud valitsevad ringkonnad, väliskaubanduse mahu pidev vähenemine, tööpuuduse suurenemine — kõik need on USA-s üha süveneva majanduskriisi ilmsed tunnused.

USA monopolistliku kapitali püüded selle vältimatu kriisi ärahoidmiseks kutsusid ellu niinimetatud «marshalli plaani». Selle ameerika kapitali uue «plaani» manöövri mõte seisnes selles, et likvideerida Lääne-Euroopa riikide majanduslik iseseisvus, allutada need riigid ookeanitagusele diktaatorile ning muuta nad sõjaliseks tugialaks ameerika reaktsiooni poolt ettevalmistatavas sõjas Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade vastu. Ühtlasi pidi selle plaani teostamine, nagu juba öeldud, aitama Ameerika monopolistidel turustada Euroopas oma lattujäänud kaupu ja seega kui mitte vältida, siis vähemalt edasi lükata majanduskriisi.

Rohkem kui kaks aastat «marshalli plaani» rakendamist aga näitab, et ameerika monopolistide kavad kasutada seda plaani kui majanduskriisi alguse edasilükkamise vahendit on läbi kukkunud. Veel enam — «marshalli plaani» elluviimine on andnud purustava hoobi marshaliseeritud maade majandusele. Töötatud taastamise asemel osutus Lääne-Euroopa majandus laostatuks ja kaasakistuks arenevasse majanduskriisi.

Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia majandus elab üle kroonilist ja üha süvenevat kriisi.

Inglismaa, kes enne sõda oli esimesel kohal sütt eksportivate riikide hulgas, ei ole sõjajärgsel perioodil võimeline kindlustama oma kütusega maa sisemisi vajadusi. Inglismaa maksebilanssi iseloomustab ülisuur defit-

siit. Vähendades eluliselt tähtsate kaupade importi, suurendades otseseid ja kaudseid makse elanikkonnalt ning säilitades töölistele madala töötasu, veeretab Inglismaa valitsus majanduskriisi raskused töötajate õlule. Kriisist väljapääsu otsib Inglismaa ameerika laenudes, allutades niiviisi oma majanduse üha enam ameerika kapitali huvidele.

Ka Prantsusmaa pole võimeline organiseerima rahvamajanduse plaanilist taastamist ja arendamist. Prantsusmaal esimestel sõjajärgseil aastail käibel olnud nn. «monnee plaan» kujutas endast üht paljudest projektidest plaanimise valdkonnas, mis mitte mingisugusel määral ei riivanud erakapitalistlikke suhteid ja kapitalistlike monopolide tohutuid kasumeid. Selle «plaani» autorid andsid terve rea mitte kellelegi kohustuslikke näitajaid majanduse arendamise alal ning püüdsid seejuures lahendada Prantsusmaa tööstuse kasvu küsimust välismaiste krediitide kasutamise teel, maa rahvusliku sõltumatuse kahjuks.

Mis puutub mainitud «plaani» sellesse osasse, kus kõneldakse rahvamajanduse arendamisest, jättes puutumata kapitalistlikud tootmissuhted ja monopolide ülevõimu, siis oli see juba ette määratud läbikukkumisele kui kapitalistliku tootmise «plaanimise» üks järjekordseid utoopilisi variante, «plaani» seda osa aga, kus kõneldakse välismaiste krediitide kasutamisest, asendas «edukalt» «marshalli plaan», mille tulemusel Prantsusmaa rahvamajandus arenemise asemel ilmselt laostub ning teeb vähikäiku.

«Marshalli plaani» kohaselt toimub Prantsusmaa metallurgia- ja masinaehitustööstuse likvideerimine. 1949. a. 15. detsembril katkes malmi sulatamine Moseli departemangus metallurgiatehaste kõigis kõrgahjudes, kustuvad kõrgahjud ja suletakse kaevandusi ka Noine'i departemangus.

Võrreldes sõjaeelsete aastatega oli 1949. aastal Prantsusmaal automootorite väljalase langenud viis korda ja

Prantsuse autotööstuse tootmisvõimsust kasutati 1948. aastal ainult ühe kolmandiku ulatuses.

Samuti sipleb «marshalli plaani» küüsis Itaalia, kellele kirjutati ette likvideerida masinaehituskäitised. Täites Ameerika monopolide käsku, kuulutab Itaalia valitsus nüüd avalikult, et metallurgiatööstust ootab sama saatus.

Mainitu kõneleb selget keelt sellest, et kapitalistlike maade valitsuste mitmesugust liiki «plaani»-projektid ja -manöövrid, kaasa arvatud ka «marshalli plaan», ei sea omale ülesandeks mitte kapitali ülevõimu likvideerimist ja rahvamajanduse üldist tõusu töötajate hulkade huvides, vaid need kujutavad endast kapitalistlike monopolide kindlustamise ja nende ülisuurte kasumite kaitsmise plaane, pealetungi plaane laialdaste rahvahulkade eluliste huvidele.

Vastupidiselt neile «plaani»-illusioonidele ja -manöövritele on plaanimine uue demokraatia maades võimeline edukalt lahendama sõjajärgse taastamise ja arendamise ülesandeid nende maade poliitilise ja majandusliku sõltumatus kindlal alusel ning mainitud maade rahvaste huvides.

Rahvademokraatia-maade uus riiklik ja ühiskondlik kord, mis tekkis võidu tulemusel fašistliku Saksamaa üle, andis võimaluse asuda Ida- ja Kesk-Euroopa maades rahvamajanduse plaanimisele, olgugi et plaanimajandus neis maades oma arengutaseme ja teiste iseärasuste poolest erineb sotsialistlikust plaanisest NSV Liidus. Võimu üleminek töötajate kätte, suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimine, radikaalsete agraarreformide teostamine — kõik see võimaldas rahvademokraatia-maades üle minna majanduse kiire taastamise, majandusliku ja tehnilise mahajäämuse likvideerimise ning riigi sõltumatus kindlustamise plaanimisele laialdaste rahvahulkade huvides.

Rahvamajandusplaanide eduka täitmise tulemusel on rahvademokraatia-maades tehtud ära suur töö uue sotsia-

listliku majanduse ja kultuuri ülesehitamisel. Rahvademokraatia-maade majanduses on võrratult kasvanud sotsialistlik sektor, mis on saavutanud tööstuses valitseva seisundi ja moodustab praegu Tšehhoslovakkias kogu tööstusest 97%. Poolas valmistatakse 96% tööstustoodangust riiklikes tehaseis ja vabrikuis. Natsionaliseeritud tööstuse-sektor Ungaris moodustab rohkem kui 92%. Taoline olukord on Rumeenias, Bulgaarias, Albaanias, Koreas ja Mongoolia rahvavabariigis. Kõik rahvademokraatia riigid valmistavad toodangut ühe elaniku kohta kaugelt rohkem kui enne sõda ja täidavad ning ületavad edukalt oma rahvamajanduslikke plaane.

Toetudes riiklikele ja kooperatiivseile sektoreile, millel on majanduses juhtiv koht, aga samuti tihedatele sidemetele Nõukogude Liiduga, on rahvademokraatia-maade valitsustel kõik võimalused plaanimise kasutamiseks uue riikliku ja ühiskondliku korra arendamise võimsa hoovana, mis aitab neil muutuda sõltumatuks imperialistlikest riikidest ja üle minna sotsialistliku arenemise teele.

Plaanimine on nõukogude majanduse arenguseadus

Nõukogude korra võiduga ja tähtsamate tootmisvahendite sotsialistliku omandi kehtestamisega likvideeriti meie maal kapitalismi seadused, inimese ekspluateerimine teise inimese poolt, kujundati ümber niisugused majandusseadused, nagu seda on väärtusseadus ja loodi majandusliku arengu uued seadused.

Sotsialismi majandusseadused on seadused, mis on tunnetatud ja nõukogude riigi poolt teadlikult teostatavad. Need seadused määratakse kindlaks bolševike partei ja nõukogude võimu majanduspoliitikaga ning kehastuvad riiklikes rahvamajandusplaanides. Majandusliku arengu seadused leiavad rakendamist nõukogude rahva aktiivses tegevuses. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riiklikel plaanidel on majandusseaduste jõud.

Ühiskondlikule omandile rajatud sotsialistlik tootmisviis ei saa areneda stiihiliselt, vaid ta nõuab plaanikindlat ülesehitamist.

Nõukogudemaa gigantne rahvamajandusorganism, mis on rajatud tootmisvahendite ühiskondlikule, riiklikule ja kolhooslik-kooperatiivsele omadusele, areneb ühtse riikliku plaani alusel.

Plaanimise põhiliseks majanduslikuks aluseks on riiklik omand, s. o. rahva ühisvara. Isamaasõja alguseks kuulus riigile mitukümmend tuhat suurt tööstusettevõtet, üle 10 tuhande põllumajandusliku ettevõtte, üle 170 tuhande kilomeetri vee- ja raudteid, üle 350 tuhande riikliku kaubandusettevõtte.

Põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine tegi vajalikuks põllumajanduse otsese riikliku plaanimise.

«Suurmajapidamist põllunduses, mis hõlmab sadu, mõnikord ka tuhandeid talundeid,» tähendas seltsimees Stalin, «võib pidada ainult plaanipärase juhtimise korras. Ilma selleta peab ta hukkuma ja kokku varisema.»⁴

Riik juhib plaanipäraselt ligi 200 tuhande kolhoosi tegevust, millised töötavad riigilt tasuta ja põliseks kasutamiseks saadud maal. Masina-traktorijaamade kaudu teostab riik kolhoosi majandi juhtimist ja organisatsioonilist abistamist kooskõlas kolhoosnike iseseisva tööga oma kollektiivsete majapidamiste ülesehitamisel.

Plaanimine annab võimaluse pidada kollektiivset suurpõllumajandust teaduslikel alustel ja õigesti ühendada riigi ning kolhoosi huve. Kolhoosielu põhiseaduses — põllumajandusliku artelli põhikirjas — öeldakse: «Artell kohustub majandama oma kollektiivset majandit plaani järgi, täpselt täites tööliste-talupoegade valitsuse asutuste poolt kindlaksmääratud põllumajandusliku tootmise plaane ja artelli kohustusi riigi vastu.»

⁴ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 356.

Plaanimise alusel kindlustatakse sotsialistliku tootmise kasvu kõrge tempo ja pidevus, tema kriisivaba arenemine, nõukogude rahva materiaalse heaolu kõrvalekaldumata tõus ja ühiskondliku töö viljakuse tõstmine. Plaani kaudu realiseerub ka sotsialismi tähtsaim printsiip — tasu töö eest töö hulga ja kvaliteedi järgi.

Rahvamajanduse sotsialistliku plaanimise aluseks on ühiskondliku arengu sügavalt teaduslik ettenägelikkus, mis on rajatud sotsialistlike majandusseaduste tundmisele. Partei ei juhindu oma praktilises tegevuses mitte mingisugustest juhuslikest motiividest, nagu õpetab seltsimees Stalin, vaid ühiskonna arenemise seadustest, nende seaduste järeldustest. «...et poliitikas mitte eksida, tuleb proletariaadi parteil nii oma programmi koostamises kui ka oma praktilises tegevuses eelkõige lähtuda tootmise arenemise seadustest, ühiskonna majandusliku arenemise seadustest.»⁵

Tuginedes ühiskonna majandusliku arenemise seaduste tundmisele, kasutab nõukogude riik plaani nende seaduste teadlikuks rakendamiseks.

Nii näiteks oli industrialiseerimine meie maal sotsialistliku tootmisviisi arengu ja võidu majanduslikuks paratamatuseks. Nõukogude riigi olemasolu sisemised ja välised tingimused nõudsid selle ülesande teostamist ajalooliselt lühima aja jooksul. Kuid see võis saada ellu rakendatud vaid industrialiseerimise nõukoguliku meetodi alusel. Selal, kui kapitalistlikes maades algas industrialiseerimine kergetööstusest, mille akumulatsiooni alusel tekkisid tingimused rasketööstuse arendamiseks, — heitis partei kõrvale selle industrialiseerimise «tavalise» tee ning alustas industrialiseerimist vahetult rasketööstuse arendamisega.

Plaanimine võimaldas selle ülesande lahendamiseks mobiliseerida vajalikke vahendeid ning kogu rahvamajan-

⁵ ÜK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn 1946, lk. 121.

duse ressursid ümber jaotada rasketööstuse loomise ja selle kiire arendamise huvides. See tähendas, et eramajandusliku rentaabluse printsiip, keskmise kasuminormi stiiline seadus on NSV Liidus asendatud rahvamajandusliku rentaabluse printsiibiga ja ühiskondliku töö plaanipärase jaotamisega.

Sotsialistliku plaani kui sotsialismi arenemise majandusseaduse tähtsusest annab tunnistust nõukogude ühiskonna teine suur ümberkujundamine — põllumajanduse kollektiviseerimine. Kõik kollektiviseerimise põhilised eeldused ja tingimused — rasketööstuse loomine, linna ja maa tootmisalane koostöö, kooperasiioni algvormide arendamine — loodi plaanilises korras. Ületades otsustavalt kõiki iseoolunähtusi küla sotsialistlikus ümberkorraldamises ning piirates ja välja tõrjudes kapitalistlikke elemente, viis nõukogude riik kollektiviseerimist läbi plaanipäraselt, arvestades konkreetselt iga antud etapi ja maa üksikute rajoonide iseärasusi. Sotsialistlik plaanimine tugineb nõukogude riigi poliitilise ja majandusliku võimsuse kindlale alusele. Kapitalistlikes maades ei juhi majandust mitte riik, vaid riigi tegevus on tingitud kapitalistliku majanduse ja kapitalistlike monopolide huvidest, kelle kätes riik asub. NSV Liidus väljendub plaanimises riigi uus, kapitalismi tingimustes olematu, majanduslik-organisatorlik funktsioon.

Oma arengus on sotsialistlik riik läbi teinud, nagu näitas seltsimees Stalin, kaks faasi. Esimene faas — see on ajavahemik Oktoobrirevolutsioonist kuni ekspluataatorlike klasside likvideerimiseni. Selle ajajärgu põhiülesanne oli kukutatud klasside vastupanu mahasurumine, maa kaitse organiseerimine interventide kallaletungi vastu, tööstuse ja põllumajanduse taastamine, tingimuste ettevalmistamine kapitalistlike elementide likvideerimiseks. Sellel perioodil teostas Nõukogude riik kaht põhifunktsiooni: kukutatud klasside vastupanu mahasurumine sise-

riigis ja maa kaitse organiseerimine väliskallaletungi vastu. Kolmas funktsioon — majanduslik-organisaatorlik ja kultuurilis-kasvatuslik funktsioon ei saanud tol perioodil tõsiselt areneda.

Nõukogude riigi arenemise teine faas — see on ajavahemik linna ja maa kapitalistlike elementide likvideerimisest kuni sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võiduni ja uue Konstitutsiooni vastuvõtmiseni.

Selle perioodi põhiülesandeks oli kogu maal sotsialistliku majanduse organiseerimine ja kapitalistlike elementide viimaste jäänuste likvideerimine, kultuurirevolutsiooni organiseerimine, täiesti ajakohase armee organiseerimine maa kaitseks. Täieliku arenemishoo sai sel faasil riigiorganite majanduslik-organisaatorliku ja kultuurilis-kasvatusliku töö funktsioon. Ühtlasi säilis täielikult maa sõjalise kaitse funktsioon väliskallaletungide vastu ning tekkis uus sotsialistliku omandi kaitsmise funktsioon. Nõukogude riigi majandusliku osatähtsuse tugevnemisega laienesid sotsialistliku plaanimise võimalused.

Kapitalistlike elementide likvideerimine ja sotsialistliku majandussüsteemi võit lõi tingimused kogu rahvamajanduse kooskõlastamiseks riikliku plaaniga ning kõigi tootmisharude ja -sfääride otseseks riiklikuks plaanimiseks.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaanid on riiklikud plaanid, plaanid-direktiivid, mis on kohustuslikud kõigile majanduslikele organisatsioonidele ja ettevõtetele.

Seltsimees Stalin kriipsutas ÜK(b)P XV kongressil alla meie plaanide riiklikku, direktiivset iseloomu: «Meie plaanid pole plaanid-prognoosid, plaanid-oletused, vaid plaanid-direktiivid, mis on juhtivatele organitele kohuslikud ja mis määravad kindlaks meie majandusliku arenemise suuna tulevikus kogu maa ulatuses.»⁶

⁶ J. Stalin, Teosed, 10. köide, Tallinn 1950, lk. 317.

Sotsialistliku plaanimise põhiliseks liikumapanevaks jõuks on marksistlik-leninliku teooriaga relvastatud bolševike partei, töötajate kõigi, nii ühiskondlike kui ka riiklike organisatsioonide juhtiv tuumik.

Majandusliku ehitustöö bolševistlik programm saab konkreetse väljenduse rahvamajanduse perspektiiv- ja jooksvais plaanides, mis tagavad kommunismi ülesehitamise järjekordsete ülesannete lahendamise ning nõukogude riigi majandusliku ja sõjalise võimsuse kindlustamise.

Partei programm, tähendas V. I. Lenin, «... on poliitiline programm, see on meie ülesannete loetelu, see on suhete selgitamine klasside ja masside vahel... Meie partei programm ei või jääda ainult partei programmiks. Ta peab muutuma meie majandusliku ülesehitustöö programmiks, teisiti on ta kõlbmatu ka partei programmina.»⁷

Bolševike partei poliitika — nõukogude korra eluline alus — on riikliku plaanimise aluseks. See poliitika määrab kindlaks rahvamajandusplaani põhisuunad, juhtivad lülid ja konkreetset ülesanded, tõstab töötajate laiade hulkade tootmisalast aktiivsust võitluses plaani täitmise eest.

Riiklikud rahvamajandusplaanid on ülisuureks mobiiliseerivaks jõuks kommunismi ülesehitamise ülesannete teostamisel.

Määrates kindlaks GOELRO plaani üldeesmärgid, kõneles Lenin vajadusest «...innustada tööliste ja teadlike talupoegade massi suure programmiga 10—20 aastaks».⁸

Just töötajate hulkade loov tegevus otsustas GOELRO plaani edu, mille ülesanded määratud tähtajaks tunduvalt ületati.

⁷ В. И. Ленин, Сочинение, том XXVI, издание третье, стр. 45

⁸ Там же, том XXIX, издание третье, стр. 432.

Suurte tööde stalinlikud plaanid mobiliseerisid nõukogude rahvast maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise gigantse programmi teostamiseks, andsid võimaluse suunata sotsialistliku tootmise määratusuured reservid selle programmi edukaks teostamiseks.

Sotsialistlik plaanimine on kaugel alusetute, teostatute projektide harrastamisest, vaid arvestab konkreetsete plaanide teostamise reaalseid võimalusi. Ühtlasi arvestab plaan ka neid reserve, milliseid sisaldab endas sotsialistlik tootmisviis ja milliste kasutamine kindlustab rahvamajandusplaani ülesannete kõige kiirema täitmise. «Koostada viie aasta plaani,» kõneles omal ajal V. Kuibõšev, «aktsepteerimata sellé vajaliku eeldusena tehnilise ja kultuurilise taseme ning majandamise oskuse süstemaatilist tõstmist, kõigi nende ressursside ja eeliste täielikumat arvestamist, milliseid omab meie majandussüsteem jne., jms., tähendab tegelda tühja asjaga, kasutu ja mitte kellelegi vajaliku ajaviitmisega. Sest homme jätab elu endast kaugele maha kõik need «head», «reaalsed» projektid.»⁹

Sotsialistlik plaan — see on bolševistlik plaan, mis tugineb eesrindlikule teadusele ja tehnikale, määrates kindlaks sotsialistliku taastootmise kiire tempo. Plaan orienteerub tootmise eesrindlikele inimestele — töölistele ja insener-tehnilistele töötajatele, kes näitavad tööviljakuse tõusu ülisuuri võimalusi. Riikliku plaani ülesanded ja näitajad on arvestatud eesrindlike ettevõtete, tsehhide, jaoskondade ja tööliste brigaadide poolt saavutatud kõrgete tehnilis-majanduslike näitajate järgi. Mobiliseerides laiu töötajate hulki partei ülesannete ja nõukogude võimu otsuste täitmisele, on riiklikud rahvamajandusplaanid nõukogude majanduse edasiviivaks jõuks. Riiklike plaanide täitmise ja ületamise edukuse otsustavad inimesed, nõu-

⁹ В. К у й б ы ш е в, К работам над пятилетним планом. „Плановое хозяйство“ № 1, 1936 г., стр. 38.

kogude inimeste miljoniliste hulkade loov aktiivsus ja initsiatiiv.

«Meie programmi reaalsus — ,» kõneleb seltsimees Stalin, «see on elavad inimesed, meie teiega, meie töötahe, meie valmisolek töötada uut moodi, meie kindel tahe täita plaan.»¹⁰

Sotsialistliku plaanimise põhiülesanded

«NSV Liidu majanduslikku elu,» nagu on öeldud NSV Liidu Konstitutsioonis, «määrab ja suunab riiklik rahvamajanduse plaan ühiskondliku rikkuse suurendamise, töörahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindla tõusu, NSV Liidu sõltumatuse kindlustamise ja ta kaitsevõime tugevdamise huvides.»

Stalinlik Konstitutsioon, kinnitanud sotsialismi võidu NSV Liidus, määrab ühtlasi kindlaks põhilised ülesanded, mis seisavad plaanimise ees sotsialismi edasiarendamise huvides.

Sotsialistliku plaanimise peamiseks ülesandeks, nõukogude majanduse olemasolu ja arenemise põhitingimuseks on meie rahvamajanduse iseseisvuse ja sõltumatuse kindlustamine kapitalistlikust ümbrusest.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas tee meie maa iseseisvaks majanduslikuks arenemiseks ning lõi poliitilised eeldused Venemaa tehnilis-majandusliku mahajäämuse likvideerimiseks. Selle ülesande kiire teostamine oli Nõukogude Venemaale eluliseks vajaduseks. Me peame, kõneles Lenin, kapitalistlikele maadele majanduslikult järele ja neist ette jõudma. «Sõda on halastamatu, ta seab armutu teravusega küsimuse: kas hukkuda või eesrindlikele maadele ka majanduslikult järele ja neist ette jõuda... Kas hukkuda või täie auruga edasi

¹⁰ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 308.

tormata. Nõnda on küsimus seatud ajaloo poolt,» kirjutas Lenin 1917. a. septembris.¹¹

Iseloomustades partei XIV kongressil partei peajoont, tähendas seltsimees Stalin: «Me töötame ja ehitame kapitalistliku ümbruskonna olukorras... Siit järeldus: me peame oma majandust ehitama nii, et meie maa ei muutuks ülemaailmse kapitalistliku süsteemi ripatsiks, et teda ei lülitataks kapitalistliku arenemise üldisse süsteemi selle abikäitisena, et meie majandus ei areneks ülemaailmse kapitalismi abikäitisena, vaid iseseisva majandusliku ühikuna, mis toetub peamiselt siseturule, toetub meie tööstuse ja meie maa talumajanduse koostööle.»¹²

Tehnilis-majanduslik sõltumatus, mis kaitseb NSV Liitu muutumast kapitalistliku maailmamajanduse ripatsiks, saavutati maa sotsialistliku industrialiseerimise ja riigi poolt majanduslikuks manööverdamiseks loodud suurte reservide alusel. Sotsialistliku plaanimise selle põhiülesande teostamine seati stalinlike viisaastakute aluseks.

Viie aasta plaanide täitmise tulemusel muutus Nõukogude Liit tehnilis-majanduslikult sõltumatuks maaks, kes kindlustab rahvamajanduse ja kaitsevajadused kõigi vajaliku tehnilise varustusega.

Nõukogude majanduse iseseisvuse ja tehnilis-majandusliku sõltumatuse kindlustamine kapitalistlikust ümbrusest on vahetult seotud NSV Liidu kaitsevõime tugevdamisega.

Sõjaeelsete viisaastakute jooksul mobiliseeriti NSV Liidus plaanipäraselt sisemisi akumulatsiooni-allikaid ning jaotati ainelisi, töö- ja rahanduslikke ressursse eelkõige raske- ja sõjatööstuse harude arendamiseks.

Kõrvuti masinaehituse- ja sõjatööstuse harude loomisega ja kiire arendamisega rajati rahvamajandusele või-

¹¹ V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, Tallinn 1946, lk. 90—91.

¹² J. Stalin, Teosed, 7. köide, Tallinn 1949, lk. 286—287.

mas metallurgia- ja kütte-energeetiline baas. Koos sellega toimus tehniliselt eesrindliku toiduainete- ja kerge-tööstuse hoogne ehitamine. Kõigis vabariikides, kraides ja oblastites arenes laialdaselt kohalik ja kooperatiivne tööstus. Niisugune arendatud sotsialistlik tööstus oli maa kaitsevõime kindlaks baasiks, mis igakülgselt kindlustas sõja tingimustes rinde vajaduste rahuldamise.

Rahvamajanduse plaanipärane organiseerimine tugevdas maa kaitsevõimet kolhooside ja nende tehnilise varustamise igakülgsel abistamise kaudu, sovhooside ja masinatraktoriijaamade arendamise kaudu. Kolhoosikorra võit omas otsustavat tähtsust nõukogude korra kindlustamiseks ja maa kaitsevõime tõstmiseks. Sõja tingimustes näitas kolhoosikord ülisuurt eluvõimet. Kolhoositootmise alusel lahendati armee ja elanikkonna toiduainetega ning tööstuse põllumajanduslike toorainetega varustamise küsimus.

Rahvamajanduse plaanipärane organiseerimine tugevdas maa kaitsevõimet tootlike jõudude plaanipärase territoriaalse paigutamise teel.

Põhilised nihked tootlike jõudude paigutamises olid suunatud Itta, kus loodi uued võimsad tööstuskeskused. Maa sotsialistlik industrialiseerimine nõudis teise söemetallurgiakeskuse loomist Uraali ja Siberi rikkalike maagi- ja söeleiukohtade baasil.

Kolhoosid, varustatuina küllaldaselt eesrindliku tehnikaga, võtsid kasutamisele uusi külvipindasid Volga-äärsetes, Uraali, Siberi, Kazahstani ja Kesk-Aasia rajoonides. Uued raudteeliinid ühendasid Ida-rajoone maa Kesk- ja Lõunaosaga. Muutus NSV Liidu rahvastikuline paigutus. Idarajoonides tekkisid uued linnad ja töölisasulad, jõudsasti kasvas elanikkond rahvusvabariikides ja oblastites. Tootlike jõudude uus paigutus andis võimaluse sõja-ajal edukalt läbi viia tööstuse ümberpaigutust Itta ning evakueeritud seadmeid kiiresti käiku lasta.

Rahvamajanduse plaanipärane organiseerimine kindlustas maa kaitsevõimet jõudude ja vahendite mobiliseerimise teel elanikkonna kultuurilise taseme tõstmiseks, spetsialistide ja kvalifitseeritud tööliste kaadrite loomiseks ja kasvatamiseks. Tööstuses, põllumajanduses ja transpordis arenes kaadrite hulgaline ettevalmistamine. Sotsialismi võitute, rahvamajanduse põhjaliku tehnilise rekonstrueerimise ja töötajate materiaalse heaolu parandamise baasil tekkinud stahhaanovlik liikumine oli töölistkaadrite probleemi eduka lahendamise kujukaks näiteks. 1940. a. loodud vabriku-tehase-, tööstus- ja raudteekoolides õpetamise süsteem kindlustas suurte riiklike tööjõureservide ettevalmistamise, olles sõja-aastail tööstuse tööjõuga täiendamise tähtsaimaks allikaks.

Seega andis sotsialistlik plaanimine võimaluse rahuliku ülesehitustöö aastail luua NSV Liidu sõjalis-majandusliku võimsuse kindlat baasi, mida edukalt kasutati sõjaperioodil võidu saavutamiseks vaenlase üle.

Maa iseseisvuse ja sõltumatuse kindlustamine ning tema kaitsevõime tugevdamine jääb sotsialistliku plaanimise põhiülesandeks ka sõjajärgsel perioodil. Sõjajärgsel viisaastakul lahendatakse see ülesanne rasketööstusharude esmajärjekorras taastamise ja arendamise teel, millele vastavalt jaotatakse plaanipäraselt ümber rahvamajanduslikud ressursid.

Plaanimise teine ülesanne sotsialismi perioodil seisneb selles, et kindlustada sotsialistliku majandussüsteemi jagamatut valitsemist ning likvideerida kõik kapitalistlike elementide tekkimise võimalused.

Nõukogude ühiskonna erinevus mistahes teisest ühiskonnast, nagu tähendas seltsimees Stalin, seisneb selles, et ta ei ole huvitatud mitte igasugusest tootlike jõudude kasvust, vaid niisugusest kasvust, milline tagab sotsialistliku majanduse arendamise ja kindlustamise.

Sotsialistliku majanduse kasv ja ühiskondliku rikkuse

suurendamine võimaldavad ühtlasi edukalt lahendada töötajate ainelise ja kultuurilise taseme tõstmise küsimust. Nõukogude rahvas näeb bolševistlikes plaanides mitte ainult sõltumatuse kindlustamise võimsat abinõu, vaid ka oma Kodumaa heaolu ja kultuuri järjekindla kasvu võimsat hoova.

Rahvamajandusliku plaaniga kindlaksmääratav sotsialistlik taastootmine kujutab endast tootlike jõudude laienetatud taastootmist. Nõukogude riik kasutas kõiki tema käsutuses olevaid hoobasid sotsialistlike suhete kõrvalekaldumatuks kasvuks ja kindlustamiseks.

Stalinlike viisaastakute tulemusel muutus sotsialistlik süsteem NSV Liidu rahvamajanduses valitsevaks süsteemiks. Neis tingimuses oli plaanimise keskseks ülesandeks valitseva sotsialistliku majandussüsteemi tugevdamine, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimine ja selle kindlustamine järkjärguliseks üleminekuks kommunismile. Likvideerida kõik kapitalistlike elementide tekkimise võimalused, järjekindlalt kindlustada kapitalismi igandite kõrvaldamist majanduses ja inimeste teadvuses, minna edasi kommunismile — niisugused on ülesanded, mis kerkisid kommunistliku partei ja nõukogude valitsuse ette sotsialismi perioodil.

Nõukogude rahva poolt fašistliku Saksamaa vastu peetud Suure Isamaasõja aastail näitas sotsialistlik majandussüsteem eriti selgesti oma ülisuurt elujõudu, andis võimalusi edukalt lahendada kõige keerukamaid sõjamajanduslikke ülesandeid, saavutada nõukogude tagala järjekindlat kindlustamist ning majanduslikku võitu vaenlase üle.

Sotsialistliku majandussüsteemi ja NSV Liidu sõjamajandusliku võimsuse edasine arendamine uuel viisaastakul nõuab sotsialistliku tööstuse järjekindlat kasvu, tema juhtiva osa säilitamist rahvamajanduses, kolhooside, sovhooside ja masina-traktorijaamade organisatsioonilis-

majanduslikku tugevdamist, sotsialistlikku jaotamist töö hulga ja kvaliteedi järgi ning töö sotsialistliku organiseerimise tugevdamist.

Plaanimise kolmas ülesanne seisneb selles, et mitte lasta tekkida rahvamajanduses disproportsioone, nende tekkimise võimalus aga kõrvaldada uute riiklike reservide loomisega ja olemasolevate suurendamisega.

Kapitalismi tingimustes, kus kapitalistlik eraomand on karjuvas vastuolus tootmise ühiskondliku iseloomuga, toimub majanduse arenemine alaliste disproportsioonide kaudu. Kapitalistlikus majanduses taastub proportsionaalsus vaid periodiliste kriiside teel.

Tootmisvahendite ühiskondliku omandi täielik vastavus tootmise ühiskondlikule iseloomule kõrvaldab NSV Liidus kriiside võimaluse ja võimaldab plaanimise teel teostada kogu rahvamajanduse arendamist ühes vajalike proportsioonide kindlustamisega majanduse mitmesuguste harude vahel.

Majanduslike kriiside puudumine ei tähenda, et NSV Liidus ei oleks võimalik üksikute ajutiste disproportsioonide tekkimine rahvamajanduses. Niisuguse iseloomuga disproportsioonid nõukogude majanduses sõja järgsel perioodil on eelkõige sõja poolt tekitatud kahju tulemus. Nende disproportsioonide ületamisel on põhimiseks abinõuks riiklik plaan.

Plaanipärane juhtimine annab võimaluse vältida osaliste disproportsioonide tekkimist nõukogude majanduses ja õigeaegselt ära hoida nende mõju kogu rahvamajandusele, selleks kaasa tõmmates mahajäänud tootmis-harusid ja ettevõtteid. Selle teostamiseks peab sotsialistlikul riigil olema põhi- ja käibefondide ning tööjõu suured reservid. Niisuguste reservide loomine on rahvamajandusliku plaanimise tähtsaimaks ülesandeks.

Rahvamajanduse arendamise esimene viie aasta plaan nägi ette kauba- ja valuutareservide tunduvat kasvu.

Suurte riiklike reservide loomine, eriti kütteaine ja elektrienergia alal, samuti mõningais kaitsetööstuse harudes oli kolmanda viisaastaku plaani üheks põhiülesandeks. Vabrikutehase- ja tööstuskoolide süsteem andis võimaluse sõjaeelsel perioodil, samuti sõja-aastail arendada riiklike töjõureservide ettevalmistamist.

Materiaalsete ja töjõureservide loomine sõjajärgsel viisaastakul on vajalik katkestamatuks taastootmiseks rahvamajanduses, samuti maa kaitsevõime kindlustamiseks.

NSV LIIDU RAHVAMAJANDUSE PLAANIMISE ARENG

Sotsialistliku plaanimise esimesed aastad

Plaanikindla majandusliku ülesehitustöö esimesed sammud teel sotsialismile määrati kindlaks bolševike partei majandusliku platvormiga, mis oli välja töötatud Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eelõhtul. See platvorm oli meie maal sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani tähtsaimaks koostisosaks.

Lenini aprilliteesides anti sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku teoreetiliselt põhjendatud konkreetne plaan. See plaan, mis bolševike partei aprillikonverentsi poolt heaks kiideti, nägi ette maa natsionaliseerimise ja mõisamaade konfiskeerimise, kõikide pankade liitmise üheks rahvuslikuks pangaks ja selle üle tööliste saadikute nõukogu kontrolli sisseseadmise ning tööliskontrolli sisseadmise ühiskondliku tootmise ja saaduste jaotamise üle. Partei kuues kongress, mis kinnitas bolševike majandusliku platvormi, rõhutas eriti võitluse tähtsust tööliskontrolli kui ülemineku abinõu eest tööstuse natsionaliseerimiseks.

Tuginedes oktoobri relvastatud ülestõusule Petrogradis, teatas II Ülevenemaaline Nõukogude Kongress 7. novembril 1917. aastal võimu üleminekust Nõukogude kätte. Kongressil moodustati esimene Nõukogude valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu eesotsas V. I. Leniniga.

Oktoobri üheks esimeseks dekreediks oli teise Nõukogude kongressi poolt vastu võetud maadekreet, mis kaotas mõisnike maaomandi ilma mingisuguse tasuta ja määras, et maa eraomandi õigus tühistatakse jäädavalt. Kogu maa võõrandatakse tasuta, muudetakse rahva üldvaraks ja läheb üle kõigi temal töötajate kasutusse; kõik maapõuevarad, samuti üldriikliku tähtsusega metsad ja veekogud lähevad üle riigi kasutusse.

Nõukogude valitsus arendas majanduslik-organisaatorlikku loovat tegevust alustades uue, sotsialistliku korra võrseid. Nõukogude riigi plaanilis-majandusliku tegevuse algvormiks, esimeseks praktiliseks kooliks, kus töölisklass õppis tööstuse juhtimist, oli tööliskontroll tootmise üle.

Rahvamajanduse plaanikindla reguleerimise huvides, nagu oli fikseeritud «Tööliskontrolli põhimääruses», kehtestatakse kõigis tööstus-, kaubandus-, panga-, põllumajandus-, transpordi-, kooperatiiv- ja teistes ettevõtteis ning tootmisühinguis, kes omavad palgalisi töölisi või annavad tööd välja kodusesse, tööliskontroll tootmise, saaduste ja toorainete ostu, müügi ning nende hoidmise, samuti ka ettevõtete finantsilise seisukorra üle.

Tootmise üle tööliskontrolli kehtestamise võtsid revolutsiooni vaenlased vastu kisaga selle abinõu hukatuslikkusest tööstusele, kisaga tööliskontrolli läbikukkumisest töötajate võimetuse ja ettevalmistamatuse tõttu tegelda tootmise reguleerimise ja juhtimisega. Kapitalistid saboteerisid igati nõukogude riigi üritusi tööliskontrolli teostamise alal.

Kuid kõik revolutsiooni vaenlaste ja kapitali õpetatud kannupoiste väljamõeldised purustas elu ise. Tööliskontroll õigustas ennast täielikult kui tööstusettevõtete eduka töö tõhus abinõu tolle aja tingimustes, kui võitlusvahend kapitalistide süstemaatilise sabotaaži vastu majanduses.

Tööliskontroll kasvas järjest rohkem üle tööstuse juhtimiseks. Riik omandas üksikud suurettevõtted ja terved

tööstusharud. See etapp lõppes 1918. aasta juunis mäe-, metallurgia-, tekstiili-, elektrotehnika-, metsa- ja puidu- töötlemise-, tsemendi-, klaasi- ja keraamika-, naha- ja jahutööstuse suurettevõtete natsionaliseerimisega.

Sotsialistliku plaanimajanduse üheks tähtsamaks eelduseks oli pankade natsionaliseerimine.

Tõeliselt rahva huvisid teeniva ühtse rahvusliku panga loomise eesmärgil, nagu öeldi pankade natsionaliseerimise dekreedis, kuulutati pangandus riiklikuks monopoliks ja kõik olemasolevad era-aktsiapangad ja pangakontorid ühendati riigipangaga. Seda tehti rahvamajanduse õige organiseerimise huvides, pangaspekulatsiooni otsustavaks väljajuurimiseks ja tööliste, talupoegade ning kogu töötava rahva igakülgseks vabastamiseks pangakapitali ekspluateerimisest.

Nõukogude valitsuse dekreediga 1918. aasta aprillis määrati kindlaks väliskaubanduse natsionaliseerimine, mis oli üheks tähtsamaks sotsialistliku majanduse plaanikindla ehitamise aluseks.

Samaaegselt loodi uus nõukogude majandusorganite süsteem. 1917. a. detsembris asutatakse Rahvakomissaride Nõukogu juures Kõrgem Rahvamajandusnõukogu, kelle ette seatakse rahvamajanduse ja riigi finantside organiseerimise ülesanne. Sel eesmärgil pidi Kõrgem Rahvamajandusnõukogu välja töötama maa majanduselu reguleerimise plaani ja ühendama ning kooskõlastama keska- ja kohalike reguleerivate organite tegevust. Sedamööda, kuidas toimus tööstuse ja transpordi natsionaliseerimine, muutus Kõrgem Rahvamajandusnõukogu üha rohkem riiklike ettevõtete juhtimisorganiks. 1918. aasta augustis vastuvõetud Kõrgema Rahvamajandusnõukogu põhimäärusega pandi viimasele kogu tootmise ja jaotamise reguleerimise ja organiseerimise funktsioonid, samuti vabariigi kõigi ettevõtete juhtimine.

1918. aasta esimese poole jooksul murti kodanluse majanduslik võim. Nõukogude võim koondas oma kätte kõik rahvamajanduse juhtivad positsioonid ning rajas seega nõukogude plaanimajandusele kindla aluse.

Kapitalistlike ettevõtete konfiskeerimise ja natsionaliseerimise põhilise lõpuleviimisega 1918. aasta kevadel algas üleminek sotsialistliku ehitamise uuele etapile.

Sotsialistliku plaanimise sisu sel etapil määras võitlus arvestuse ja kontrolli eest tootmise ja jaotamise üle, töö- ja üldriikliku distsipliini, sotsialistliku riigi majandusplaani juurutamise ning spekulatsiooni ja kaubitsemise väikekodanliku stiihia kõrvaldamise eest.

«Arvestuse organiseerimine, kontroll suurettevõtete üle, kogu riikliku majandusliku mehhanismi muutmine üheks suureks masinaks, majanduslikuks organismiks, mis töötaks nõnda, et sadu miljoneid inimesi juhiks üks plaan, — see oli see hiiglasuur organisatsiooniline ülesanne, mis langes meie õlgadele,» tähendas Lenin.¹

1918. aasta aprillis teeb Lenin Teaduste Akadeemiale ülesandeks koostada Venemaa tööstuse reorganiseerimise ja majandusliku tõusu plaan. See plaan pidi tagama tööstuse õige paigutuse, uusima suurtööstuse vaatekohalt tootmise ratsionaalse ühendamise ning koondamise vähetesse suurettevõtteisse; tollaegse Vene Nõukogude Vabariigi (ilma Ukrainata ja sakslaste poolt okupeeritud oblastiteta) kindlustamise kõigi tähtsamate tooraineliikidega ning tööstusharudega; tööstuse ja transpordi elektrifitseerimise ning elektri kasutamise põllumajanduses.

Majanduse plaaniline juhtimine toimus tol perioodil partei ja valitsuse majanduslike direktiivide alusel.

Töö plaanikindel organiseerimine üldriiklikus ulatuses tugines töötajate laialdaste hulkade loominguks aktiiv-

¹ В. И. Ленин, Сочинение, том XXII, издание третье, стр. 316.

suse hoogsale arenemisele. «Meie ülesanne on nüüd, kus sotsialistlik valitsus on võimul,» kirjutas Lenin 1918. a. jaanuaris, «organiseerida võistlust.» Erilist tähtsust omistas Lenin tööliste ja talupoegade laialdasele osavõtule peamise majandusliku ülesande lahendamisest — arvestuse ja kontrolli kordaseadmisest. «Võtke ise enda kätte saaduste tootmise ja jaotamise arvestus ja kontroll — selles ja ainult selles on tee sotsialismi võidule, selle võidu pant, pant võiduks igasuguse eksploateerimise üle, igasuguse puuduse ja viletsuse üle!»²

Alanud välismaine sõjaline interventsioon ja kodu- sõda esitasid uued ülesanded plaanimisele, mis oli võim- saks vahendiks maa kõigi ressursside ja rahva kõigi pin- gutuste mobiliseerimisel riigi kaitseks.

Lenini ja Stalini poolt juhitud Tööliste ja Talupoegade Kaitsenõukogu juhtis rahvamajanduse mobiliseerimist rinde vajadusteks. Esiplaanile kerkisid ülesanded rinde varustamiseks sõjaliste täiendustega, toiduainetega, riie- tuse ja relvastusega, ülesanded sõjalise tootmise organi- seerimise, kütuse ja toiduainete hankimise ning õige kasutamise ja transpordi korrashoiu alal.

Sõja tingimustes, Nõukogude Venemaa eraldatuse tõttu tähtsamaist tööstuslikest, toorainete, kütteaine- ja viljarajoonidest, majandusliku blokaadi ning majandus-liku laose tingimustes oli tootmise ja jaotamise plaani- misel nõutav range tsentraliseerimine.

Vastavalt sõjakommunismi poliitikale viidi läbi mitte ainult suur-, vaid ka kesk- ja väiketööstuse edasine nati- onaliseerimine, mis võimaldas suurendada laiatarbe- kaupade ressursse armee ja küla varustamiseks. Põllu- majanduses kehtestati tootluskohustus, milline andis või-

² V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, Tallinn 1946, lk. 205.

maluse suurendada riigi vilja ressursse armee ja tööliste varustamiseks.

Tootmisvahendite ja tarbimisesemete plaanikindel jaotamine võimaldas jõu ja vahendite kontsentreerimist majandusharudes ja ettevõtteis, mis omasid maa kaitsmiseks esmajärgulist tähtsust. See oli otsustav tingimus tugeva ja organiseeritud tagala loomiseks.

Välismaise interventsiooni ja kodusõja karmidel päevadel arendasid Nõukogude valitsus ja bolševike partei plaanikindlalt ülesehitustööd, kuigi selle ulatus oli tollal veel väike. Sõja-aastail ehitati kümneid uusi ettevõtteid ning toimusid ehitustööd transpordil. Samaaegselt toimusid taastamistööd vaenlasest vabastatud rajoonides. Kõik see kindlustas sotsialismi kasvu nõukogudemaal ja andis tunnistust noore nõukogude korra võimsatest jõududest.

GOELRO plaan — ühtne rahvamajanduse plaan

Ühtse, mitmeks aastaks arvestatud riikliku plaani koostamise ülesanne, mis esitati Lenini poolt juba 1918. a., kerkis kogu oma suuruses partei ja Nõukogude valitsuse ette kodusõja päevil ja võitluse käigus interventide vastu, eriti aga pärast Denikini, Koltšaki ja Judenitši purustamist, millal juba kujunes kindlaks maa laialdasele rahulikule ülesehitustööle ülemineku võimalus.

1920. aasta veebruaris võeti V. I. Lenini initsiatiivil Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungjärgu poolt vastu otsus asuda kogu rahvamajanduse riikliku plaani teaduslikule väljatöötamisele ja järjekindlale ellurakendamisele. 21. veebruaril 1920. aastal loodi Venemaa Riiklik Elektrifitseerimise Komisjon (GOELRO), kes asus maa elektrifitseerimise plaani väljatöötamisele.

1920. a. märtsis kokkutulnud partei üheksas kongress määras kindlaks, et «Maa majandusliku taassünni põhitingimuseks on lähimaks ajalooliseks epohhiks arvesta-

tud ühtse rahvamajandusplaani järjekindel teostamine.» Selle plaani alusel pidas kongress vajalikuks asuda elektrienergia laialdasele kasutamisele, määrates kindlaks järgmised tähtsamad etapid maa plaani-päraseks elektrifitseerimiseks:

1. Rahvamajanduse elektrifitseerimisplaani väljatöötamine ja elektrifitseerimise miinimum-programmi teostamine, s. o. põhiliste elektrivarustamispunktide kindlaksmääramine ja olemasolevate elektrijaamade, samuti osa esimeses järjekorras ehitatavate rajooni-tsentraalide ärakasutamine.

2. Põhiliste rajoonielektrijaamade ja elektriülekanaliinide ehitamine koos elektrotehnilisi seadmeid tootvate tehaste vastava laiendamisega.

3. Rajoonijaamade ehitamine, elektrivõrkude laiendamine ja tähtsamate tootmisprotsesside järjekindel elektrifitseerimine.

4. Tööstuse, transpordi ja põllutöö elektrifitseerimine.

«Vene NFSV elektrifitseerimise plaan,» mis oli koostatud maa ligi kahesaja parima õpetlase ja spetsialisti osavõtul, kiideti heaks Ülevenemaalise Nõukogude VIII Kongressi poolt 1920. a. detsembris.

GOELRO plaan kujutas endast sotsialistliku majanduse ehitamise teaduslikult põhjendatud programmi vundamenti. Elektrifitseerimine oli selle plaani põhiteljeks nimelt seepärast, et sotsialismi põhiliste ülesannete lahendamine nõudis elektri jaamade ulatuslikku ehitamist ja rahvamajanduses elektrienergia juurutamisega vahetult seotud oleva suurtööstuse kiirendatud arendamist.

GOELRO plaani põhialuseks oli leninlik õpetus masinaile rajatud suurtööstusest kui sotsialismi materiaalsest alusest. «Sotsialismi ainsaks materiaalseks aluseks võib olla masinaile rajatud suurtööstus, mis suudab reorganiseerida ka põllutöö. Selle üldise teesiga ei saa aga piir-

duda. Seda on tarvis konkretiseerida. Moodsa tehnika tasemele vastavaks ja põllutööd reorganiseerida suutvaks suurtööstuseks on kogu maa elektrifitseerimine. Meil tuli ära teha teaduslik töö VNFSV sellise elektrifitseerimise plaani koostamiseks ja see töö on meil tehtud.»³

See Lenini poolt korduvalt edasiarendatud põhimõte leidis oma väljenduse Lenini geniaalses formeeringus: «Kommunism on nõukogude võim pluss kogu maa elektrifitseerimine.» Mõistes elektrifitseerimist kui uue ühiskonna materiaalet alust, rõhutas Lenin, et see on mitte ainult ainuõige, vaid samaaegselt ka töö- ja ajakulu suhtes kõige ökonoomsem tee kahe sõja poolt purustatud rahvamajanduse taastamiseks, sotsialismi materiaalse aluse ülesehitamiseks.

Elektrifitseerimine andis võimaluse kõige kiiremalt ja efektiivsemalt lahendada jooksvaid majanduslikke ülesandeid, mis seisid maa ees seoses kütteainete, transpordi ja toiduainete küsimusega. Näiteks võimaldus elektrifitseerimise alusel kohalike kütteaineliikide, eriti turba, laialdane kasutuselevõtmine rahvamajanduses ning hüdroressursside ärakasutamine.

Kaevanduste mehhaniseerimine ja elektrifitseerimine kindlustas töövõime tunduva tõusu söetööstuses. Tootlike jõudude uus paigutus, maa uus rajoneerimine ja raudteede elektrifitseerimisprogrammi teostamine lahendasid transpordiprobleemi kõige paremal viisil. Koos sellega pidi rasketööstuse ja transpordi tõus ning elektrienergia järk-järguline kasutamine põllumajanduslikus tootmises looma materiaalse aluse põllumajanduse ümbervarustamiseks, kapitalismi igandite väljajuurimiseks külas ning toitlusprobleemi põhiliseks lahendamiseks.

Kirjas Leninile hindas seltsimees Stalin GOELRO

³ V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, Tallinn 1946, lk. 602.

plaani järgmiselt: «Tõeliselt ühtse ja tõeliselt riikliku majandusplaani (ilma jutumärkideta) meisterlik visand. Ainus marksistlik katse meie päevil anda majanduslikult mahajäänud Venemaa nõukogulikule pealisehitusele tõesti reaalne ja praegustes tingimustes ainuvõimalik tehnilis-tööstuslik baas.»⁴

GOELRO plaani majanduslik-poliitilised ülesanded kehastusid rahvamajanduse üksikute harude konkreetsetes ülesannetes. GOELRO plaan, mis oli arvestatud 10—15 aastaks, määras kindlaks tööstustoodangu suurendamise sõjaeelse tasemega võrreldes 80—100%, 1920. a. tasemega võrreldes aga rohkem kui 10 korda. Malmisulatamine pidi tõusma kuni 8,2 miljoni tonnini, 4,2 miljoni tonni vastu 1913. a., terasesulatamine kuni 6,5 miljoni tonnini 4,2 miljoni tonni vastu 1913. a. Söetootmine oli nähtud ette 29,1 milj. t asemel 62,3 milj. tonni, tsemenditoodang kuni 7,75 miljonit tonni 1,5 milj. t vastu 1913. aastal. Metallitööstuse toodang pidi suurenema sõjaeelsega võrreldes ligi kaks ja pool korda.

GOELRO plaani tähtsaimaks osaks oli suurte elektrijaamade ehitamise programm. Ehitamise esimene järjekord nägi ette 30 soojus- ja hüdrojõujaama püstitamise võimsusega 1750 tuhat kilovatti. 1913. aastaga võrreldes suurenes rajoonielektrijaamade võimsus ligikaudu 10 korda.

Põllumajanduse alal lähtus GOELRO plaan sõjaeelse tootmistaseme ületamisest, nähes selleks ette laialdased abinõud põllumajanduse mehhaniseerimise, uue agrotehnika sisseviimise ja elektrifitseerimise esimeste sammude teostamise alal. GOELRO plaanis esitati põllumajanduse sotsialiseerimise tingimuste järk-järgulise ettevalmistamise ülesanne. «Nõukogude võim,» nagu oli märgitud GOELRO plaanis, «peab teostama töötava talurahva ja tootmisolukorra süstemaatilist mõjustamist,

⁴ J. Stalin, Teosed, 5. köide, Tallinn 1948, lk. 47.

viies talurahvast lähemale põllumajandusliku töö sotsialiseerimise üha kõrgemaile vormidele ning põllumajandustehnika kõrgele tasemele.»

Transpordi alal oli ette nähtud 80—100% veokäibe tõus võrreldes 1913. aastaga. Oli koostatud uute raudteede ehitamise laialdane programm koos vedudega kõige rohkem koormatud raudteede elektrifitseerimisega.

GOELRO plaan oli loominguks sotsialistliku plaanide suurimaks näidiseks. Esmakordselt loodi teaduslikult põhjendatud suur riiklik perspektiivplaan, mis muutus maa sotsialistliku ümberkujundamise võimsaks vahendiks. Selles suurte tööde esimeses riiklikus plaanis kehastus Lenini-Stalini partei õpetus sotsialismi täieliku võidu võimalusest ühel, eraldi asetseval maal.

Majanduslik-poliitilised ülesanded said sügava teadusliku põhjenduse kaasaegse tehnika uusimate saavutuste kehastamisega plaanis. Plaaniülesanded rajanesid maa looduslike ja tööjõuressursside igakülgele tundmaõppimisele.

GOELRO plaani väljatöötamisel õpiti üksikasjaliselt tundma sõjaeelse Venemaa majanduslikku olukorda. Kuid seda ei tehtud mitte selleks, et projekteerida ühiskondliku tootmise sõjaeelseid vahekordi ka tulevikus.

Vastupidi, koos majanduslik-poliitiliste ülesannetega nägi GOELRO plaan ette proportsioonide muutmist rahvamajandusharude vahel, ja uute, sotsialistlikule majandusele vastavate proportsioonide loomist.

GOELRO plaani tähtsaimaks jooneks oli ta põhiülesannete bilansiline põhjendamine. Temas on antud kütteainete koondbilansi, metalli-, seadmete- ja ehitusmaterjalide bilansside elemendid. Kõrvuti põhiliste materiaalsete bilanssidega töötati välja bilanss elektrifitseerimise finantseerimiseks, mis määras kindlaks summad programmis ettenähtud elektrijaamade ehitamise teosta-

miseks, tööstuse ja transpordi taastamiseks ja arendamiseks, samuti ka nõutavate summade katteallikad.

GOELRO plaani üheks tähtsamaks saavutuseks on maa majandusliku rajoneerimise küsimuste sügav läbitöötamine.

Elektrifitseerimise plaanis on kogu maa jagatud kaheksaks majanduslikuks põhirajooniks: Põhja, Kesk-tööstusrajoon, Lõuna, Volga-äärne, Uraal, Lääne-Siber, Kaukaasia ja Turkestan. Iga rajooni kohta töötati välja kompleksplaanid, mis andsid võimaluse õigesti kindlaks määrata rajoonidevahelise tööjaotuse perspektiive.

GOELRO plaan andis mitte ainult üldised ülesanded elektrijaamade ehitamise kohta plaaniperioodi lõpuks, vaid projekteeris need ülesanded ka üksikute aastate kaupa, rajades sel viisil aluse kalendaarsele plaanimisele.

Maa elektrifitseerimise plaan kui sotsialistliku majanduse alusmüüri ehitamise teaduslikult põhjendatud programm kutsus esile ägedaid kallaletunge sotsialismi ehitamise vaenlaste poolt, kes püüdsid plaani väljatöötamist ja tema teostamist nurja ajada. Lenin ja Stalin paljastasid trotskistide sotsialismivastased rünnakud. Vastukaaluks maa majanduse taastamise ja ümberkujundamise sotsialistlikule plaanile, mille aluseks oli eesrindlik tehnika, esitasid trotskistid oma «plaani» maa majanduslikuks taassünniks tööarmee abil. «Missugune armetus, missugune mahajäämus võrreldes Venemaa Elektrifitseerimise Riikliku Komisjoni plaaniga!» kirjutas seltsimees Stalin kirjas V. I. Leninile. «Keskaegne käsitööline, kes peab end muistse saaga järgi Venemaad «päästma» kutsutud Ibseni kangelaseks...»⁵

Partei purustas trotskistide ja rōkovlaste kapitalistliku orientatsiooni, kes pidurdasid Venemaa Elektrifitseerimise Riikliku Komisjoni tööd ning kisendasid selle eba-

⁵ J. Stalin, Teosed, 5. köide, Tallinn 1948, lk. 47.

reaalsusest. Paljastades halastamatult trotskistlik-rõkovlikke väljamõeldisi plaanist, heitsid Lenin ja Stalin kõrvale nende «teadusliku» lobisemise plaanimisest ning hulgalisi «ühtseid plaane» koostavate võhiklike bürokraatide iseteadvuse.

GOELRO plaani ülesandeid tööstuse põhiliste näitajate ja nende täitmise kohta iseloomustavad järgmised andmed:

	Mõõtühik	1920. a.	GOELRO plaan	1935. a.	1935. a. %-s GOELRO plaani suhtes
Tööstuse kogutoodang %-s 1913. a. suhtes	%	13,7	180—200	570	2,9—3,2 korda
Süsi	milj. t	8,7	62,3	108,9	175
Nafta (ilma gaasita)	„	3,8	11,8—16,4	25,1	153—213
Turvas	„	1,4	16,4	18,5	113
Rauamaak	„	0,164	19,6	27,1	138
Malm	„	0,116	8,2	12,5	152
Teras	„	0,194	6,5	12,5	192
Valtsitud metall	„	0,147	7,0	9,4	134

Otsustavas võitluses sotsialismi vaenlaste vastu saavutas bolševike partei Venemaa elektrifitseerimise plaani ennetähtaegse täitmise. GOELRO plaan, mis oli arvestatud 10—15 aastaks, nägi ette uute rajoonielektriijaamade võimsuse suurendamist 1,5 miljoni kilovati võrra. Tegelikult aga suurendati 1935. aasta lõpuks — 15 aasta jooksul, rajoonielektriijaamade võimsust 3,8 miljoni kilovati võrra. Arendades leninlikku elektrifitseerimisplaani, nägid stalinlikud viisaastakud ette sotsialistliku ülesehitustöö veelgi grandioosemat suurendamist.

Venemaa elektrifitseerimise plaani põhiideed arenesid edasi nõukogude riigi ja kommunistliku partei saavutusterikas loomingulises töös rahvamajanduse taastamise ja maa sotsialistliku industrialiseerimise eest peetava võitluse järgnevail aastail.

Plaanimine rahvamajanduse ülesehitustöö aastail

Nõukogude maa arengu kahe perioodi piiril, mil pärast interventide ja valgekaartlaste üle saavutatud võitu toimus üleminek rahulikule tööle rahvamajanduse taastamise alal, loodi Töö ja Kaitse Nõukogu juures Riiklik Plaanikomisjon. Riikliku Plaanikomisjoni põhimääruses, mis kehtastas plaanamise leninlikke ideid, oli tollal formuleeritud Riikliku Plaanikomisjoni järgmised ülesanded:

a) Ühtse riikliku majandusplaani, selle teostamise viiside ja korra väljatöötamine.

b) Mitmesuguste ametkondade, samuti ka oblasti-organisatsioonide (majanduslike) kõiki rahvamajandus- harusid hõlmavate tootmisprogrammide ja plaaniettepanekute läbivaatamine ja kooskõlastamine riikliku plaaniga ning tööde järjekorra kindlaksmääramine.

c) Teadmiste arendamise ja uurimustööde organiseerimise alal üldriikliku iseloomuga abinõude väljatöötamine, mis on vajalikud riikliku majandusplaani teostamiseks, samuti vajaliku personali kasutamiseks ja ettevalmistamiseks.

d) Abinõude väljatöötamine rahvamajandusplaani andmete, plaani teostamise viiside ja töö organiseerimise vastavate vormide levitamiseks elanikkonna laialdastes ringkondades.»⁶

Üleminekuga rahuliku töö ajajärgule rahvamajanduse ülesehitamiseks ja uue majanduspoliitika sisseviimisega

⁶ Ленинский сборник, XX, стр. 25.

muutuvad ka rahvamajanduse plaanimise tingimused ning vormid.

Sotsialistlik riik kasutab ulatuslikult majandusliku reguleerimise meetodeid kaubalis-rahaliste suhete, hindade, maksude, krediidi ja teiste majanduslike abinõude arendamise teel. Riiklik tööstus korraldab oma töö ümber isemajandamise alustele.

V. I. Lenin rõhutas, et «...uus majanduspoliitika ei muuda ühtset riiklikku majandusplaani ja ei välju selle raamidest, kuid muudab suhtumist selle teostamisse». ⁷

Nepi (uue majanduspoliitika) algperioodil keskendus Riikliku Plaanikomisjoni töö peamiselt jooksvale plaanimisele. Lenini juhiste järgi töötati välja majandusplaani tootmisharude läbilõikes, mis kindlustasid esmajärjekorras toiduainete, kütuse ja transpordi küsimuste ning elektrifitseerimise arendamise küsimuste lahendamist.

Uue majanduspoliitika teostamise esimestel aastatel saavutati suuri tulemusi eelduste loomisel rahvamajanduse edukaks plaanimiseks uutes tingimustes. Need eeldused seisnesid:

1) kindla valuuta kehtestamises, 2) nõukogude krediidi organiseerimises, 3) materiaalsete fondide kogumises niisugusel määral, et nendega oleks võimalik manööverdada, 4) niisuguste majandusvormide loomises ja kindlustamises, nagu nõukogude trustid ja sündikaadid, 5) rea üksikute, kogemuste põhjal koostatud jooksvate plaanide, esmajärjekorras eelarveplaanide olemasolus. Majanduslikul rindel arenes pingeline klassivõitlus. Linna ja maa kapitalistlikud elemendid püüdsid uue majanduspoliitika tingimustes saavutada kapitalistlike maade reaktiooniliste ringkondade toetusel nõukogude võimu likvideerimist ja kapitalismi restaureerimist. Võitluses proleta-

⁷ В. И. Ленин, Сочинение, издание третье, том XXIX, стр. 463.

riaadi diktatuuri vastu püüdsid välisluure agendid ja palgasulased — trotskistid, zinovjevlasted, buhhaarinlasted ja rōkovlasted ajada nurja nõukogude riigi plaanide teostamise ning muuta uut majanduspoliitikat, mis oli arvestatud sotsialismi ehitamiseks, kapitalismi restaureerimise poliitikaks.

Tuginedes juhtivatele seisukohtadele rahvamajanduses, teostab sotsialistlik riik lühima ajaga rahvamajanduse plaanipärase taastamise, võitleb edukalt sotsialistliku sektori ülekaalu eest toleaja majanduse tingimusi, kitsendades ja välja tõrjudes kapitalistlikke elemente ning suunates rahvamajanduse arengut teel sotsialismile.

Sotsialistlike suhete pidev kasv ja kindlustumine majanduses võimaldavad taastamisperioodi lõpuks üle minna üksikute majandusharude plaanide väljatöötamiselt kogu rahvamajandust hõlmavate aastaplaanide koostamisele. 1925/26. aastaks töötati Riikliku Plaanikomisjoni poolt esmakordselt välja rahvamajanduse arendamise kontrollarvud. Kuid need kontrollarvud, samuti kui kontrollarvud 1926/27. aasta kohta, mis olid koostatud Riiklikku Plaanikomisjoni pugenud kodanlike ökonomistide, buhhaarinlaste ja trotskistide osavõtul, ei andnud õiget perspektiivi ning seepärast jäid nad valitsuse ja partei poolt vastu võtmata.

1927. a. augustis kinnitavad ÜK(b)P Keskkomitee pleenum ja Keskkontrollkomisjon üldised direktiivid kontrollarvude koostamiseks 1927/28. aasta kohta. Valitsuse ja partei direktiivide alusel välja töötatud ja kinnitatud kontrollarvud 1927/28. aasta kohta andsid mitte ainult õige rahvamajandusliku orientatsiooni, vaid lähenesid ka tunduval määral rahvamajanduse operatiivplaanile. Kontrollarvude direktiivne osa suureneb järgmistel aastatel veelgi.

Kuid väikese kaubatoodanguga põllumajanduses ja linnas ning veel likvideerimata kapitalistlike elementide olemasolu tõttu maal ei hõlmanud plaanimine siis veel

kogu rahvamajandust. «Oleks viga alahinnata plaanimise osa ja tähtsust,» tähendas seltsimees Stalin 1928. aastal, kõneldes raskuste põhjustest teravilja alal. «Kuid veel suurem viga oleks üle hinnata plaani osa, arvates, et me oleme juba saavutanud selle arenemisastme, mil on võimalus plaanida ja reguleerida kõike. Ei tule unustada, et peale elementide, mis alluvad meie plaani mõjule, on meie rahvamajanduses veel muid elemente, mida veel ei saa plaanida, ja lõpuks on meile vaenulikke klasse, kellest ei saa jagu Riikliku Plaanikomisjoni lihtsas plaanimise korras.»⁸

Kolm sõjaeelset stalinlikku viisaastakut

Maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise edusammude tulemusel loodi tingimused mitte ainult tööstuse, vaid ka põllumajanduse plaanimiseks. Alates 1931. aastast kinnitatakse rahvamajanduse alal ülesanded mitte enam kontrollarvudena, vaid rahvamajandusplaanina, mis oli rahvamajanduses plaanimise kasvu suurimaks näitajaks.

«Enne me nimetasime rahvamajanduse kohta käivaid aastaülesandeid lihtsalt kontrollarvudeks,» ütles seltsimees Molotov, «nüüd aga nimetame rahvamajandusplaaniks. Juba ainult see kriipsutab alla plaanilisuse elementide kasvu meie rahvamajanduses tervikuna. Ja tõesti, me kanname tööstuses kasutatud plaanimeetodeid nüüd teatud ja üha kasvaval määral üle ka põllumajandusse, mis sai võimalikuks vaid põllumajanduse sotsialistliku tootmise väga suurte edusammude tõttu.»⁹

Plaanimise aluse tugevdamiseks rahvamajanduses viiakse 1930/31. a. läbi krediidireform, mis likvideeris komertskrediidi ja koos sellega käibevahendite plaanitu jao-

⁸ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 160.

⁹ В. М. Молотов, В борьбе за социализм, стр. 21.

tamise ettevõtete vahel, ning tugevdas tööstuses isemajandamist kui sotsialistliku plaanimise tähtsaimat hooba. Ühtlasi tugevneb plaanimeses ja ettevõtete juhtimises rahvakomissariaatide ja kohalike organite osa.

Rahvakomissariaatide vähemaksjagunemine, juhtimises tootmis-territoriaalse printsiibi rakendamine, kraide, oblastite ja rajoonide vähemaiks administratiivühikuiks jagunemine — kõike seda teostati kantseleilikkuse ja bürokraatismi likvideerimiseks juhtimisaparaadis, rahvakomissariaatide ja kohalike organite lähendamiseks ettevõtetele ning rahvakomissariaatide muutmiseks ettevõtete juhtimise tootmis-tehnilisteks staapideks.

Samaaegselt tõuseb tehasesisene plaanimise tase. Eesrindlike ettevõtete töökogemustest võitluses uue tehnika omandamise eest kasvab välja tehnilis-tööstusfinantsplaan (TTF-plaan) — tehasesisese plaanimise süsteem, mis on rajatud plaani tootmis-tehniliste ja majanduslike näitajate ühtsusele ning tööliste ja insener-tehniliste töötajate laialdasele osavõtule plaanimesest.

Rahvamajanduse sõjaeelse taseme edukas taastamine ja maa sotsialistliku industrialiseerimise järjekindel teostamine seadsid rahvamajandusliku plaanimise ette uued ülesanded. Suurte ehitustöö-ülesannete teostamine tingis aastaplaanide kõrval rahvamajanduse arendamise viie aasta plaanide koostamise vajaduse. Lähtudes plaaniliste aluste kindlustamisest rahvamajanduses ning seades ülesandeks organiseerida sotsialismi plaanikindlat pealetungi kapitalistlikele elementidele rahvamajanduse kõigis harudes, määras ÜK(b)P XV kongress direktiivid rahvamajanduse arendamise esimese viie aasta plaani koostamiseks.

«Juba see fakt,» ütles seltsimees Stalin, «et me otsustasime sellel kongressil asetada küsimuse majandusliku ehitamise viie aasta plaanist, juba see fakt kõneleb sellest, et partei oli jõudnud kaugele edasi meie majandusliku

ehitamise plaanilise juhtimise alal nii kohtadel kui ka keskuses.»¹⁰ Viie aasta plaani põhiülesanne, mille esitas seltsimees Stalin, seisnes selles, et

a) viia meie mahajäänud, paiguti keskaegse tehnikaga maa uue, moodsa tehnika alusele;

b) muuta NSV Liit jõuetust agraarmaast võimsaks tööstusmaaks, täiesti iseseisvaks ja ülemaailmse kapitalismi kriisidest sõltumatuks maaks;

c) lõplikult välja tõrjuda kapitalistlikud elemendid, laiendada sotsialistlike majandusvormide rinnet ja luua majanduslik alus klasside kaotamiseks NSV Liidus, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks;

d) luua meie maal niisugune tööstus, mis oleks võimeline sotsialismi baasil ümber varustama ja reorganiseerima mitte ainult tööstust ja transporti, vaid ka põllumajandust;

e) viia väike ja killustatud põllumajandus kollektiivse suurmaapidamise alusele, kindlustada seega sotsialismi majanduslikku baasi maal ja likvideerida sel kombel kapitalismi taastamise võimalus NSV Liidus;

f) luua riigis kõik vajalikud tehnilised ja majanduslikud eeldused maa kaitsevõime maksimaalseks tõstmiseks.

Esimene stalinlik viisaastak meie maal oli sotsialismi võidu, samuti maa tehnilise ning sõjalis-majandusliku mahajäämuse likvideerimise eest peetava laialdase võitluse programmiks.

Esimese viie aasta plaani koostamise ajajärgul paljastas partei plaani hulgalised variandid, millistega astusid välja kahjurid, trotskistid ja parempoolsed oportunistid. Lobisedes «üli-industrialiseerimisest», esitasid trotskistid vastukaaluks sotsialistliku industrialiseerimise kiirendatud tempo stalinlikule poliitikale oma «OSVOK» (Erinõu-

¹⁰ Ленин и Сталин, Сборник произведений к изучению истории ВКП(б), том III, Партиздат, 1937 г., стр. 245.

pidamine põhikapitali taastamise alal) «plaani» projektis kapitalimahutuste ja tööstuse arengutempo kapitulantliku, hääbuva kõvera. Vastukaaluks bolševistlikule viisaastakule esitasid kapitalismi parempoolsed restaureerijad «kaks aastaku», milline suunas peamise tähelepanu kulakliku põllumajanduse arendamisele ning püüdis igati vähendada assigneeringuid maa industrialiseerimiseks. Kõik need rahvavaenlaste püüded nurja ajada suurte tööde plaani löödi puruks. ÜK(b)P XVI üleliiduline konverents 1929. a. aprillis lükkas tagasi parempoolsete ja teiste poolt kaitstava viisaastaku «minimaalse» variandi ja võttis vastu hoogsa sotsialistliku pealetungi bolševistliku plaani.

Esimese viie aasta plaani tähtsaimaks aluseks oli ta ehitusprogramm. Kapitalimahutuste üldsumma kogu rahvamajanduse ulatuses määrati kindlaks 64,6 miljardile rublale 26,5 miljardi rubla vastu eelmise viie aasta jooksul. Enam kui $\frac{3}{4}$ kapitalimahutustest suunati tööstusse, eelkõige neisse tööstusharudesse; mis toodavad tootmisvahendeid.

Ehituse ülisuur ulatus võimaldas kindlaks määrata tööstuse kasvu kiire tempo. Tööstuse kogutoodang suurenes 18,3 miljardilt rublalt 1927/28. a. 43,2 miljardi rublani 1932/33. a., mis tähendas tööstustoodangu sõjaseelse taseme rohkem kui kolmekordistamist. Rasketööstuse toodang kasvas kergetööstuse omast tunduvalt kiiremini.

Rahvamajanduse arendamisel nägi viie aasta plaan ette nii linnas kui maal sotsialistliku sektori otsustava suurendamise rahvamajandusest kapitalistlike elementide väljatõrjumise teel. Seejuures pidi sotsialistliku sektori osatähtsus kogutoodangus suurenema viisaastaku lõpuks tööstuses kuni 92%-ni, põllumajanduses kuni 15%-ni ja jaekaubanduses kuni 91%-ni.

Esimese viie aasta plaani koostamine tähistas rahvamajanduse sotsialistliku plaanimise taseme edasist tõusu.

Esimeses viie aasta plaanis oli suur tähtsus sotsialistliku ühistamise plaanimisel. Kui esimene perspektiivplaan — GOELRO plaan ei määranud veel konkreetseid ülesandeid tööstuse ja põllumajanduse sotsialistlikuks ümberkorraldamiseks, siis viie aasta plaanis nähti ette plaanilised näitajad sotsialistlike sektorite vahekorra kohta tööstuses, samuti kollektiviseerimise taseme kohta põllumajanduses. See tähendas, et riikliku plaaniga määrati üha täielikumalt sotsialistliku taastootmise arendamine reaks aastateks.

Esimese viie aasta plaani teiseks oluliseks erinevuseks GOELRO plaanist oli kapitaalehituse plaanimise tunduvalt kõrgem tase. Ehitusprogramm hõlmas ehitustöid kogu rahvamajanduses ning, määrates ülesanded põhiliste ehitusobjektide kohta, paistis silma tunduva konkreetseuse poolest.

Võrreldes GOELRO plaaniga oli viie aasta plaani kolmandaks erinevuseks kalendaarse plaanimise edasine arendamine. Esimene viie aasta plaan tugines aastaplaanide väljatöötamisele, mis lähtusid viisaastaku ülesandest ja arvestasid selle täitmise käiku.

Võitlus esimese viisaastaku plaani täitmise eest oli sotsialismi ägedaks klassivõitluseks kapitalismi vastu. Töötajate hulkade ennastsalgava töö, partei ja valitsuse kindla juhtimise ning sotsialistliku majandussüsteemi eeliste realiseerimise tulemusel täideti esimene viie aasta plaan ennetähtaegselt — viie aasta asemel nelja aastaga.

Täites esimese viisaastaku ülesandeid, teostas partei, nagu tähendas seltsimees Stalin, tööstuse arendamise maksimumaalselt kiirendatud tempo poliitikat, organiseerides uue ehitustöö vaimustust ja paatost.

Esimese viisaastaku aastail ehitati ja lasti käiku mustmetallurgia hiiglased Magnitogorski ja Kuznetski tehased, värvilise metallurgia hiigeltehased — Uraali vasesulatamise- ja Volhovi alumiiniumikombinaadid; Berezniki

keemiakombinaat; Dnepri hüdroelektrijaam; Stalingradi ja Harkovi traktoritehased; autotehased Moskvas, Gorkis ja Jaroslavlis. Idas loodi uus söe-metallurgiabaas.

Tööstustoodangu iga-aastane juurdekasv esimese viisaastaku perioodil moodustas keskmiselt 22%. Viisaastaku põhitulemusi tööstuse alal iseloomustas rasketööstuse tähtsamate harude loomine, kapitalistlike elementide lõplik väljatõrjumine tööstusest ja sotsialistliku tööstuse muutumine NSV Liidus tööstuse ainsaks vormiks.

Viie aasta peale arvestatud tööstustoodangu programm täideti viisaastaku neljanda aasta lõpuks 93,7%-selt, kusjuures rasketööstuse toodanguplaan ületati 8% võrra. Viie aasta plaani täitmisega tõusis tööstustoodangu osatähtsus kogu rahvamajanduse üldtoodangus 48%-lt 70%-ni. Nõukogude maa muutus agrarmaast tööstusmaaks.

Põllumajanduse alal organiseeris partei üle 200 tuhande kollektiivmajandi ja umbes 5000 sovhoosi, laiendas ühtlasi külvipinda enam kui 21 miljoni hektari võrra.

Kolhoosidesse oli ühendatud üle 60% talundeid, mis hõlmasid rohkem kui 70% kogu talupoegadel kasutada olevast maast, mis tähendas viisaastaku ületamist kolmekordselt. Viies kollektiviseerimist läbi kiirendatud tempos, teostas partei massilise kollektiviseerimise baasil viimase kapitalistliku klassi — kulakluse likvideerimise. Viisaastaku põhitulemused töötajate ainelise olukorra parandamisel seisnesid selles, et kaotati tööpuudus ja likvideeriti ebakindlus homse päeva suhtes, et kollektiivmajapidamise organiseerimine hõlmas peaaegu kogu kehvtalurahvast ja et selle alusel hävitati talurahva jagunemine kulakuiks ja kehvtalupoegadeks; seoses sellega kaotati kestev vaesumine ja viletsus maal.

See oli, nagu tähendas seltsimees Stalin, määratelu

saavutus, millest ei või unistada ükski kodanlik riik, olgu ta kuitahes «demokraatlik».

Esimese viisaastaku perioodil arenes massiline sotsialistlik võistlus. Töötajate miljoniliste hulkade aktiivsus ja ennastsalgavus, vaimustus ja initsiatiiv olid põhijõuks, mis kindlustas esimese viisaastaku ajaloolised võidud. Need edusammud, nagu märkis seltsimees Stalin, omasid ülisuurt rahvusvahelist tähtsust, mobiliseerides kõigi maade töölisklassi revolutsioonilisi jõude kapitalismi vastu.

Esimese viie aasta plaani eduka täitmise tulemusel rajati sotsialismi alusmüür ning NSV Liit tugevnes lõplikult sotsialismi teel. Mahajäänud agraarmaast muutus Nõukogude Liit võimsaks industriaalriigiks.

Uueks sammuks Nõukogude Liidu rahvamajanduse plaanimises oli teise viisaastaku plaani väljatöötamine.

Teise viisaastaku stalinliku plaani põhiliseks poliitiliseks ülesandeks oli kõigi ekspluataatorlike klasside lõplik likvideerimine, nende põhjuste täielik hävitamine, mis tingivad inimese ekspluateerimise teise inimese poolt ja ühiskonna jagunemise ekspluataatoriteks ja ekspluateeritavaks.

Teise viisaastaku põhiline majanduslik ülesanne seisnes kogu rahvamajanduse tehnilises rekonstrueerimises. Kogu rahvamajanduse tehniline rekonstrueerimine oli vajalik edaspidisel sotsialistliku ehitustöö põhiliste ülesannete lahendamisel.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise teine viie aasta plaan, mis oli arvestatud ajavahemikule 1933. kuni 1937. a., kinnitati ÜK(b) Partei XVII kongressi otsusega. Plaani toodanguprogramm nägi ette tööstustoodangu mahu suurenemist 1937. a. 92,7 miljardi rublani 45 miljardi rubla vastu 1932. a.; see tähendas tööstustoodangu tõusu enam kui kaks korda. Sõjaeelse tasemega võrreldes kasvas suurtööstuse toodang kaheksa korda.

Põllumajanduse kogutoodang pidi teise viisaastaku

jooksul kasvama 13,1 miljardilt rublalt 26,3 miljardi rublani, s. o. kaks korda. Raudteetranspordi veokäive kasvas 169 miljardilt tonn-kilomeetrilt 1932. a. 300 miljardi tonn-kilomeetrini 1937. a.

Kongress kinnitas kapitaalehituste programmi teiseks viisaastakuks 133,4 miljardi rubla ulatuses 50,5 miljardi rubla vastu esimesel viisaastakul. Töötajate ainelise ja kultuurilise taseme tõstmise programm nägi ette rahvamajanduse tööliste ja teenistujate arvu kasvu 26%, töötasufondi suurenemist 55% ja reaaltöötasu kasvu 100%.

Tunduvalt tõusid riiklikud kulutused tööliste kultuurilis-elukondlikule teenindamisele, laienes ühiskondlik toidlustamine, hoogustus kaubakäive riiklikus ja kooperatiivses kaubanduses.

Suurte tööde teise viisaastaku plaani koostamisele avaldasid viljastavat mõju ülisuured kogemused, millised partei ja kogu nõukogude rahvas omandasid esimese viie aasta plaani koostamise ja täitmise tulemusel.

«Sotsialismi võit», tähendas V. V. Kuibõšev, «laiendas tunduvalt plaanimise baasi. Teine viie aasta plaan näitab, et plaanimise süsteemiga oleme läinud laiuti ja sügavuti niivõrd kaugele, et me sõna tõsisel mõttes ei jäta väljapoole plaani ja plaanimist ühtki majandusliku, kultuurilise ja teaduslik-uurimusliku töö ala.»¹¹

Plaanimistaseme edasine tõus teisel viisaastakul, võrreldes esimesega väljendus esiteks selles, et riikliku plaanimisega haarati täielikult kõik rahvamajandusharud. Otsest riiklikud ülesanded hõlmasid mitte ainult tööstust, vaid ka põllumajandust, mis oli sotsialismi võidu tulemuseks külas.

Täielikult oli plaanis hõlmatud tööstus ja transport. Kui esimene viie aasta plaan määras kindlaks suur-

¹¹ В. В. К у й б ы ш е в , Статьи и речи, Партиздат, 1935 г., стр. 226.

tööstuse, raudtee ja veetranspordi ülesanded, siis teise viisaastaku plaan hõlmas kogu tööstust ja kõiki transpordiliike.

Teiseks olid teise viisaastaku plaanis võrreldes esimese viisaastakuga ülesanded üksikute majandusharude kohta tunduvalt konkreetsemad. Näiteks hõlmas tööstustoodangu plaan suuremat majandusharude ringi ning sisaldas ülesandeid tööstustoodangu tunduvalt laialdasema nomenklatuuri kohta.

Kolmandaks oli teise viisaastaku plaani põhiliseks jooneks tehnilis-majandusliku plaanimise kõrgem tase, mis väljendus laialdasel plaani tehnilis-majanduslike näitajate süsteemi rakendamises. See viie aasta plaani tähtsaim iseärasus oli seotud plaani põhilise majandusliku ülesandega — rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimisega. Lõpuks, neljandaks, oli teise viisaastaku plaani koostamise ajaks enam väljaarenenud bilansiline plaanimine, võrreldes esimese viie aasta plaaniga. Plaani ülesannete väljatöötamisel kasutati materiaalsete, finants- ja tööjõubilansside väljaarenenud süsteemi.

Teise viisaastaku plaani — leninlike ideede võidukäigu suure programmi — sotsialistliku ülesehitustöö plaani väljatöötamisel kuulus erakordselt suur osa seltsimees Stalinile.

«See tema geniaalne ettenägelikkus ja tööliklassi võitluse hiilgav juhtimine,» ütles V. V. Kuibõšev, «kindlustas ülisuure tähtsusega, inimsoo ajaloos epohhi loovate teise viisaastaku ülesannete püstitamise.»¹²

Otsustavate direktiivide ja orientatsiooni kõrval määras seltsimees Stalin kindlaks terve rea konkreetseid plaane rahvamajanduse tähtsamate harude arendamiseks teisel viisaastakul.

Teine viisaastak, samuti nagu esimenegi, täideti enne-tähtaegselt.

¹² В. В. К у й б ы ш е в, Статьи и речи, Партиздат, 1935г., стр. 229.

Teise viisaastaku eduka täitmise tulemusel teostati meie maal põhiliselt kommunismi esimene faas — sotsialism. NSV Liit kujunes võimsaks sotsialistlikuks riigiks, lõpetas põhiliselt rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise ning tõusis tööstuses ja põllumajanduses tehnika taseme poolest esimesele kohale maailmas. Lahendati sotsialistliku revolutsiooni raskeim küsimus: viidi lõpule põllumajanduse kollektiviseerimine, kolhoosikord saavutas lõpliku võidu.

See maailma-ajaloolise tähtsusega võit fikseeriti NSV Liidu Stalinlikus Konstitutsioonis, mille paragrahvid peegeldavad uue, sotsialistliku riikliku ja ühiskondliku korra suurepärase olemust.

Teise viisaastaku tulemusel saavutatud sotsialismi võidud tugevdasid vaenlaste vihavaenu nõukogude riigi vastu. 1937. a. avastati uusi fakte trotskistlik-buhhaarinliku bande tegevuse kohta. See imperialistlike riikide luureagentuur purustati ja likvideeriti. Seltsimees Stalin relvastas partei ja kogu nõukogude rahva poliitilise valvsuse tõstmise programmiga võitluseks rahvavaenlaste vastu.

Teise viie aasta plaani eduka täitmise alusel astus NSV Liit uude arenguperioodi, klassideta sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järk-järgulise ülemineku ajajärku.

Rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise põhilise lõpuleviimise tulemusel, nagu märkis partei XVIII kongress, uuenes põhjalikult maa tootmis-tehniline aparaat. Üle 80% kogu tööstustoodangust andsid uued ettevõtted, mis ehitati või rekonstrueeriti täielikult esimese ja teise viisaastaku jooksul. Teise viisaastaku jooksul kasvas tööstuse kogutoodang 120,6%, kusjuures viisaastaku plaani ülesanne oli 114%. Aasta keskmine tööstustoodangu kasvu tempo moodustas teisel viisaastakul 17,1% plaanis määratud 16,5% asemel.

Tootmiskaadrite kasv, uue tehnika omandamise alal

saavutatud edusammud ning rahva ainelise ja kultuurilise elutaseme paranemine leidsid selge väljenduse stahaanovlikus liikumises, mis viis tööviljakuse võimsale tõusule. Tööstuses suurenes tööviljakus teise viisaastaku jooksul 82% plaanis ettenähtud 63% asemel.

Teise viisaastaku ehitustööde programmi teostamise tulemusel ehitati Uraali ja Kramatorski võimsad raske- masinaehituse tehased, suured transpordimasinaehituse ja tööpingiehituse tehased, uued elektrijaamad, lasti käiku sajad uued kaevandused, kümned kõrg- ja martäänahjud, esimeses järjekorras lasti käiku Taškendi ja Barnauli suured puuvillakombinaadid, viidi lõpule võimsate liha- kombinaatide ehitamine, anti eksploatatsiooni uued raud- teeliinid, ehitati ja lasti käiku suured veetranspordi-ehiti- sed — Valgemere-Baltimere kanal ja Moskva-nimeline kanal.

Teise viisaastaku jooksul tõusis tunduvalt töötajate aine- line ja kultuuriline tase. Rahva tarbimine kasvas enam kui kaks korda. Tööliste ja teenistujate arvu 17,6%-lise kasvu juures rahvamajanduses suurenes aasta keskmine töötasu rohkem kui kaks korda, töötasufond aga kaks ja pool korda. Teise viisaastaku aastail toimus NSV Liidus täielik revolutsioon kultuuri alal. Kõigis Nõu- kogude Liidu liiduvabariikides saavutati industrialiseeri- misel ja elanikkonna ainelise ning kultuurilise taseme tõstmisel, rahvuslike bolševistlike kaadrite loomisel ning vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku kultuuri õitsengu alal hinnatavaid tulemusi.

Teise viie aasta plaani eduka täitmise alusel aetas ÜK(b)P XVIII kongress maa ette NSV Liidu põhilise majandusliku ülesande — järele jõuda ja mööda minna Euroopa kõige enam arenenud maadest ja Ameerika Ühendriikidest majanduslikus suhtes, s. o. tööstustoo- dangu — malmi, terase, kütteainete, elektrienergia, masi-

nate ja muude tootmisvahendite ning tarbimisesemete tootmise ulatuselt ühe elaniku kohta.

NSV Liidu põhiline majanduslik ülesanne oli 15 aastaks arvestatud rahvamajanduse generaalplaani sisuks. Selle plaani koostamisele asus NSV Liidu Riiklik Plaankomisjon partei ja valitsuse ülesandel 1941. a. algul. Selle töö katkestas fašistliku Saksamaa reeturlik kallaletung NSV Liidule.

Kolmanda stalinliku viisaastaku plaan oli sotsialistliku plaanimise edasiseks kõrgemaks etapiks eelkõige seepärast, et rahvamajanduse plaan toetus sotsialistliku majandussüsteemi täielikule võidule meie maal. Perspektiivplaanis väljendusid kommunismi ehitava sotsialistliku ühiskonna arenguseadused. Erinevalt esimesest ja teisest viie aasta plaanist projekteeriti kolmas viie aasta plaan NSV Liidu põhilise majandusliku ülesande lahendamiseks arvestatud generaalplaani osana.

Kolmas viie aasta plaan nägi ette viia kogu NSV Liidu tööstustoodangu maht 1942. a. 184¹ miljardi rublani 95,5 miljardi rubla vastu 1937. a., mis tähendas tööstustoodangu peaaegu kahekordistamist. Rohkem kui poolteist korda pidi suurenema põllumajanduse toodang. Raudteetranspordi veokäibe suurendamine nähti ette 355 miljardilt tonn-kilomeetrilt 510 miljardi tonn-kilomeetrini.

Kapitaaltööde maht määrati kolmanda viie aasta plaani järgi kindlaks 192 miljardile rublale, samal ajal kui esimesel viisaastakul moodustas see summa 114,7 miljardit rubla.

Kolmas viie aasta plaan nägi ette uute suurte metallurgiatööstuse, masinaehituse- ja energeetika-ettevõtete püstitamise lõpuleviimise Ida-rajoonides, määrati kindlaks Volga ja Uraali vahelises rajoonis veel ühe võimsa naftabaasi — «Teise Bakuu» rajamine.

Kolmas viisaastak tähendas uut suurt edasiliikumist

nõukogude riigi võimsa ainelise baasi arengus ning sotsialistliku ühiskonna heaolu ja kultuuri tõus.

Vaatamata sõjategevusele, mis tollal toimus väljaspool Nõukogude Liidu piire, täideti kolmanda viie aasta plaani ülesandeid edukalt.

Tööstustoodang suurenes kolmanda viisaastaku jooksul igal aastal 13%. Tootmisvahendite tootmine suurenes kolmanda viisaastaku kolme esimese aasta jooksul rohkem kui poolteist korda, masinaehituse toodang aga 75% võrra. Kiiresti arenes idarajoonide tööstus. Maa idaosas loodi Nõukogude Liidu rikkaim viljaait. Kolmanda viisaastaku kolme ja poole aasta jooksul paigutati rahvamajandusse üle 130 miljardi rubla, millest rohkem kui kolmandik suunati NSV Liidu idarajoonidesse. Ühtlasi saavutati kolmanda viisaastaku aastail tõsiseid edusamme NSV Liidu rahvaste ainelise heaolu ja kultuuritaseme tõstmisel.

«Niisugust enneolematut tootmise kasvu ei saa pidada lihtsaks ja tavaliseks maa arenemiseks mahajäänud olukorrast progressi poole,» tähendas seltsimees Stalin. «See oli hüpe, mille abil meie Kodumaa muutus mahajäänud maast eesrindlikuks maaks, agraarmaast industrialmaaks.»

1940. aastaks saavutatud NSV Liidu rahvamajanduse arengutase nähtub kujukalt lk. 58 toodud tabelist.

Kolme stalinliku viisaastaku aluseks oli Lenini-Stalini partei peajoon — maa sotsialistlik industrialiseerimine.

Sotsialistlikku industrialiseerimist dikteeris Nõukogude Liidu arengu kogu sisemine ja rahvusvaheline olukord. Industrialiseerimine võimaldas likvideerida vastuolu eesrindliku riikliku ja ühiskondliku korra ning mahajäänud tehnilis-majandusliku baasi vahel, kindlustas riigi majanduslikku iseseisvust ja kaitsevõimet.

Erinevalt kapitalistlikust industrialiseerimisest raja-

	Mõõtühik	1913. a.	1940. a.	Mitu korda oli 1940. aasta toodangutase kõrgem 1913. a. toodangutasemest
Rahvatulu	miljard. rbl.	21,0	128,3	6,1
Kogu tööstuse üldtoodang	„	16,2	138,5	8,5
Tootmisvahendite tootmine	„	5,4	84,8	15,7
Tarbimisesemete tootmine	„	10,8	53,7	5,0
Malm	milj. tonni	4,2	15,0	3,6
Teras	„	4,2	18,3	4,4
Süsi	„	29,0	166,0	5,7
Nafta	„	9,0	31,0	3,4
Elektrienergia	miljard. kWt	1,9	48,3	26,0
Masinaehitus ja metallitöötlemine	miljard. rbl.	1,5	50,2	33,0
Müügi-teravili	milj. tonni	21,6	38,3	1,8
Toorpuuvill	„	0,74	2,7	3,6

nes nõukogude industrialiseerimispoliitika sotsialistliku tööstuse, eelkõige rasketööstuse kasvule ja viimase juhtiva osa kindlustamisele NSV Liidu rahvamajanduses. See võimaldas teostada industrialiseerimist väga lühikese ajaga, mis omas otsustavat tähtsust maa kaitsevõime ja majandusliku sõltumatuse kindlustamisel.

Nõukogude industrialiseerimispoliitika iseärasuseks oli veel see, et meie maal toimus industrialiseerimine sisemiste akumulatsiooniallikate alusel. Erinevalt kapitalistlikest maadest ei ole NSV Liidule vastuvõetavad niisugused akumulatsiooniallikad, nagu koloniaalmaade röövimine, orjastavad laenud ja kontsessioonid. Just nõukogude korra eelised ja juhtivate majanduslike positsioonide olemasolu sotsialistliku riigi käes võimaldasid

küllaldaselt kasutada sisemisi ressursse maa industrialiseerimisülesannete lahendamiseks.

Sotsialistliku industrialiseerimise tõttu saavutas tööstus väga lühikese aja jooksul rahvamajanduse kogutoodangus juhtiva koha. Seejuures omas tööstustoodangu üldmahus otsustavat tähtsust tootmisriistade ja -vahendite tootmise kasv. Kui 1913. aastal moodustas tootmisvahendite toodang tööstustoodangust ühe kolmandiku, siis 1940. aastal moodustas ta juba ligemale kaks kolmandikku kogu tööstustoodangust.

Viisaastakute kokkuvõtted näitasid, et kasvu tempo poolest on sotsialistlik tööstus maailmas esikohal. Toetudes arengu kiire tempo suurtele eelistele, võis Nõukogude Liit saavutada tööstuse, eriti aga tootmisvahendeid tootvate tööstusharude kõrge arengutaseme. Asudes 1913. aastal tööstustoodangu mahu poolest viiendal kohal maailmas, saavutas NSV Liit teise viisaastaku alguseks maailmas kolmanda koha, kolmanda viisaastaku alguseks aga teise koha maailmas ja esimese koha Euroopas, möödudes tööstustoodangu mahu poolest Saksamaast, Inglismaast ja Prantsusmaast.

Rasketööstuse kiire arengutempo oli põllumajanduse rekonstrueerimise võtmeks. Põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika andis võimaluse likvideerida olukorra, kus nõukogude võim ja sotsialistlik ülesehitus baseerusid kahele erinevale alusele — kõige suuremale ja ühendatud sotsialistlikule tööstusele ning killustatud väikekaubatootlikule talumajapidamisele.

Väikekaubatootmise ümberkujundamine põllumajanduse kollektiviseerimise alusel võimaldas luua sotsialistliku baasi ning likvideerida kapitalistlikud elemendid külas. Kollektiviseerimine lõi põllumajanduses tingimused laiendatud sotsialistlikuks taastootmiseks ja andis võimaluse varustada maad üha rikkalikumalt toiduainetega ja põllumajanduslike toorainetega.

Kollektiviseerimismeetod, nagu näitas seltsimees Stalin, osutus ülimal määral progressiivseks meetodiks mitte ainult sellepärast, et ta ei nõudnud talupoegade laostamist, vaid eriti ka sellepärast, et ta võimaldas mõne aasta jooksul luua kogu maal suured kollektiivmajapidamised, kus on võimalus rakendada uut tehnikat, kasutada kõiki uusi agronoomia saavutusi ja anda meie maale rohkem müügitoodangut.

Viie aasta plaanide edukas täitmine nõudis trotskistide ja kapitalismi parempoolsete restaureerijate paljastamist ja purustamist, kes püüdsid industrialiseerimise ja kollektiviseerimise poliitikat nurja ajada ning tõmata parteid kapitalistliku arengu «tavalisele» teele. «Partei teene,» kõneles seltsimees Stalin, «seisab selles, et ta ei mugandanud ennast mahajäänutega, ei kartnud minna vastuoolu ja säilitas kogu aeg enda käes juhtiva positsiooni. Ei saa olla kahtlust, et ilma säärase visaduseta ja vastupidavuseta ei oleks kommunistlik partei suutnud kaitsta maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise poliitikat.»

Kolm stalinlikku viisaastakut kindlustasid kogu maa ettevalmistumist aktiivseks kaitseks ning löid tingimused, mis võimaldasid tagasi lüüa saksa fašistlike jõukude kallaletungi ning saavutada seejärel suure sõjalise ja majandusliku võidu.

Plaanimine Suure Isamaasõja perioodil

Nõukogude rahva Suur Isamaasõda saksa fašistlike vallutajate vastu avas NSV Liidu arengus uue perioodi, sai pöördepunktiks meie maa elus.

Sõda, ütles seltsimees Stalin, «sundis kogu meie tööd sõjanõuetele vastavalt ümber korraldama. Ta muutis meie maa ühtseks ja kõikehaaravaks tagalaks, mis

teenib meie rinnet, mis teenib meie Punaarmeed ja meie Sõjalaevastikku.

Rahuliku ülesehituse periood on lõppenud. On alanud saksa röövvalutajate vastu peetava vabadussõja periood.»¹³

Pärast hitlerliku Saksamaa kallaletungi meie maale kinnitas valitsus rahvamajanduse mobilisatsiooniplaani 1941. a. III kvartaliks, mis nägi ette sõjatööstuse toodangu järsu suurendamise ja sõjalis-majandusliku baasi tugevdamise NSV Liidu tagalarajoonides. 1941. a. augustis kinnitati sõjamajanduslik plaan 1941. a. IV kvartaliks ning 1942. aastaks Volgamaa, Uraali, Lääne-Siberi, Kazahstani ja Kesk-Aasia rajoonide kohta. Eduka sõjapidamise ülesannetele allutati ka järgnevad rahvamajanduse aastaplaanid, samuti kvartali- ja kuuplaanid, millised koostati sõja-aastail.

Võrreldes plaanimisega rahuajal, iseloomustas sotsialistlikku plaanimist sõjaperioodil rida iseärasusi. Need iseärasused seisnesid järgmises: 1) tootmisvahendite, tarbeesemete, samuti tööjõu ja finantside tsentraliseeritud jaotamise osatähtsuse tõus, mis oli tingitud rinde tarviduste esmajärjekorras rahuldamise vajadusest; 2) jooksva plaanimise, eriti kvartali ja kuude kaupa plaanimise tugevnemine, mis oli seotud riigi territooriumi osalise ja ajutise okupeerimisega, tööstuse ümberpaigutusega Itta ning sõja-aastail areneva tööga vabastatud rajoonide majanduse taastamise alal.

Kui hitlerlik Saksamaa omas sõja esimesel etapil mõningaid eeliseid Nõukogude Liidule ootamatu kallaletungi tõttu, siis edasises sõja käigus need eelised kadusid. Sõja käiku hakkasid kindlaks määrama alaliselt mõjuvad tegurid, mille hulka kuulus eelkõige nõukogude tagala kindlus ja vankumatus.

¹³ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn 1946, lk. 18—19.

Ületades sõja esimese etapi raskuse, arenes sotsialistlik majandus-süsteem kõrvalekaldumatult, tuues üha rohkem esile oma võimalusi ja eeliseid.

Seega ilmnes täie selgusega, et nõukogude riigi majanduslik alus osutus võrreldamatult eluvõimeliseks vaenlasriikide omast.

Sõjamajanduse kasvu võimaldas plaanikindla sotsialistliku majandussüsteemi suurte eeliste ja stalinlike viisaastakute perioodil loodud materiaal-tehnilise baasi kasutamine.

Nõukogude valitsus ja kommunistlik partei kasutasid stalinlike viisaastakute perioodil loodud materiaalseid võimalusi edukalt sõjamajanduse arendamiseks, kindlustasid Nõukogude Armeed varustamist vajaliku relvastusega ning reserveid kogumist vaenlase täielikuks purustamiseks. Isamaasõja esimestel päevadel moodustatud Riiklik Kaitsekomitee eesotsas seltsimees Staliniga mobiliseeris kiirelt ja otsustavalt kõik NSV Liidu rahvaste jõud võidu kindlustamiseks.

NSV Liidu sõjamajanduse kasv väljendus eelkõige sõjatööstuse edusammudes, mis võimaldasid likvideerida saksa armee arvulise ülekaalu sõjatehnika alal. Sõja-aastail suurenes sõjatehnika toodang mitmekordseks.

Sõjamajanduse kasvu põhiliseks allikaks sõja algperioodil oli materiaalsed, töö- ja finantsressursside kontsentreerimine sõja huvides. Plaanimajandus võimaldas selle ülesande lahendada lühikese aja jooksul. Põhjalikult muudeti sotsialistliku tootmise proportsioone. Sõjakulude osatähtsus NSV Liidu rahvatulus tõusis sõjaeelse perioodiga võrreldes kolm korda.

Sõja esimesel perioodil, nõukogude territooriumi osalise okupeerimise tingimustes, teostati rahvatulu ümberjaotamine sõjaliste vajaduste kindlustamiseks akumulatsiooni ja tarbimise osatähtsuse vähendamise arvel. Oluliselt muutusid ka tootmise materiaalsete elementide —

põhi- ja käibefondide, tööjõu- ja finantsressursside jaotamise proportsioonid sõjatööstuse kasuks.

Sõjamajanduse kasvu üheks tähtsamaks allikaks oli tootmise laiendamine maa idarajoonides.

Kui puhkes sõda ja saksa fašistlikud väed vallutasid ajutiselt meie maa tööstuslikult tähtsad rajoonid, pidi tööstus kindlustama eelkõige sõjatoodangu häirimatu väljalaske sügavais tagalarajoonides. Selle ülesande edukas teostamine oli võimalik esiteks seepärast, et rahu ajal oli loodud sügavas tagalas võimas sõjamajanduslik baas, ja teiseks selle tõttu, et sõja algul viidi läbi ettevõtete plaanikindel evakueerimine maa idarajoonidesse.

Itta evakueeriti ning 1942. aasta I poole jooksul taastati põhiliselt üle 1300 suure tööstusettevõtte. / Tööstuse ümberbaseerumise — selle ulatuselt ja kiiruselt enneolematu ürituse edu olenes selle töö plaanikindlast teostamisest ja Riikliku Kaitsekomitee juhtimisel läbi viidud tohutusuurest organisaatorlikust tööst.

Evakueeritud seadmete, samuti uute ehitiste kasutamise alusel organiseeriti Uraalis, Lääne-Siberis, Kazahstanis ja Volga-maal uued ettevõtted, loodi uued tööstuskolled ning kindlustati viisaastakute jooksul väljakujunenud tööstuskeskusi. Sõja-aastail ületas NSV Liidu idarajoonide tööstus sõjaeelse toodangu mahu kahekordselt. Eriti tunduvalt suurenes idarajoonides sõjatööstus, ületades sõjaeelse taseme 5,6-kordselt. Sõda tugevdas tohtul määral Uraali sõjatööstuslikku võimsust, millel lasus peamine raskus rinde varustamisel lahingutehnikaga. Nelja sõja-aasta jooksul suurenes tööstustoodang Uraalis rohkem kui 3,5 korda.

Sõjamajanduse kasv oli lahutamatult seotud rahvamajanduse tootmisaparaadi laiendamisega.

Sõjamajanduse tõusu baasil saavutatud NSV Liidu rahvamajanduse kasv võimaldas sõja käigus sõjaliste kulutuste kindlustamise kõrval suurendada rahva-

majanduses ka akumulatsiooni ja kapitaaltööde ulatust. Sõja jooksul kapitalimahutuste ulatus rahvamajanduses suurenes.

Uute ettevõtete käikulaskmise kiirendamine sõja-perioodil saavutati eelkõige kapitalimahutuste ja materiaalsete ressursside plaanikindla kontsentreerimisega tähtsaimate tootmisharude ja objektide ehitamiseks.

Sõjamajanduse suureks ülesandeks oli sotsialistliku põllumajanduse kui elanikkonna toiduainetega ja tööstuse toorainetega varustamise baasi kasvu kindlustamine. Kolhoosid ja sovhoosid pidid lahendama nende ees seisvad ülesanded rea tähtsamate põllumajanduslike rajoonide ajutise okupatsiooni tingimustes, sõja vajadusteks tunduva osa jõotajate, mehaanilise ja elavveojõu äravõtmise tingimustes.

Kolhoosikord kannatas sõjakatsumused edukalt välja. Kollektiivne suurtootmine ja laialdane riiklik toetus koos kolhoositalurahva võimsa patriotismi tõusuga andis võimaluse saavutada sõjatingimustes külvipindade laiendamist ja ühisloomakasvatuse arendamist.

Hästikorraldatud sõjamajanduse arengus kuulus suur osa transpordile. Suure Isamaasõja aastail kannatas raudteetransport välja koormatuse, millega mistahes teise riigi transport vaevalt oleks toime tulnud. Seda soodustas suurel määral riigi poolt raudteetranspordile osutatud abi, sõjaliste ja evakueeritud seadmete ning majanduslike vedude plaanimine.

NSV Liidu sõjamajanduse edusammud põhinesid tööliste, kolhoosnikute ja intelligentsi patriootlikkuse suurele tõusule, nende kangelaslikule, ennastalgavale tööle, massilise sotsialistliku võistluse hoogustamisele, tööviljakuse tunduvale tõusule, samuti ka materiaalsete ressursside kokkuhoiule. Tsentraliseeritud ja operatiivse plaanimise alusel toimus materiaalsete ressursside plaanikindel jaota-

mine ja kokkuhoid (toorainete, materjalide ja kütuse kulutamise range normeerimine).

Tänu NSV Liidu sõjamajanduse kasvule ja heale korraldusele loodi sõja-aastail rida olulisi tingimusi sõjajärgse rahuliku ülesehitustöö kiirendamiseks. Need sõjajärgsete ülesannete eduka lahendamise tingimused seisnesid NSV Liidu idarajoonide tööstusliku võimsuse kasvus, majanduse taastamistööde suures ulatuses NSV Liidu neis rajoonides, mis olid ajutiselt okupeeritud, ning eesrindliku tehnika ja tootmise organiseerimise arendamises.

NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise sõjajärgne viie aasta plaan

Suure Isamaasõja võiduka lõpetamise järele astus Nõukogude Liit oma ajaloolise arengu uude etappi. Nõukogude rahva ees seisis ülesanne — kindlustada kättevõidetud positsioonid ning liikuda edasi uue majandusliku ja kultuurilise tõusu poole.

«Nõukogude Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud NSV Liidu 1946—1950. a. rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani seadus,» tähendas seltsimees Stalin, «avab uued perspektiivid meie kodumaa tootlike jõudude edasisele kasvule, tema majanduslikule kasvule, tema materiaalse heaolu ja kultuuri tõusule.»¹⁴

Sõjajärgse viie aasta plaani põhiline majanduspoliitiline ülesanne seisnes selles, et taastada maa kannatada saanud rajoonid, taastada tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelne tase ning seejärel ületada see tase tunduvas ulatuses.

Saksa okupandid tekitasid nende poolt ajutiselt vallutatud rajoonides tohutu suurt kahju NSV Liidu rahvamajandusele. Eriti suure laastamise osaliseks said tööstuse, sotsialistliku põllumajanduse ja transpordi põhifon-

¹⁴ NSV Liidu Relvastatud Jõudude ministri käskkiri nr. 7 1. maist 1946.

did, samuti elamufondid. Üldised kahjud NSV Liidu rahva vara otsesest hävitamisest moodustasid saksa fašistlike vallutajate kuritööde kindlakstegemise ja uurimise Erakorralise Riikliku Komisjoni andmeil 679 miljardit rubla.

Okupatsiooni all kannatanud rajoonides purustati ligi 32 tuhat tööstusettevõtet, millistes töötas ligi 4 miljonit töolist, 65 tuhat kilomeetrit raudteeliine, 4100 raudteejaama, 13 tuhat raudteesilda, laostati ja rööviti paljaks kümned tuhanded kolhoosid, tuhanded sovhoosid ja masina-traktorijaamad, hävitati ja aeti ära miljonid kariloomad. Tohutusuurte purustuste osaliseks said elamufondid, samuti kultuuri-, kunsti- ja tervishoiuasutised. Miljonid nõukogude inimesed piinati surnuks, mõrvati ja aeti saksa orjusse.

Suure Isamaasõja perioodil teostatud taastamistööd olid vaenlase armeede okupatsiooni all olnud NSV Liidu rajoonide rahvamajanduse taastamise suure töö alguseks. Sõja-ajal taastati neis rajoonides põhifonde ligikaudu ühe kolmandiku ulatuses; uuel viisaastakul aga oli järelikult vaja taastada kaks kolmandikku neist põhifondidest, mis olid kõige rohkem purustatud.

Viie aasta plaani kohaselt tuli saavutada tööstustoodangu sõjaeelne tase kannatadasaanud rajoonides nelja aasta jooksul, viisaastaku lõpuks aga ületada see tase 15% võrra.

Viie aasta plaani tähtsamaks ülesandeks vabastatud rajoonide rahvamajanduse taastamisel oli NSV Liidu esimese söetööstuse ja metallurgia baasi — Donbassi kiire taastamine.

Viie aasta plaanis nähti ette raud- ja veeteede ning autotranspordi võrgu ja läbilaskevõime täielik taastamine, mis kindlustaks veokäibe sõjaeelse taseme saavutamise ja edasise kasvu. Suured ülesanded seisid ka okupatsiooni all kannatanud rajoonide põllumajanduse taastamise alal.

Viie aasta plaanis ettenähtud ülesandeist oli üheks tähtsamaks vabastatud rajoonide elanikkonna majanduse ja kultuurielu normaalsete tingimuste taastamine ning sõjaeelse tarbimistaseme ületamine.

Maa kannatadasaanud rajoonide taastamiseks olid vajalikud nõukogude rahva suured jõupingutused. NSV Liidu kannatadasaanud rajoonides oli ette nähtud viisaastaku jooksul suurendada tööstustoodangu taset 3,9 korda, raudteede veokäivet 2,3 korda, teraviljatoodang pidi suurenema 87% ja veiste arv 52% võrra.

NSV Liidu kannatadasaanud rajoonide rahvamajanduse taastamise ja edasise arendamise ülesannete teostamiseks nähti viisaastaku jooksul ette 115 miljardit rubla ehk ligikaudu pool NSV Liidu rahvamajanduse kapitalimahutuste üldsummast.

Koos okupatsiooni all kannatanud NSV Liidu rajoonide rahvamajanduse täieliku taastamisega määrati viie aasta plaanis ülesanne — saavutada NSV Liidu tööstuses sõjaeelne tase ja seejärel ületada see tase tunduvas ulatuses.

NSV Liidu idarajoonid suurendasid sõja ajal tunduvalt sõjaeelset tootmistaset. Sõjajärgsel viisaastakul nähti ette nende rajoonide veelgi võimsam areng ning nad kujunesid tugibaasiks okupatsiooni all olnud rajoonide rahvamajanduse taastamisel.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamine sõjajärgsel viisaastakul toimub laiendatud sotsialistliku taastootmise seaduste järgi, mis tähendab eelkõige toodangu pidevat kasvu tööstuses ja põllumajanduses.

Kui taastamisperioodil — aastail 1921—1926 moodustas tööstustoodangu iga-aastane juurdekasv keskmiselt 2 miljardit rubla, esimesel viisaastakul — 5,5 miljardit rubla, teisel viisaastakul — 10,4 miljardit rubla, kolmanda viisaastaku kolme aasta jooksul — 14,3 miljardit rubla

aastas, siis 1946—1950. aastal nähti ette tööstustoodangu kasv aastas keskmiselt 15,6 miljardit rubla.

Viie aasta plaan nägi ette saavutada 1950. aastal NSV Liidu rahvamajanduse arendamisel järgmine tase:

	Mõõtühik	1940. a.	1950. a.	1950. a. %-s 1940. a. suhtes
NSV Liidu rahva- tulu	miljardeis rublades 1926/27. a. hindades	128,3	177,0	138
Tööstuse kogutoo- dang	„	138,5	205,0	148
Põllumajanduse kogutoodang	„	23,2	29,5	127
Raudtee-, vee- ja autotranspordi veokäive	miljardeis t/km	483	657,5	136
Riikliku ja koope- ratiivse kauban- duse jaekauba- käive	miljardeis rublades riiklikes jaemüügi- hindades	175,1	275,0	128
Tööviljakus tööstu- ses	%	—	—	136
Töötasufond rahva- majanduses	miljardeis rublades	162,0	252,0	156

Viie aasta plaan nägi ette NSV Liidu tööstuse sõjaeelse taseme taastamise kolme aasta jooksul ehk kaks korda kiiremini, kui see toimus taastamisperioodil pärast kodusõja ja interventsiooni lõppemist.

Põllumajanduses nähti ette 1940. a. kogutoodangu tase ületada 1950. a. 27% võrra.

Võrreldes 1932. aastaga, mil reorganiseerimisperiood

põllumajanduses oli lõppemas, moodustas põllumajanduse kogutoodangu maht 1937. a. 153%, 1940. a. 177%, 1950. aastal aga oli see ette nähtud 225%.

Laiendatud sotsialistlik taastootmine NSV Liidus tähendab sotsialistliku akumulatsiooni järjekindlat kasvu, mida iseloomustab eelkõige kapitalimahutuste suuremine NSV Liidu rahvamajanduses.

Kui esimesel viisaastakul oli rahvamajandusse suunatud kapitalimahutuste summa ligi 50 miljardit rubla, teisel viisaastakul — 115 miljardit rubla, siis 1946—1950. a. moodustas see üle 250 miljardi rubla. Seega ületavad kapitalimahutused, mis määrati kindlaks 1946—1950. a. rahvamajanduse taastamise ja arendamise plaaniga, esimese viisaastaku kapitalimahutusi viis korda ja teise viisaastaku kapitalimahutusi rohkem kui kaks korda.

Sõjajärgse stalinliku viisaastaku jooksul tuli taastada, ehitada ja käiku lasta 5900 riiklikku tööstusettevõtet, nende hulgas 3200 ettevõtet kannatadasaanud rajoonides. Esimesel viisaastakul lasti käiku 1500 tööstusettevõtet, teisel viisaastakul — 4500 ettevõtet ja kolmanda viisaastaku kolme aasta jooksul — ligi 3000 ettevõtet.

Juhindudes ÜK(b) Partei XVIII kongressi poolt kindlaksmääratud liinist, nõudis sõjajärgne viie aasta plaan ülisuurtest ehitustest loobumist ja võitlust iga liiki lisakulutuste vastu ehitustöödel, nähes ette rahvamajanduse eriharudes keskmiste ja vähemate ettevõtete ehitamise, mis võimaldas kiirendada uute võimsuste käikulaskmist ning muuta ehitamist odavamaks.

Kapitaalehituse plaani täitmise tulemusel tuli NSV Liidu rahvamajanduse põhifondid mitte ainult taastada, vaid ka suurendada 1950. aastaks 1130 miljardi rublani (kehtivais riiklikes hindades) ehk 8% võrreldes sõjaeelse tasemega.

Kapitaalehituse suur maht uuel viisaastakul tõstis esile seadmete ja ehitusmaterjalide tootmise kiire arenda-

mise ülesande. Vastavalt sellele nägi viisaastaku plaan ette seadmete ja masinate tootmise suurenemise 1950. a. sõjaeelse tasemega võrreldes kaks korda, tsemenditoodangu suurenemise 1,8 korda ning tarbepuidu tootmise suurenemise 1,6 korda. Igakülgsest arenes edasi ehitusmaterjalide tööstus.

Laiendatud sotsialistlik taastootmine tähendab rahva ainelise ja kultuurilise elutaseme järjekindlat kasvu. Toodangu suurenemise, kaubakäibe hoogustumise ja kulutuste suurendamise alusel töötajate kultuurilis-elukondlikuks teenindamiseks nägi viie aasta plaan ette mitte ainult rahva heaolu sõjaeelse taseme taastamise, vaid ka rahvatulu sõjaeelse taseme ületamise rohkem kui 30% võrra.

NSV Liidu rahvatulu (püsivhindades) suurenes 21,0 miljardilt rublalt 1913. aastal 128,3 miljardi rublani 1940. aastal ning moodustab plaani järgi 1950. aastal 177 miljardit rubla.

Seadus viie aasta plaani kohta juhtis tähelepanu vajadusele «kindlustada esimeses järjekorras rasketööstuse ja raudteetranspordi taastamine ja arendamine, ilma milleta on võimatu NSVL kogu rahvamajanduse kiire ja edukas taastamine ning arendamine».

Plaanis nähti ette rasketööstuse põhimiste tootmis- harude sõjaeelse tootmistaseme saavutamine kahe-kolme aasta jooksul ning selle taseme ületamine viisaastaku lõpuks: malmi, terasesulatamise ja valtsmetalli tootmise alal 35%, söetootmise alal 51%, elektrienergia tootmise alal 70%, seadmete tootmise alal 2 korda, keemiatööstuse toodangu alal 1,5 korda.

Rahvamajanduse kiire taastamise ja arendamise üheks otsustavaks tingimuseks on transpordi tõus. Raudtee-, vee- ja autotranspordi veokäive ületab 1950. a. rohkem kui ühe kolmandiku võrra sõjaeelse taseme, peaaegu poolteisekordselt 1937. a. taseme ja rohkem kui kolm

korda 1932. a. taseme. Suurimat tähtsust omab raudteetranspordi kasv, mille veokäive ületab sõjaeelse taseme 28% võrra.

Tõstes põhilülidena rahvamajanduse taastamisel ja arendamisel esile rasketööstuse ja raudteetranspordi, koon- das viie aasta plaan suuri materiaalseid ressursse nende majandusharude arendamiseks, kindlustades seega kogu rahvamajanduse taastamise ja arendamise kiire tempo.

Nõukogude Liidu rahvaste materiaalse heaolu kindlus- tamine ning meie maal tähtsamate tarbeesemete külluse loomine nõuab põllumajanduse ja tarbimisesemeid tootva tööstuse arendamist.

Põllumajanduse kiire taastamine ja arendamine sõja- järgsel perioodil on kogu NSV Liidu rahvamajanduse eduka arendamise vajalikuks tingimuseks. «Nüüd, pärast rahulikule ülesehitustööle siirdumist,» märkis ÜK(b)P Keskkomitee veebruari-pleenum (1947. a.), «kerkis meie partei ja riigi ette uuesti täies suuruses kõige kiire- loomulisem ülesanne: kindlustada põllumajanduses nii- sugune tõus, mis võimaldaks lühima aja jooksul luua meie elanikkonnale toiduainete ja kergetööstusele vajalike toorainete külluse ning koguda vajalikke riiklikke toidu- ja toorainete reserve.»

Viie aasta plaan nägi ette põllunduse ja looma- kasvatuse täielikku taastamist ja edasiarendamise kind- lustamist saksa okupatsiooni all olnud rajoonides, ning põllumajanduse toodangu sõjaeelse taseme ületamist kogu NSV Liidu ulatuses.

Põllumajanduse materiaal-tehnilise baasi kasvu huvi- des nägi viie aasta plaan ette põllumajanduse varusta- mist traktorite, põllutöömashinate ja mineraalväetistega tunduvalt suuremal määral. Selleks suurendati traktori- ehitust, põllutöömashinate massilist tootmist ja mineraal- väetiste tootmist sõjaeelse tasemega võrreldes peaaegu kahekordselt. Laiaulatuslikult teostatakse põllumajanduse

elektrifitseerimist. Põllumajanduse arendamiseks nähti ette suures ulatuses spetsialistide ja massiliste kvalifitseeritud kaadrite ettevalmistamine.

Viie aasta plaaniga nähti ette toiduainete ja laiatarbekaupade tootmise iga-aastane suurendamine keskmiselt 17% võrra, mis olenes mitte ainult põllumajanduse tõusust, vaid ka kerge-, tekstiili- ja toiduainetetööstuse tootmisbaasi laiendamisest.

Sel eesmärgil kindlustati kapitaalehituste laiendamist ja tõsteti vastavate seadmete osatähtsust kapitaaltööde üldmahus. Tunduvalt suurenes seadmete tootmine, kindlustati tehniliselt täiuslikumate seadmete juurutamist ning tugevdati kerge- ja toiduainete-tööstusharude remondibaasi. Tarbimisesemeid tootva tööstuse toorainetebaasi laiendamiseks loodi kunstiidi ja kunstvilla suur-tööstus, arenes sünteetiliste parkainete ja kunstnahkade tootmine.

Tarbimisesemete tootmise suurendamise alusel nägi viisaastaku plaan ette lähema kahe aasta jooksul ülemineku elanikkonna normeeritud, kaartide alusel varustamisest laialdasele nõukogude kaubandusele. Nõukogude kaubanduse arendamine, kommertshindade alandamine ja üleminek kaupade ühtsetele jaehindadele võimaldas kindlustada rahakäivet ning tõsta rubla tähtsust riigi majandusel.

Viie aasta plaani ülesannete teostamine nõudis NSV Liidu rahvamajanduses edasist tehnilist progressi, mis on tootmise võimsa tõusu ja tööviljakuse tõstmise tingimuseks.

Viie aasta plaan jätkas tehnikapoliitikat, mida teostati kolme viisaastaku perioodil ja mis oli suunatud tööprotsesside igakülgele mehhaniseerimisele, tootmise automatiseerimisele ja elektrifitseerimisele ning kindlustas ühtlasi tehnika ja tootmise uute harude arendamist.

Rahvamajanduse tehnilise taseme edasise tõstmise

aluseks on masinaehituse arendamine. Masinaehituse tootmisbaasi kasv sõltub metallitöötlemis-pinkide pargi laiendamisest. Viisaastakute jooksul uuenes põhjalikult ning suurenes järsult metallitöötlemis-pinkide park. Tööpinkide üldarvust 1932. a. alguseks oli kaks kolmandikku üles seatud pärast revolutsiooni ja üle 40% esimese viisaastaku jooksul. Ajavahemikul 1932—1940. a. suurenes metallitöötlemis-pinkide üldarv NSV Liidu tööstuses 3,5 korda. Sõjajärgse viisaastaku lõpuks nähti ette tööpinkide arvu suurenemine 1 milj. 300 tuhandeni, mis 30% võrra ületab Ameerika Ühendriikide tööpinkide arvu 1940. a.

Edasine tehniline progress NSV Liidu rahvamajanduses nõuab teaduse igakülgset arendamist selleks, et mitte ainult järele jõuda, vaid ka mööda minna teaduse saavutustest väljaspool NSV Liidu piire. Viie aasta plaan realiseeris seltsimees Stalini näpunäiteid iga liiki teadusliku uurimise instituutide laialdase loomise kohta, mis annavad teadusele võimaluse täielikult arendada oma jõude.

NSV Liidu rahvamajanduse taastamine ja arendamine eeldab edasisi nihkeid tootlike jõudude sotsialistliku paigutamise valdkonnas. Need nihked väljenduvad, esiteks, tähtsamate tööstusharude: mustmetallurgia, söetööstuse, elektrijaamade ja masinaehituse ühtlasemas paigutamises; teiseks, tööstuse edasises suundumises itta; kolmandaks, liiduvabariikide ja majandusrajoonide majanduse komplekses arendamises, mis on rajatud kohalike ressursside ulatuslikule ärakasutamisele.

Viie aasta plaan nägi ette Nõukogude Liidu rahvusvabariikide ja -oblastite majanduse ja kultuuri edasist õitsengut. Erilist tähelepanu osutati Nõukogude Liiduga ühinenud uute territooriumide majanduslikule tõusule.

Laiendatud sotsialistliku taastootmise teostamise täht-

samaks tingimuseks sõjajärgsel viisaastakul oli rahvamajanduse kindlustamine kvalifitseeritud ja alaliste kaadritega tootmise edasise mehhaniseerimise, töö organiseerimise, tööliste varustus- ja elamutingimuste süstemaatilise parandamise alusel. Tootmise kasvu põhiallikaks on tööviljakuse tõus. Tööviljakuse sõjaeelse taseme ületamine tööstuses kindlustati tööliste tehnilise varustatavuse kasvuga sõjaeelse tasemega võrreldes ligikaudu poolteist korda, kaheksatunnilise tööpäeva täieliku kasutamise, töötajate kultuurilis-tehnilise taseme tõstmise laialdase programmi teostamisega ja töötajate heaolu kasvuga.

Viie aasta plaanis ettenähtud sotsialistliku akumulatsiooni kiiret tempot oli võimatu teostada ilma toodangu omahinna süstemaatilise alandamiseta. Kokkuhoid omahinna alandamisest rahvamajanduses moodustab viisaastaku jooksul ligi 160 miljardit rubla. Viie aasta plaan nõudis majandusorganisatsioonidelt tähelepanu suurendamist sisemiste ressursside mobiliseerimisele, kokkuhoiu režiimile ja ebamajanduslikkusest ning ebaproduktiivsetest kulutustest tulenevate kadude otsustavale likvideerimisele.

Suurte tööde sõjajärgse plaani edukas teostamine nõuab kultuurilise ja kasvatusliku töö kõrget ideelist taset ja laialdast ulatust, laiaulatuslikku võitlust kommunistliku teadlikkuse kasvu ja kapitalismi igandite kõrvaldamise eest. See ülesanne on määratud kindlaks ÜK(b)P Keskkomitee otsuses ajakirjade «Zvezda» ja «Leningrad» kohta, samuti ÜK(b)P Keskkomitee reas teistes tähtsamais otsustes. «Olla teadlik nõukogude kodanik —» ütles sm. Ždanov oma kõnes Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni 29. aastapäeval, «see tähendab mõista partei ja Nõukogude riigi poliitikat ja taotella kogu jõuga selle teostamist. Sotsialistlik teadvus kiirendab nõukogude ühiskonna edasiliikumist, suurendab tema jõu ja võimsuse allikaid.»

Sõjajärgne viisaastak, mille teostamise eest võitles suurima entusiasmiga kogu nõukogude rahvas, jätkas nõukogude ühiskonna arengu seda teed, milline määrati kindlaks partei XVIII kongressi poolt, — sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku teed.

Marx, määratelles sotsialismi ja kommunismi kui uue ühiskonna majandusliku küpsuse kaht astet, näitas, et kommunismi kõrgemale faasile üleminek nõuab tootlike jõudude väga kõrget taset, mille juures inimese igakülgse arenemise kõrval voogavad täie hooga kõik ühiskondliku rikkuse allikad. Sotsialismi tootlike jõudude tormilise arengu, produktide külluse loomise ja kommunistliku teadvuse tõusu alusel on võimalik lõplikult hävitada vana ühiskonna «sünnimärgid». Ainult siis võib ühiskond kirjutada oma lipule: «Igaühelt tema võimete järgi, igäühele tema vajaduste järgi.»

Marksismi rajajad ei võinud muidugi ette näha sotsialismilt kommunismile ülemineku konkreetseid teid. Seda tegid Lenin ja Stalin, kes rajasid sotsialismi poliitilise ökonoomia. Seltsimees Stalin arendas leninlikku õpetust sotsialismi võidust ühel maal ja töötas välja sotsialismile ja kommunismi kõrgemale faasile ülemineku teaduslikult põhjendatud programmi meie maal.

Iseloomustades sotsialistliku riigi arengut ajajärgul linna ja maa kapitalistlike elementide likvideerimisest kuni sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võiduni ja uue Konstitutsiooni vastuvõtmiseni, tähendas seltsimees Stalin partei XVIII kongressil: «Arenemine ei saa sellele peatuma jääda. Me läheme kaugemale, edasi, kommunismile.»¹⁵

Kommunismi ülesehitamine ühel maal, eriti niisugusel maal, nagu Nõukogude Liit, on täiesti võimalik, nagu seda

¹⁵ J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 532.

märkis seltsimees Stalin, vastates «Sunday Times'i» korrespondendi küsimusele. Sotsialistliku korra arenemine ja kindlustumine loob eeldused järkjärguliseks üleminekuks kommunismi kõrgemale faasile.

Need eeldused luuakse eelkõige sotsialismimaa tootlike jõudude kasvu alusel. Tootlike jõudude tase, mis on vajalik produktide külluse loomiseks ja üleminekuks jaotamisele vajaduste järgi, peab suurelt ületama mistahes majanduslikult kõige arenenuma kapitalistliku maa tootlike jõudude kaasaegse taseme.

Riigi majanduslikku võimsust, nagu näitab seltsimees Stalin, ei väljenda tööstustoodangu maht üldse, vaid tööstustoodangu maht otseses seoses maa elanike arvuga. Nõukogude Liidus on elanike arv tunduvalt suurem kui Ameerika Ühendriikides ja mitu korda suurem kui Inglismaal. Järelikult peab ka tööstustoodangu maht olema vastavalt suurem.

Niisiis, sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku perioodil seisis Nõukogude Liit majandusliku arengu uute hiiglaslike ülesannete ees. Lahendada NSV Liidu põhilist majanduslikku ülesannet — see tähendab järele ja mööda minna tähtsamatest kapitalistlikest maadest majanduslikult, s. o. tööstustoodangu ulatuse poolest ühe elaniku kohta.

Iseloomustades plaane pikema ajajärgu kohta, tähendab seltsimees Stalin, et partei kavatseb «... organiseerida rahvamajanduse uut võimsat tõusu, mis annaks meile võimaluse tõsta meie tööstuse taseme, näiteks, kolmekordseks, võrreldes sõjaeelse tasemega.»¹⁶

Seltsimees Stalin juhtis tähelepanu vajalikkusele saavutada seda, et meie tööstus võiks toota iga aasta kuni 50 miljonit tonni malmi, kuni 60 miljonit tonni

¹⁶ J. Stalin, Kõne Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelisel koosolekul 9. II 1946, lk. 20.

terast, kuni 500 miljonit tonni sütt, kuni 60 miljonit tonni naftat. «Ainult sel tingimusel võib loota, et meie Kodumaa on kindlustatud igasuguste juhuste eest.»¹⁷

Teostades selle programmi jõuab meie maa USA tööstustoodangu keskmise mahuni ühe elaniku kohta, tööstustoodangu üldmahu poolest muutub aga Nõukogude Liit maailma kõige võimsamaks industriaalmaaks.

NSV Liidu põhilise majandusliku ülesande teostamise tähtsaimaks eelduseks on sotsialistliku akumulatsiooni edasine suurenemine eelkõige tööstuses — rahvamajanduse juhtivas harus.

Tööstustoodangu edasine võimas kasv tasemeni, mis võimaldaks järele jõuda ja mööda minna peamistest kapitalistlikest maadest toodangu hulga suhtes ühe elaniku kohta, nõuab tööstuse põhifondide ülisuurt laiendamist, ettevõtete hulga mitmekordset suurendamist.

Teiseks põhilise majandusliku ülesande kiire teostamise eelduseks on tööstuse tehnilise taseme edasine tõstmine. Tehniline progress rahvamajanduses hakkab järjest suuremal määral kiirendama laiendatud sotsialistliku taastootmise arengutempot. Eelkõige just tehnika ja teaduse valdkonnas otsustub eelseisval ajaloolisel epohhil sotsialismi ja kapitalismi majanduslik võitlus.

Põhilise majandusliku ülesande kiire lahendamise eelduseks on samuti kvalifitseeritud kaadrite kasv rahvamajanduse kõigis harudes.

Üleminek kominunismile nõuab tööliste kultuurilis-tehnilise taseme tõusu insener-tehnilise ala töötajate tasemele, mis võimaldab kaotada vaimse ja füüsilise töö vastuolu põhialused ja kindlustab tööviljakuse kasvu. Vaimse ja füüsilise töö vastuolu likvideerimise protsess on sotsialistliku ühiskonna tootlike jõudude arengu määratu suure kiirendamise allikas.

¹⁷ J. Stalini, Kõne Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelisel koosolekul 9. II 1946, lk. 21.

Põhilise majandusliku ülesande edukaks lahendamiseks omab suurt tähtsust ka tööviljakuse edasine kasv. Tänu plaanimajandusele on Nõukogude Liit tööviljakuse kasvu tempo poolest tunduvalt ette jõudnud kapitalistlikest maadest. «...mida kõrgem on meie tööviljakus, mida enam täieneb meie tootmistehnika,» kõneles seltsimees Stalin, «seda varem on võimalik täita see äärmiselt tähtis majanduslik ülesanne, seda rohkem võib lühendada selle ülesande täitmise tähtaega.»¹⁸

¹⁸ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1946, lk. 509.

RAHVAMAJANDUSPLAANI KOOSTAMISE ALUSED

Rahvamajandusplaani majanduslik-poliitilised ülesanded ja juhtivad lülid

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riiklik plaan on suunatud teatud kindlate poliitiliste ja majanduslike ülesannete teostamisele. Poliitiline sihikindlus on tähtsamaks iseloomustavaks jooneks bolševistlikel plaanidel, millised väljendavad nõukogude riigi arenemise seaduspärasusi teel kommunismile. Plaani poliitilised ülesanded tingivad ka neid majanduslikke ülesandeid, millised kerkivad esile teatud perioodi kohta. Samal ajal iseloomustab sotsialistlikku plaani poliitiliste ja majanduslike ülesannete ühtsus. Nii oli näiteks teise viisaastaku põhiline poliitiline ülesanne — ekspluataatorlike klasside lõplik likvideerimine — kõige tihedamini seotud plaani põhilise majandusliku ülesandega — rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimisega. «Rekonstrueerimiseta,» näitas seltsimees Stalin, «polnud võimalik lõpule viia sotsialismi pealetungi kogu rindel, sest linna ja küla kapitalistlikke olluseid oli tarvis lüüa ja hävitada mitte üksnes töö ja omanduse uue organiseerimisega, vaid ka uue tehnikaga, oma tehnika üleolekuga.»¹

Rahvamajanduse plaanimise põhiülesanded väljenduvad rahvamajandusplaanide antud ajajärgu konkreetsetes

¹ UK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn 1946, lk. 308.

ülesannetes. Seepärast on sisemise ja rahvusvahelise olukorra õige hinnang ning eelmise perioodi plaani täitmise analüüs rahvamajandusplaani väljatöötamise lähtemomendiks. Bolševistlikud plaanid on kaugel alusetuist teostamatuist projektidest, nad ei eemaldu tegelikkusest ja arvestavad hoolikalt väljakujunenud klassisuhteid ning tootlike jõudude arengu taset.

Rahvamajandusplaani järjekordsed majanduslik-poliitilised ülesanded tõstetakse esile siis, kui on juba loodud või on loomisel vajalik majanduslik baas nende edukaks lahendamiseks. Nii näiteks esitati esimeses viie aasta plaanis maa industrialiseerimise ülesanne kogu oma suuruses pärast seda, kui olid kindlustatud vajalikud eeldused selle ülesande teostamiseks.

Plaani majanduslik-poliitiliste ülesannetega määratakse ära ka need juhtivad lülid, millised peavad olema plaanis esile tõstetud antud ajajärgul. Juhtiva lüli leninlik-stalinlik printsiip on sotsialistliku plaanimise tähtsaim printsiip.

Rahvamajandusplaani juhtivate lülidena tõstetakse esile rahvamajanduse teatud tootmisharud ja -lõigud, milliste forsseeritud arendamine on antud ajajärgul vajalik plaani põhiülesannete edukaks täitmiseks.

Nende tootmisharude hulka kuuluvad ka rahvamajanduse vajadusest mahajäävad harud, milliste kiire arendamine on nõutav kogu rahvamajanduse häireteta tõusuks. Viieks aastaks või mitmeks viisaastakuks arvestatud perspektiivplaanides esitatud majanduslik-poliitilised ülesanded määravad ära ka need eri ülesanded, milliseid esitatakse jooksvates aasta- ja kvartaliplaanides. Samal ajal loovad jooksvad plaanid vajalikud tingimused perspektiivplaanis esitatud ülesannete edukaks täitmiseks.

GOELRO plaani — sotsialistliku majanduse alusmüüri ehitamise plaani juhtivaks lüliks oli maa elektri-

fitseerimine. Elektrifitseerimise teel toimus rahvamajanduse taastamine ja arendamine masinaile rajatud suurtööstuse uue, kaasaegse tehnika baasil.

Elektrifitseerimise plaani alusel koostati ülesanded üksikute tootmisharude arendamiseks ning määrati kindlaks uued proportsioonid rahvamajanduses. Suurt tähtsust omas perspektiivplaani põhiülesannete lahendamisel järjekindlus. Elektrifitseerimise plaani täitmist sidus Lenin vahetult jooksvate majanduslike ülesannetega, mis tol perioodil määrasid ära maa saatuse, eelkõige aga toitus- ja kütteprobleemiga.

Nep'i (uue majanduspoliitika) esimesel perioodil olid rahvamajanduse arengus põhiülesandeks kaubandus ja põllumajandus. Põllumajanduse taastamine kaubakäibe elustamise baasil linna ja maa vahel, riigi toiduainete ressursside suurendamine ning transpordi ja kütteainetööstuse tõus andsid võimaluse metallurgia — selle rasketööstuse otsustavaima haru arendamiseks.

Tähtsamate rasketööstusharude taastamine lõi tingimused riigi sotsialistliku industrialiseerimise programmi teostamiseks.

Iseloomustades esimese viisaastaku põhiülesannet, näitas seltsimees Stalin, et niisuguse grandioosse plaani teostamist ei saanud alata juhuslikult, ükskõik millest. Et niisugust plaani teostada, oli eelkõige vaja leida selle plaani põhilüli, sest ainult põhilüli leides ning sellest kinni haarates võis välja tõmmata kõik teised plaani lülid. Niisuguseks põhilüliks oli rasketööstus oma südamikuga — masinaehitusega.

Teise viisaastakuplaani põhilise majandusliku ülesande teostamiseks — rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimiseks — oli vaja masinaehituse ja sellega seotud tootmisharude edasine forsseeritud arendamine.

Vastavalt NSV Liidu põhilisele majanduslikule üles-

andele määras kolmas viie aasta plaan kindlaks üksikute tootmisharude arengutempo niisuguse suhte, mis kindlustas tööpingiehituse ja masinaehituse rea teiste harude, samuti kvaliteetmetallurgia, elektrijaamade ehituse ja keemiatööstuse kõige kiirema kasvu.

Suure Isamaasõja algusest peale oli plaani põhilülks sõjatööstusharude forsseeritud arendamine. Sõjamajanduse juhtivaiks lülideks olid samuti must- ja värviline metallurgia, kütteainetetööstus ja elektrijaamad. Nende tööstusharude forsseeritud arendamine Idas ning nende kiire taastamine saksa okupatsiooni alt vabastatud rajoonides löi vajalikud tingimused sõjamajanduse kasvuks.

Tänu plaanimajanduse eelistele läks korda ületada ennenägematud sõjaaja raskused ja lahendada sõjamajanduse suurimad probleemid: metalli, kütteaine, elektrivarustuse (Uraalis), transpordi ja toiduainete probleemid.

Mustmetallide probleemi lahendamine sõjapäevil, Lõunas asuva söe- ja metallurgiabaasi ajutise okupeerimise ajajärgul vaenlase poolt, nõudis eelkõige mustmetallide sortimendi plaanilist muutmist, üldtoodangus kvaliteetmetalli osatähtsuse järsku tõstmist, metalli väljalaske suurendamist tankide, lennukite ja laskemoona tootmiseks. Oli vaja muuta töötavate ida-metallurgia terasevalamise- ja valtsimisseadmete spetsialisatsiooni, välja töötada ja kasutusele võtta uus tootmistehnoloogia.

Selleks oli vajalik mustmetallurgia materaal-tehniline varustamine eelistatud korras, tema täielik ja õigeaegne kindlustamine kokseeruva söega, raua- ja mangaanimaagiga, metallimurruga ja tulekindlate materjalidega.

Metalliressursside suurendamiseks oli vaja ida-metallurgia uute tootmisvõimsuste kiirendatud käikulaskmist. See saavutati metalli, puidu, tsemendi ja muude

ehitusmaterjalide ressursside, tööjõu, samuti metallurgia-
tehaste laialdaseks ehitamiseks määratud kapitali-
mahutuste range kontsentreerimisega. Mustmetallurgiasse
suunati valdav osa ehituseks määratud ressurssidest.
Kõrvuti evakueeritud seadmete kasutamisega hoogustati
uute metallurgiaseadmete väljalaset.

Samal ajal oli vajalik metalliresursside plaaniline
ümberjaotamine sõjatööstuse kasuks. Sõjatööstuse kõr-
val, sõjamajanduse arendamise huvides, eraldati vajali-
kud metalliresurssid ehituste jaoks ja masinaehituse
taastamiseks.

Metalliprobleemi lahendamisel omas eriti suurt täht-
sust metalli kokkuhoid, metalli rangete kulunormide
kehtestamine, ettevõtteis sisemiste ressursside ärakasuta-
mine, uue eesrindliku tehnoloogia ja tootmise organisee-
rimise juurutamine.

Kütteaine vajaduste rahuldamiseks Donbassi okupat-
siooni ajajärgul rakendati suured abinõud idarajoonide
söebasseinide arendamiseks, Moskva-lähedase basseini
taastamiseks, söetööstuse kompleksseks kindlustamiseks
seadmetega, materjalidega ja tööjõuga, küttepuude välja-
veo suurendamiseks, masuudi asendamiseks tahke kütu-
sega, kütuse tsentraliseeritud jaotamiseks ja selle kulu-
normide alandamiseks.

Uraalis, kus seoses suure arvu evakueeritud ettevõtete
ümberpaigutamisega ja tööstuse kiire kasvuga ilmnes
elektrienergia baasi mahajäämus, lasti käiku uued võim-
sad elektrijaamad.

Raudteetranspordi häireteta töö ei saanud olla kindlus-
tatud ilma kütteainega esmajärjekorras varustamiseta,
vedude range plaanimiseta, kohaliku tootmise igakülgse
arendamiseta, ettevõtete õige paigutamiseta ja kooperee-
rimiseta liigsete ja kaugete vedude vähendamise ees-
märgil.

Arvestades põllumajanduse ülisuurt tähtsust armee ja

maa elanikkonna toiduainetega, samuti tööstuse toorainetega varustamisel, nägid sõjamajanduslikud plaanid ette vajalikud materiaalsed ressursid põllumajanduse arendamiseks. See etendas väga suurt osa raskuste ületamisel, mis kerkisid sotsialistliku põllumajanduse ette sõjatingimustes, eriti aga Ukraina, Donbassi ja Kubani põllumajanduslike rajoonide ajutise okupatsiooni ajajärgul.

Plaaniline manööverdamine olemasolevate ressursidega, majandusorganisatsioonide ja ettevõtete töö plaanide täitmisel, töölisklassi, kolhoositalurahva ja intelligentsi jõupingutuste mobiliseerimine vajalikumate ülesannete teostamiseks omas otsustavat tähtsust sõjaaja raskuste ületamisel ja hästikorraldatud ning kasvava sõjamajanduse loomisel.

Sõjajärgse viie aasta plaani põhilise majanduslik-poliitilise ülesande lahendamisel kuulus otsustav osa rasketööstusele ja raudteetranspordile. Sõjajärgse viie aasta plaani juhtivaks lüliks oli rasketööstuse ja raudteetranspordi esmajärjekorras taastamine ja arendamine; ilma selleta oli võimatu NSV Liidu kogu rahvamajanduse kiire ja edukas taastamine ning arendamine.

Rasketööstuse kiire tõus loob tingimused põllumajanduse, transpordi, kerge- ja toiduainetetööstuse taastamiseks ning arendamiseks. Viie aasta plaan nägi ette rahvamajandusele seadmete ja materjalide andmist ulatuses, mis tunduvalt ületab tootmisalase varustamise mahu teise viisaastaku aastail.

Rasketööstuse esmajärjekorras taastamine ja arendamine uuel viisaastakul oli vajalik maa tehnilis-majandusliku sõltumatuse kindlustamiseks, NSV Liidu kaitsevõime edasiseks tõstmiseks ja Nõukogude Liidu relvastatud jõudude varustamiseks uusima tehnikaga.

Sõjajärgne viie aasta plaan lõi vajalikud tingimused rasketööstuse kiireks taastamiseks ja arendamiseks.

Rasketööstusse suunati viisaastaku jooksul rohkem kui pool kõigist rahvamajandusse paigutatavaist kapitalimahutustest. Masinaehitustööstuses nähti ette seadmete tootmine esimeses järjekorras rasketööstuse jaoks, eelkõige aga metallurgia-, energeetika-, söe- ja naftatööstuse seadmete tootmine, milliste väljalase viisaastaku lõpuks ületas tunduvalt sõjaeelse taseme. Tööjõu juurdetõmbamise ja alaliste töölistkaadrite loomise eesmärgil rasketööstuse harudes (söetööstus, metallurgia, naftatööstus) kindlustati töölistele, samuti insener-tehnilistele töötajatele kõrgem tasetas.

Rahvamajanduse kiire taastamise ja arendamise üheks otsustavamaks tingimuseks on transpordi tõus.

Viie aasta plaan kindlustas vajaliku materiaalse baasi raudteetranspordi tõusuks. Transport täienes suure hulga vedurite ja vagunitega, seoses sellega loodi NSV Liidus veduri- ja vaguniehituse võimas baas. Raudteetranspordile tuli plaani kohaselt anda suur kogus roopaid, roopakinniteid ja raudteeliipreid.

Sõjajärgse viisaastaku eduka täitmise vajalikuks tingimuseks oli likvideerida rea rahvamajandusharude mahajäämus, milline oli tingitud peamiselt sõja raskest tagajärgedest, samuti viljaikaldusest 1946. aastal.

1947. a. riiklikus plaanis osutati erilist tähelepanu kütteainetetööstuse ja põllumajanduse tõusule. Laiendatud taastootmise tingimused nõuavad, et kütteainetetööstus jõuaks ette tööstuse ja kogu rahvamajanduse arengust. Ent kütteainetetööstus, eelkõige aga söe tootmine ei rahuldanud viisaastaku esimesel aastal täielikult rahvamajanduse vajadusi, pidurdas teiste tööstusharude, raudteetranspordi ja kogu rahvamajanduse arengut. Kütteainetetööstuse igakülgne arendamine, eelkõige söe ja nafta tootmise suurendamine olid 1947. aastal tähtsamaiks ülesandeks. 1947. a. riiklik plaan püstitas üles-

ande sõetootmise kiirendamiseks Kuzbassis ja Uraalis, nähes ette siin uute suurte võimsuste käikulaskmist. Üheaegselt forsseeriti naftatöötlemise tehaste ehitamist Idas.

Tõsiseks ebaproportsionaalsuseks rahvamajanduses oli raudteetranspordi veerevkoosseisu jaoks roobaste ja rataste tootmise, naftatööstuse jaoks torude tootmise, samuti autotööstusele vajalike metallplaatide väljalaske mahajäämus. Defitsiitsete metalliliikide tootmise suurendamiseks kohustas valitsus ministeeriume koondama ressursse roobaste valtsimise, õhukeste metallplaatide ja torudevalmistamise seadmete, samuti ühes tükis taotud vagunirattaid tootvate võimsuste tingimusteta käikulaskmiseks kindlaksmääratud tähtaegadel.

1947. aasta plaani üheks põhiülesandeks oli põllutöomasinate ehituse mahajäämuse likvideerimine põllumajanduse tõusu kindlustamiseks, samuti elektritööstuse arengu mahajäämuse likvideerimine tootmisprotsesside mehhaniseerimise ja elektrifitseerimise tagamiseks. Masinaehituse nende harude kasvu tempo kiirendamine nõudis traktoritehaste ja põllutöomasina-ehituse teiste ettevõtete ning elektriseadmete tehaste võimsuste forsseeritud käikulaskmist. Elektritööstuse tootmisbaas tugevnes mootorite ja elektriseadmete tootmise organiseerimise teel reas ministeeriumide masinaehitustehastes.

1947. aasta riikliku plaani üheks keskseks lüliks oli põllumajanduse kui rahvamajanduse eduka arendamise ja rahva ainelise heaolu edasise tõusu kindlustamiseks vajaliku tingimuse kiireim taastamine ja tõus. Vastavalt ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsustele saavutatakse põllumajanduse tõus varustades põllumajandust tunduvalt suuremal määral traktoritega, põllutöomasinatega, varuosadega, väetistega ja kütteenega, parandades masina-traktorijaamade tööd, tõstes agro-

tehnikat kolhoosides ja sovhoosides, organiseerides laialdaselt kaadrite ettevalmistamist põllundusele, kindlustades igakülgset kolhoose ja likvideerides põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumised.

Nõukogude riik, kasutades plaanimise võimsat hooba, suunab maa kõiki ressursse ja töötajate kõiki jõupingutusi juhtivate majandusharude arendamise huvides ning loob seega tingimused laiendatud sotsialistliku taastootmise kõrgeks tempoks.

Plaan ja rahvamajanduse bilanss

Rahvamajanduse arendamise riiklik plaan on ühtne rahvamajandusplaan, mille ülesanded on allutatud majanduslik-poliitiliste ülesannete lahendamisele ja on omavahel seotud. «Kõik üksikute tootmisharude plaanid,» tähendas V. I. Lenin, «peavad olema rangelt koordineeritud, seotud ja koos moodustama selle ühtse rahvamajandusplaani, millist me nii vajame.»²

Erinevate tootmisharude arengus õigete suhete loomine ja rahvamajanduses disproportsioonide ärahoidmine on plaanimise üks põhiülesandeid. Ühiskondlik taastootmine nõuab vastavust ühiskondliku töö jaotamises tootmisharude vahel. Marx kirjutas: «ühiskondliku töö teatud kindlates proportsioonides jaotamise vajadus ei või saada mitte mingil viisil hävitatud ühiskondliku tootmise teatud kindla vormi poolt; muutuda võib ainult selle vajaduse avaldumise vorm.»³

Ühiskondliku töö jaotamine tootmisharude vahel määratakse kindlaks rahvamajanduse arendamise plaaniga. Rahvamajanduslikud proportsioonid määratakse NSV Lii-

² В. И. Ленин, Сочинение, том XXVI, издание третье, стр. 43.

³ К. Маркс и Ф. Энгельс, Избранные письма, 1947 г., стр. 208.

dus kindlaks vastavalt riikliku plaani majanduslik-poliitilistele ülesannetele ja juhtivatele lülidele.

«Riiklikule Plaanikomisjonile,» öeldakse NSV Liidu Riikliku Plaanikomisjoni (praegu Plaanikomitee) põhimääruses, «pannakse NSV Liidu rahvamajanduse plaanis sotsialistliku tootmise teineteisest sõltuvate harude töö, toorainetootmis- ja töötlemistööstuse, põllumajanduse ja tööstuse, transpordi ja rahvamajanduse töö koordineerimine, tootmise kasvu ja tarbimise kasvu, tootmise finantseerimise ja tema materiaalse kindlustamise kordineerimine, ettevõtete õige rajoonilise paigutuse teostamine lähtudes kaugete ja vastassuunaliste vedude likvideerimise vajadusest, ettevõtete lähendamisest toorainallikaile ja nende toodangust tarbivaile rajoonidele.»

Seega peab riiklik plaan määrama kindlaks: esiteks, taastootmise üksikute sfääride (tootmise, tarbimise, akumulatsiooni ja käibe) õiged proportsioonid, teiseks, rahvamajanduse põhiharude (tööstuse, põllumajanduse ja transpordi) õiged proportsioonid, kolmandaks, õiged proportsioonid üksikuis rahvamajandusharudes (teineteisega seotud tööstusharud, toorainetootmis- ja töötlemistööstus jne.) ja neljandaks, õiged proportsioonid tootmise territoriaalses paigutamises.

Stalinlike viisaastakute aastail, vastavalt maa sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise poliitikale, muudeti mahajäänud majanduse tingimustes väljakujunenud ühiskondliku taastootmise proportsioonid. Uued proportsioonid rahvamajanduses määrati kindlaks eelkõige põhiressursside ümberjaotamisega rasketööstuse kasuks.

Sõjaeelsete viisaastakute tulemusel saavutati tööstuse osatähtsuse ülekaal rahvamajanduses, muudeti proportsioon tootmisvahendite tootmise ja tarbimisesemete tootmise vahel. Tööstuse osatähtsus suurtööstuse ja põllumajanduse kogutoodangu üldsummas moodustas 77,4%

1937. a. 42,1% vastu 1913. a. Kõrge kasvutempo tulemusel suurenes tootmisvahendite tootmise osatähtsus suurtööstuse toodangus 42,9%-lt 1913. a. 62,8%-ni 1940. a., masinaehituse osatähtsus suurenes samal ajavahemikul aga 6,8%-lt 31%-ni.

Pikema või lühema ajavahemiku peale arvestatud rahvamajandusplaani koostamisel, nagu juhindas ÜK(b)P XV kongress, «on vaja püüda saavutada järgmiste elementide kõige soodsamat ühendamist: tööliste- ja talurahvahulkade laiendatud tarbimine, laiendatud taastootmine (akumulatsioon) riiklikus tööstuses kogu rahvamajanduse laiendatud taastootmise alusel, rahvamajanduse kiirem arengutempo kui kapitalistlikes maades ja sotsialistliku majandussektori osatähtsuse lakkamatu süstemaatiline tõstmine, mis on otsustavaks ja peamiseks momendiks proletariaadi kogu majanduspoliitikas.»⁴

Stalinlike viisaastakute tulemusel lahendati need ülesanded edukalt. Samaaegselt kapitaaltööde mahu tohutu suurenemisega tõusis tunduvalt rahva tarbimise tase. Sotsialistliku akumulatsiooni kasv ja rahva tarbimise taseme tõus saavutati NSV Liidus ainuvalitseva sotsialistliku majandussüsteemi pideva kasvu alusel.

Eriti suurenes plaani tähtsus ühiskondliku töö ümberjaotamisel Suure Isamaasõja perioodil. Sõda nõudis tootmise sõjajaelsete proportsioonide muutmist, rahvamajanduse kõigi ressursside ümberjaotamist sõjaliste vajaduste täielikuks rahuldamiseks esimeses järjekorras. Muutusid proportsioonid põhi- ja käibefondide, tööjõu ja finantsressursside jaotamisel.

Rahvamajanduse ümberkorraldamisel vastavalt sõjavajadustele lülitati plaanilises korras ümber valdav osa riigi põhifonde. Suurt osa etendas seejuures ettevõtete spetsialiseerumine ja koopereerumine.

⁴ ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. 2-я, Партиздат, 1936 г., стр. 240.

Tööstuse ümberlülitamise kõrval sõjalise toodangu massiliseks väljalaskmiseks jaotati sõjaliste tellimuste kindlustamiseks plaanikindlalt ümber ka tooraine, kütteainete ja materjalide ressursse. Vastavalt riiklikule plaanile kindlustas transport sõjalisi vedusid ja nende kõrval ka tähtsamaid rahvamajanduslikke vedusid. Toidu ja tööstuskaupade tsentraliseeritud jaotamisega lahendati armee ja elanikkonna tarviduste rahuldamise ülesanne.

Samaaegselt teostus tööjõu reservide plaaniline jaotamine sõjamajanduse arendamise huvides. Tööliste ettevalmistamine riiklike tööjõureservide süsteemis oli raske-tööstuse põhiharude tähtsaimaks tööjõuallikaks. Edasilükkamatute sõjavajaduste kindlustamiseks suunati tootmisse uusi ressursse organiseeritud värbamise teel maal ja linnas ning linna- ja maaelanikkonna mobiliseerimise teel.

Sõjavajaduste rahuldamiseks oli tarvis materiaalsete ja tööjõuresursside jaotamise kõrval jaotada plaanipäraselt ka finantse. Seda ülesannet lahendas riigieelarve. Sel viisil loodi ühiskondliku töö jaotamises uued proportsioonid, mis olid vajalikud hästikorraldatud sõjamajanduse arendamiseks.

Rahvamajanduslike proportsioonide muutumine sõjajärgsel perioodil oli eelkõige rahvamajanduse rahuaja tingimustele ümberkorraldamise tulemus. Rahvamajanduse sõjajärgne ümberkorraldamine oli sõjajärgse viie aasta plaani üks ülesandeist. Sotsialistliku plaanimajanduse eelised kindlustasid selle ülesande eduka teostamise.

Juba 1945. aasta teisel poolel lõpetati sõjalise toodangu väljalase sõjalisi tellimusi täitvais tsiviiltööstuse ettevõtetes. Sõjaliste tellimuste vähendamise tulemusel vabanevad sõjatööstuse võimsused kasutatakse eelkõige rahvamajandusele hädavajalike tähtsamate seadmeteliikide tootmise suurendamiseks.

1946. aasta jooksul viis NSV Liidu tööstus tootmise sõjajärgse ümberkorraldamise põhiliselt lõpule.

Uued proportsioonid ühiskondliku töö jaotamises sõjajärgse viisaastaku perioodil määratakse samuti kindlaks ressursside kontsentreerimise teel sõjaga seotud disproporsioonide kõige kiiremaks likvideerimiseks. Õigete proportsioonide kindlaksmääramine rahvamajanduse harude vahel, disproporsioonide ja majanduse mahaäänud lõikude väljaselgitamine nendest ülesaamise eesmärgil saavutatakse plaanimisel bilansimeetodi, eriti aga tooraine, kütteainete, materjalide, seadmete, tööjõu ja finantside bilansisüsteemi kasutamise teel.

Määrates kindlaks tootmise ja ehitamise programmi, määrab rahvamajandusplaan ühtlasi kindlaks materiaalsete-, tööjõu- ja finantsiliste ressursside jaotamise plaaniülesannete täitmise kindlustamiseks.

Bilansimeetod on rahvamajanduse plaanimisel omanud alati suurt tähtsust. Juba GOELRO plaani koostamisel märkis V. I. Lenin sotsialistliku plaanimise tohutu saavutusena seda fakti, et GOELRO plaanis anti esmakordselt elektrifitseerimise «... nii materiaalne kui ka finantsbilanss (kuldrublates) (ligikaudu 370 miljonit tööpäeva, nii- ja niipalju tunni tsementi, nii- ja niipalju telliseid, nii- ja niimitu puuda rauda, vaske ja muud, turbogeneraatorite nii- ja niisugune võimsus jne.). Bilanss on arvestatud («üsna jämeda hinnangu järgi») töötlemistööstuse suurendamisele 10 aasta jooksul 80% võrra, toorainetööstuse suurendamisele aga 80—100% võrra».⁵

Rahvavaenlased — gromovlased, bazarovlased ja trotskistlik-buhhaarinlikud kapitalismi restaureerijad püüdsid omal ajal korduvalt kasutada bilansimeetodit oma kontrevolutsioonilisteks eesmärkideks, teha seda võitlus-

⁵ В. И. Ленин, Сочинение, том XXVI, издание третье, стр. 170.

vahendiks sotsialismi vastu, joondumisega kitsaskohtade järgi ajada nurja laiendatud sotsialistliku taastootmise uute proportsioonide loomine. Disproportsioonide kaudu üksikute tootmisharude arengus püüdsid rahvavaenlased rahvamajandust desorganiseerida, segi ajada. Seltsimees Stalini juhtimisel partei purustas need rahvavaenlaste püüded, seadis vaenulikele teooriaile vastu marksistlik-leninliku taastootmise teooria.

Rahvamajanduse kasvamisega ja tootmissidemete laienemisega üksikute majandusharude vahel omandas järjest suuremat tähtsust materiaalsete ressursside jaotamise plaanimine. Rahvamajandusplaani bilansid hõlmavad üha laialdasemalt tootmisharude vahelisi sidemeid rahvamajanduses.

Alates plaanimise esimestest sammudest, töötatakse välja teravilja ja loomasööda ning kütteaine bilansid. Rasketööstuse areng koos tema südamikuga — masinaehitusega tugevdas seadmete, metalli ja elektrienergia bilansside tähtsust. Seoses kapitaalehituste tohutu ulatusega omandas suure tähtsuse kapitaaltööde materiaalse kindlustamise plaanimine.

Kerge- ja toiduainetetööstuse rekonstrueerimine, põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine, tootmissidemete arenemine tööstuse ja põllumajanduse vahel suurendas põllumajanduslike toorainete bilansside tähtsust. Nõukogude kaubanduse areng tugevdas tarbimisvahendite jaotamise plaanimise tähtsust ja nõudis tööstus- ja toidukaupade kasutamise plaanide väljatöötamist.

Finantside ümberjaotamine rasketööstuse arendamiseks, nõukogude kaubanduse kasv, isemajandamine ja nõukogude rubla kindlustamine nõuavad finantsbilansside süstemaatilist väljatöötamist.

Koos rahvamajanduse kasvuga omandasid ülisuure tähtsuse tööjõu jaotamise küsimused. Kolmanda viis-aastaku perioodil esitati see ülesanne seltsimees Stalini

poolt kui sotsialistliku plaanimise tähtsaim ülesanne. Kogu rahvamajandusele tööjõureservide plaanilise ettevalmistamise ja jaotamise võimsaks hoovaks oli riiklike tööjõureservide süsteemi loomine sõja eel.

Sõja tingimustes rahvamajanduse kõigi ressursside range kontsentreerimise vajaduse tõttu rinde tarviduste rahuldamiseks suurenes bilansside tähtsus rahvamajandusplaanis ja materiaalse, tööjõu- ning finantsressursside plaaniline jaotamine.

Ülisuurt tähtsust omab plaanimise bilansiline meetod sõjajärgsel perioodil. See on tingitud sõjaaegsete rahvamajanduslike proportsioonide põhilisest murrangust ning olemasolevate disproportsioonide likvideerimise vajadusest, samuti paljude majanduslike ministeeriumide vähe- maiks ühikuiks jagamisest, millega seoses järsult tugevneb tootmisharude vahelise plaanimise tähtsus.

Bilansside alase töö taseme tõstmise eesmärgil viidi läbi NSV Liidu Riikliku Plaanikomisjoni struktuuri ümberkorraldamine. Koos sellega kohustas valitsus NSVL Riiklikku Plaanikomiteed (praegune nimetus) üheaegselt rahvamajandusplaaniga esitama abinõude plaani disproportsioonide vältimiseks rahvamajanduses.

Bilansside ja jaotusplaanide süsteem niisugusena, nagu ta on käesolevaks ajaks välja kujunenud, koosneb: esiteks, naturaalseist (materiaalseist) bilanssidest, mis hõlmavad taastootmise materiaalse elementide proportsioone; teiseks, maksumuse- (hinna-) bilanssidest, mis hõlmavad proportsioone finantsressursside jaotamises ning kindlustavad ühiskondliku produkti jaotamises vastavuse selle materiaalse kuju ja maksumuse vahel; kolmandaks, tööjõu bilanssidest.

Naturaalbilansside hulka kuuluvad: 1) tööstustoodangu bilanss, mis sisaldab rahvamajandusplaani ehitusprogrammi kindlustavaid põhifondide elemente (seadmed, ehitusmaterjalid); 2) tööstus- ja põllumajandustoodangu

bilanss, mis sisaldab rahvamajandusplaani tootmisprogrammi kindlustavaid käibefondide elemente (metall, kütteained, elektrienergia, kemikaalid, põllumajanduslik tooraine); 3) tööstus- ja põllumajandustoodangu bilanss, mis sisaldab endas isiklike tarbimisesemeid.

Valitsuse poolt kinnitatavad materiaalsed bilansid ja jaotusplaanid hõlmavad rahvamajanduslikku tähtsust omavat toodangut, samuti toodangut, mille tsentraliseeritud jaotamine on vajalik selle toodangu defitsiitsuse tõttu. Sõjaajal oli nõutav fondeeritud, s. o. tsentraliseeritud korras jaotatava toodangu nomenklatuuri tunduv laiendamine.

On huvitav mainida, et sõjatingimustes suurenes tsentraliseeritud jaotatavate toodete hulk rohkem kui kaks korda, tarbijate hulk aga, kellele eraldati materiaalseid ressursse kvartaliplaanide järgi, moodustas ainult mõnikümmend.

Tootmismahu suurenemine, eriti käesoleval ajal defitsiitsete toodeteliikide alal, annab võimaluse loobuda tsentraliseeritud jaotamisest terve rea toodete osas.

Maksumuse bilansside hulka kuuluvad: 1) elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilanss, 2) Riigipanga kassaplaan, 3) riigieelarve.

Elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilansi sissetulekute osa hõlmab tööliste ja teenistujate töötasufondi rahvamajanduses, linnaelanikkonna muid tulusid ja maaelanikkonna rahalisi tulusid, väljaminekute osa aga — elanikkonna kulusid kaupade ostmiseks riiklikust ja kooperatiivkaubanduse võrgust, tasu teenustööde eest ja muid rahalisi kulusid.

Elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilansi põhiline otstarve on vastavuse kindlustamine kaubakäibe, töötasufondi ja kolhoosnikute rahaliste tulude plaanimes. Selle bilansi koostamine on vajalik kaubakäibe

plaani põhjendamiseks, samuti töötasufondi plaanimiseks rahvamajanduses.

Riigipanga kassaplaan on rahakäibe plaanimise tähtis abinõu. Tema sissetulekute osas arvestatakse raha laekumist Riigipanga kassadesse kaubakäibe ja riiklike organisatsioonide maksete arvel, väljaminekute osas aga arvestatakse väljamakseid töötasufondi ja muude rahaliste kulude alal. Riigipanga kassaplaan võimaldab kindlaks määrata vajaliku rahaemissiooni mahu eelolevaks perioodiks.

Riigieelarve on tähtsaim finantsiline bilanss, mis määrab kindlaks maa rahvatulu põhiosa jaotamise. Riigieelarve põhimisteks sissetuleku kirjeteks on sotsialistliku majanduse akumulatsioon kasumi ja käibemaksu näol, laekumised elanikkonnalt maksude näol, riigilaenudest jm. Riigieelarve väljaminekute osa hõlmab kulutusi rahvamajanduse finantseerimiseks (tootmiseks ja kapitaal-ehituseks), sotsiaal-kultuuriliseks ehituseks, kulutusi riigi valitsemiseks ja kaitseks. Riigieelarve ülesanne on rahvamajanduse finantseerimise puudujääkideta kindlustamine maa sisemiste finantsressursside arvel.

Töõjõubilansside hulka kuuluvad: 1) tööjõubilanss riiklikus majanduses, mis määrab kindlaks rahvamajandusharude tööjõu ja kaadrite vajaduse ning rahvamajandusse tööjõu värbamise põhiallikad (kaadrite ettevalmistamine riiklikus tööjõureservide süsteemis, tööjõu organiseeritud värbamine); 2) tööjõubilanss kolhoosides, mis määrab kindlaks kolhooside tööjõu ressursside kasutamise põllumajandusliku tootmise plaani kindlustamiseks ja värbamiseks tööstusse.

Rahvamajandusplaani bilansside süsteem võimaldas rahvamajanduses õigesti lahendada ressursside, tarbimise ja jaotamise plaanimise ülesannet.

Rahvamajandusplaani keskseks ülesandeks on kõigi rahvamajanduse käsutuses olevate ressursside mobilisee-

rimine plaani majanduslik-poliitiliste ülesannete teostamiseks.

Ressursside põhiallikaks on antud majandusharu kindlaksmääratav tootmismah. Ressursside teiseks allikaks on toodangujääkide ära kasutamine (väljavedamata sõejäägid kaevandustes, metallitagavarad metallurgia-tehastes). Ressursside kolmandaks allikaks on tarbijate poolt kasutamata jäetava tooraine, materjalide, kütteaine ja seadmete mobiliseerimine. Rahvamajandusplaani ülesanded põhinevad eelkõige maa sisemiste ressursside kasutamisel. Üksikute toodanguliikide osas lülitatakse bilanssidesse veel välised ressursid (import jm.).

Ministeriumide ja ettevõtete poolt kasutamata jäävate ressursside arvestus ning ümberjaotamine omandas erilise tähtsuse sõjatingimustes sõjamajanduse vajaduste rahuldamiseks.

Üheaegselt ressursside kindlaksmääramisega määratakse bilanssides kindlaks rahvamajanduse vajadus mitmet liiki toodangu, tööjõu ja samuti finantsiliste vahendite järele.

Tootmisvahendite tarvidus määratakse kindlaks tooraine, materjalide, kütteaine, elektrienergia ja seadmete tehniliselt põhjendatud kulunormide alusel, vastavalt tootmis- ja kapitaalehituse programmile.

Tarbimisesemete vajadus määratakse kindlaks kaupade hulgaga, mis on vajalikud määratud kaubakäibe mahu kindlustamiseks, samuti turuväliste fondide katmiseks (armee ja asutiste tarvidus, tööstuslik ümbertöötamine).

Tarvidus tööjõu järele määratakse kindlaks tööviljakuse näitajate ja tootmis- ning ehitusprogrammi alusel.

Ressursside ja tarviduse kindlaksmääramise teel vastavalt rahvamajandusplaani ülesannetele plaanitakse ressursside jaotamine mitmesuguseks majanduslikuks

otstarbeks, samuti tootmisharude, ministeeriumide ja organisatsioonide järgi.

Antud tootmisharu poolt toodetava toote naturaalne vorm annab võimaluse selle toote kasutamiseks mitmesuguseks majanduslikuks otstarbeks. Plaaniga määratakse toote majanduslik otstarve vastavalt laiendatud sotsialistliku taastootmise kindlaksmääratud proportsioonidele.

Suurimat tähtsust omab materiaalsete ressursside jaotamine kahes põhisuunas — tootmis-ekspluatatsioonilisteks vajadusteks ja kapitaalehituseks (mustad metallid, puit, tsement, seadmed). See jaotamine võimaldab kindlaks määrata põhifondide laiendatud taastootmise ja majanduse jooksvate vajaduste õige vastavuse ning kooskõla.

Üheaegselt ressursside jaotamisega tootmis-ekspluatatsioonilisteks vajadusteks ja kapitaalehituseks on vaja jaotada ressursse rahvamajandusharude ja ministeeriumide järgi. Just siin lahendataksegi rahvamajandusplaani juhtivate lülide materiaalse kindlustamise ülesanded.

Ressursside plaanilise jaotamise tähtsamaks ülesandeks on rahvamajandusharude varustamise kompleksuse kindlustamine. Üksikute tootmisharude arendamise kompleksplaanid, mis näevad ette nende harude kindlustamist kõigi vajalike materiaalsete ressursside ja tööjõuga, omandasid suure tähtsuse sõjaaja tingimustes ja sõjajärgsel perioodil.

Eriti suurt tähtsust jaotamise plaanimisel omab riiklike reservide ja tagavarade loomine.

Materiaalsete ressursside jaotamine peab samuti ette nägema ekspordi kindlustamist vastavalt väliskaubanduse arendamise plaanile.

Rahvamajandusplaani rajoonilõigus koostamine nõuab bilansside väljatöötamist majandusrajoonide, samuti vabariikide, kraide ja oblastite järgi. Rajoonibilansside koosta-

mine toodete niisuguste liikide kohta nagu kütteaine, elektrienergia, ehitusmaterjalid, puit ja tsement, võimaldab kindlustada tootmise ja tarbimise kooskõlastamist majandusrajoonide ulatuses, kohalike ressursside kasutamise laiendamist ja liiga kaugete vedude vähendamist. Eriti vajalik on tööjõubilansi koostamine rajooni lõikes.

Tarbimise, ressursside ja jaotamise vastavuse kindlaksmääramiseks teostatakse rahvamajandusplaani koostamisel ja plaani täitmise käigus järgmised abinõud:

a) võimaluste otsimine tootmise laiendamiseks tootmisvõimsuste parema ärakasutamise või nende suurendamise arvel, tooraine parema ärakasutamise, samuti tööviljakuse tõstmise arvel;

b) ressurssidega manööverdamine tootmise kindlaksmääratud mahu ulatuses, näiteks kvaliteetse valtsmetalli osatähtsuse suurendamine tema üldväljalaskes masinaehituse plaani kindlustamiseks, tarbepuidu ehitusplatsidele väljaveo osatähtsuse tõstmine puidu üldises väljaveos ehitusprogrammi kindlustamise eesmärgil, jne.;

c) tarbijate sisemiste ressursside ja tootjate ülejääkide laialdasem ärakasutamine;

d) materjalide, tooraine, kütteinete ja elektrienergia tarbimismäärade vähendamine, seadmete maksimaalne ärakasutamine, kõrgendatud ülesannete kindlaksmääramine tööviljakuse tõstmisel;

e) kasutamata materiaalsete ja finantsiliste ressursside täiendav lülitamine majandusringesse.

Plaani osade ja näitajate vastastikuse kooskõlastamise ja bilansside süsteemi väljatöötamise teel rahvamajandusplaanis lahendatakse NSV Liidu rahvamajanduse plaanilise bilansi ülesanne. Kõigis üksikosades kooskõlastatud riiklik rahvamajandusplaan — see ongi rahvamajanduse bilanss. Üldise väljenduse saab rahvamajanduse bilanss koondtabelis, milline töötatakse välja rahvamajandusplaani näitajate ja bilansside alusel. Rahva-

majanduse plaanilise bilansi tabel, mis toetub aruandebilansi väljatöötamisele, annab vastastikku seotud näitajate süsteemis laiendatud sotsialistliku taastootmise taseme ja põhiproportsioonide iseloomustuse eelolevaks perioodiks. Rahvamajandusbilansi koondtabeli koostamisel on aluseks võetud Marxi taastootmise skeem.

Sotsialistlikus majanduses on rakendatavad Marxi taastootmise skeemi järgmised elemendid:

1) ühiskondliku produkti jagamine tootmisvahendeiks ja tarbimisesemeiks:

2) ühiskondliku produkti jagamine tööstusliku tarbimise, isikliku tarbimise ja akumulatsiooni fondideks:

3) rahvatulu jaotamine laiendatud taastootmise fondiks, reservfondiks, ühiskondlike tarviduste rahuldamise ja töö järele jaotamise fondideks («Gotha programmi kriitikas» antud Marxi skeem).

Ühtlasi peavad Marxi skeemid, olles taastootmise abstraktseteks skeemideks, olema konkretiseeritud nende kasutamisel NSV Liidu rahvamajanduse bilansi koostamiseks. NSV Liidu rahvamajanduse bilansi skeem peab nõukogude ühiskonna iseärasustele kohaldatuna peegeldama:

1) sotsialistliku omandi kaht vormi; 2) ühiskondliku produkti jaotamist kolmeks alarühmituseks — tootmisvahendid, tarbimisesemed, sõjatehnika; 3) rahvamajanduse jagamist tootmisharudesse; 4) mitte ainult materiaalsel, vaid ka finantsbilanssi.

NSV Liidu rahvamajanduse bilansi koondtabel ühendab endas: ühiskondliku produkti bilansi alajaotusega tootmisvahendite bilansiks ja tarbimisesemete bilansiks, finantsbilansi, rahvatulu bilansi, rahva vara bilansi ja tööjõu bilansi. Rahvamajanduse bilanss koostatakse antud aasta tegelikes hindades (välja arvatud tööjõu bilanss). Bilansi näitajate võrdlemiseks rea aastate kohta tehakse arvutused lähteaasta püsivhindades.

Ühiskondliku produkti bilanss on materiaalseks koond-

bilansiks, rahvamajandusplaani materiaalsete (naturaalsete) bilansside kogu süsteemi üldistuseks.

Ühiskondliku produkti bilanss näitab ühiskondliku produkti mahtu ja tootmisharude struktuuri, ühiskondliku produkti jagamist omandivormide järgi, ühiskondliku produkti materiaalset ja väärtuselist koostist.

Tootmisvahendite bilanss on seadmete, tooraine, materjalide, kütteenainete ja elektrienergia bilansside üldistuseks, mida kasutatakse rahvamajandusplaani koostamise praktikas.

Selles bilansis kõrvutatakse üldised ressursid, nende kasutamine, samuti akumulatsioon põhi- ja käibefondide ning riiklike reservide näol.

Tarbimisesemete bilanss annab rahvamajandusplaani toidu- ja tööstuskaupade bilansside koondväljenduse, kõrvutades tarbimisesemete üldised ressursid nende tarbimisega elanikkonna, armee ja asutiste poolt, samuti tagavaradeks määratud kogustega.

Erinevalt rahvamajandusplaani üksikuist finantsbilanssidest (riiגיעelarve ning elanikkonna rahaliste tulude ja kulude bilanss) peab koondfinantsbilanss väljendama ühiskondliku produkti ja rahva tulu jaotamise tervikuna. Finantsbilanss näitab sotsialistlike ettevõtete, asutiste ja elanikkonna vastastikuseid suhteid finantssüsteemiga, tootmis- ja mittetootmis-sfääride töötajate tulude suhet. Finantsbilanss hõlmab riiklike ettevõtete, kolhoosilis-kooperatiivsete ettevõtete, mittetootlike asutiste ning elanikkonna tulude ja kulude bilansid.

Rahvatulu bilanss peab näitama NSV Liidu rahvatulu tootmise suhet tema lõpliku ärakasutamiseega elanikkonna tarbimiseks, akumulatsiooniks ja riiklike reservide juurdekasvuks eeloleval perioodil.

NSV Liidu rahva vara bilanss hõlmab põhi- ja käibefondide, reservide, riigi ja elanikkonna vara liikumise. Bilanss näitab ühiskondliku vara olemasolu plaanitava

perioodi alguseks, ühiskondliku vara juurdekasvu ja vähenemist ning ühiskondliku vara olemasolu plaanitava perioodi lõpuks. Rahvavara bilanss on tihedalt seotud rahva tulu bilansiga, kuna akumulatsioon ja reservid rahva tulust on põhi- ja käibefondide ning reserve suurendamise allikaks, tarbimine rahva tulus on aga elanikkonna vara suurendamise allikaks.

Tööjõu koondbilanss näitab tööjõu üldisi ressursse (töövõimeline elanikkond), rahvamajanduses tegelevate töötajate arvu muutumist, täiendavat töötajate vajadust ja selle vajaduse katmise allikaid riiklike tööjõureserve arvel, vaba elanikkonna värbamist, tööjõu ümberjaotamist linna ja maa, tootliku ja mittetootliku sfääri vahel. Rahvamajanduse töötajate üldarvu suhe ühiskondliku produkti liikumisse näitab ühiskondliku tööviljakuse muutumist eel- seisva perioodi kohta.

NSV Liidu rahvamajanduse plaani oskuslikuks koostamiseks on vaja alustada seda tööd rahvamajanduse bilansist, kusjuures lähtepunktiks peab olema eeloleva perioodi majanduslik-poliitiliste põhiülesannete kindlaksmääramine. See tähendab mitte ainult tegelikult väljakujunenud suhete ja proportsioonide fikseerimist, vaid niisuguste uute suhete ja proportsioonide kindlaksmääramist, mis võimaldavad suunata rahvamajanduse arengut vastavalt plaani majanduslik-poliitilistele ülesannetele.

Rahvamajandusplaani osad ja näitajad

Rahvamajandusplaani näitajate süsteem hõlmab sotsia- listliku taastootmise kõiki külgi ning peab kindlustama plaanis tootmise, tarbimise, akumulatsiooni ja käibe üht- suse ning õiged proportsioonid.

Rahvamajandusplaani aluseks on tootmisprogramm, mis hõlmab ülesanded tööstus- ja põllumajandustoodangu, samuti kõigi transpordiliikide vedude alal. Toodanguplan

aftab määrata kapitaaltööde, tööjõu, kaubakäibe ja rahvamajandusplaani teiste osade ülesanded. Nii näiteks olenevalt tööstustoodangu plaanist määratakse kindlaks tootmisvõimsuste laiendamine ja kapitaalehituste maht antud tootmisharus. Ühtlasi määrab tootmisprogramm kindlaks ülesanded töötajate arvu suurenemise kohta, arvestades seejuures tööviljakuse tõusu võimalusi.

Tootmisprogrammis omab juhtiva koha sotsialistliku tööstuse toodanguplaan, eelkõige tootmisvahendeid tootvate tööstusharude toodanguplaan, millised tööstusharud on rahvamajanduse tehnilise ümberrelvastamise aluseks ja teiste rahvamajandusharude toodangu kasvu tähtsaimaks allikaks.

Samal ajal kui rasketööstuse tootmisprogramm määrab kindlaks rahvamajandusplaani materiaalse kindlustatuse, on kerge- ja toiduainetetööstuse tootmisprogramm elanikkonna tarbimise kasvu materiaalseks aluseks.

Tootmisprogrammi osaks on põllumajandusliku tootmise plaan, milles antakse ülesanded teravilja ja tehniliste kultuuride tootmise, loomakasvatuse tõstmise, külvikordade sisseviimise, agrotehnika ja irrigatsiooni parandamise, masina-traktorijaamade ja sovhooside töö ning põllumajanduse tehnilise varustamise alal.

Põllumajanduse tootmisprogramm, määrates kindlaks toiduainete tootmise suurendamise elanikkonna jaoks, toorainete tootmise suurendamise kergetööstusele ja vajalike riiklike toidu- ja toorainete reservide kogumise, on rahva materiaalse heaolu kasvu tähtsaimaks aluseks.

Nagu teada, on tootmisprotsessi põhielementideks töövahendid, tööesemed ja töö ise. Järelkult määratakse tööstustoodangu maht kindlaks antud tootmisharu toorainega, materjalidega, kütusega ja elektrienergiaga varustamise ning tööjõuressursside ja tööviljakuse suurendamise materiaal-tehnilise baasi plaanimisega (tootmisvõimsused, tehnika tase). Riiklik plaan määrab kindlaks kõik need toot-

mise suurendamise faktorid, suunates antud tootmisharusse vajalikke materiaalseid, tööjõu- ja finantsressursse vastavalt rahvamajanduse vajadustele.

Põllumajanduse toodanguplaan on vahetult seotud tööstuse tootmisprogrammiga kerge- ja toiduainetetööstuse toorainega kindlustamise liinis. Teiselt poolt on tööstustoodangu plaan seotud põllumajanduse plaaniga põllutöömashinate, traktorite ja varuosade tootmise ning keemia- ja naftatööstuse liinis, mis määravad kindlaks põllumajanduse tootmisalase varustamise.

Õigete proportsioonide kindlustamine tööstuse ja põllumajanduse arendamise plaani vahel on rahvamajanduse arendamise riikliku plaani tähtsaim ülesanne.

«Sotsialistlik ühiskond,» tähendas seltsimees Stalin, «on tööstuse ja põllumajanduse alal töötajate tootmistarbimise ühistu. Kui tööstus ei ole selles ühistus koordineeritud põllumajandusega, mis annab toor- ja toiduaineid ja tarbib tööstussaadusi, kui tööstus ja põllumajandus ei moodusta seega ühtset rahvamajanduslikku tervikut, siis ei tule sellest mingit sotsialismi.»⁶

Tootmisprogramm sisaldab kõigi transpordiliikide — raudtee-, vee-, auto- ja õhustranspordi vedude plaani.

Transpordi veokäibe plaan määratakse kindlaks vastavalt tööstusliku ja põllumajandusliku tootmise mahule ja territoriaalsele paigutusele.

Siduvaks lüliks tootmise ja tarbimise vahel on rahvamajanduse materiaal-tehnilise varustamise plaan, mis määrab kindlaks tootmisvahendite käibe, samuti kaubakäibe plaani. Viimane määrab omakorda kindlaks tarbimisemete käibe. Materiaal-tehnilise varustamise plaan kujutab endast tootmisvahendite jaotamist tootmisharude ja majanduslike organisatsioonide vahel ning ta koostatakse materiaalsete bilansside süsteemi väljatöötamise alu-

⁶ J. V. Stalin, Teosed, 7. köide, Tallinn 1949, lk. 192.

sel. Riikliku ja kooperatiivse kaubanduse kaubakäive määratakse kindlaks tarbimisesemete tootmisega tööstuse ja põllumajanduse jaoks ning nende vahendite jaotamisega turu- ja mitte-turufondideks. Kaubakäive, olles elanikkonna tarbimistaseme tähtsaimaks näitajaks, on vahetult seotud tööjõuplaaniga rahvamajanduses tegelevate töötajate arvu ja töötasu üldfondi liinis.

Rahvamajandusplaani üheks põhiosaks on kapitaaltööde plaan, mis määrab kindlaks põhifondide laiendatud taas- tootmise ja rahvamajanduse materiaal-tehnilise baasi arendamise.

Kapitaaltööde plaan koostatakse vastavalt tootmis- programmile ja sotsiaal-kultuurilise ehituse plaanile. Kapitaaltööde ettenähtud mahu materiaalse kindlustamise määrab seadmete, metalli, tsemendi ja puidu tootmine ning jaotamine.

Kapitaaltööde programmi koostisosadeks on kapitalimahutuste ulatuse ja uute kapitaalehituste käikulaskmise plaan üksikute tootmisharude kaupa ja tervikuna kogu rahvamajanduse kohta, samuti kapitaalehituse põhiobjektide loetelu eelolevaks perioodiks, milline määrab kindlaks konkreetsed ülesanded iga ehituse kohta (tiitelnimestik).

Kapitaaltööde programmi juhtivaks elemendiks on põhifondide käikulaskmise plaan. Eelseisval perioodil käikulastavate tootmisvõimsuste maht määrab vahetult kindlaks tootmise kasvu. Seepärast on kapitaaltööde efektiivsuse kõige tähtsamaks näitajaks põhifondide käikulaskmise suurendamine kapitalimahutuste antud ulatuse kohta. Kapitaalehituse üheks põhilisemaks puuduseks on tootmisvõimsuste aeglane käikulaskmine väga suure kapitalimahutuse puhul rahvamajanduses. See viib lõpetamata ehituste arvu suurendamisele, ehituse maksumuse tõstmisele ja suure hulga riiklike vahendite kinnikülmutamisele. NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise riikliku plaani üheks põhiülesandeks oli

tootmisvõimsuste käikulaskmise kiirendamine ettevõtete taastamise ja uute ettevõtete ehitamise arvel esmajärjekorras kütteainetööstuses, elektrijaamades, metallurgia- ja tekstiilitööstuses, masinaehituses ja raudteetranspordis.

Põhifondide käikulaskmise kiirendamine rahvamajanduses saavutatakse: esiteks, kapitalimahutuste ja materiaalse ressursside kontsentreerimisega tähtsamate tootmisharude ja objektide ehitamiseks; teiseks, taastamis- ja ehitustööde tähtaegade lühendamisega, mis nõuab ehituses tööstuslike meetodite laialdast juurutamist (töö eesrindlikku organiseerimist, laialdast mehhaniseerimist jne.).

Põhifondide käikulaskmise igakülgse kiirendamise kõrval on kapitaaltööde plaanimise üheks tähtsamaks ülesandeks kapitaalehituse niisugune hoogus arendamine, mis kindlustaks ehitustöö arendamise järgneval perioodil. Igal antud perioodil kindlustab kapitaaltööde plaan ehitustööde teatud tsükli lõpuleviimist ja tööde uue tsükli algust. Kapitalimahutuste suhe jätkuvasse ja uuesti alustatavasse ehitusse määratakse igas tootmisharus konkreetselt kindlaks, olenedes ülesannetest tootmise alal.

Kapitaaltööde plaaniga on vahetult seotud ehitusmaterjalidetööstuse arendamise plaan, mis hõlmab ehitus-montaažitööde jaotamist ehitusorganisatsioonide vahel, hanketööde programmi ehitustega tegelevate ministeeriumide kaupa ja ülesandeid ehitustööde mehhaniseerimise kohta.

Rahvamajandusplaani tähtsaks osaks on tööjõuplaan, mis sisaldab ülesandeid tööviljakuse, töötajate arvu, kaadrite ettevalmistamise ja töötasu alal. Tööjõuplaanis määratakse kindlaks tootmis- ja ehitusprogrammi kasvu ning sotsialistliku akumulatsiooni ja tarbimise ulatuse suurendamise põhiallikad.

Tööviljakuse plaanimisel tööstuses lähtutakse tehnika taseme tõusust üksikuis tootmisharudes, tööliste tootmis- tehnilise kvalifikatsiooni kasvust, töötajate materiaalse ja elukondliku teenindamise parandamisest, samuti ees- rindlike ettevõtete ja stahhaanovlaste saavutustest töö- viljakuse tõstmisel. Lähtudes eelseisvaks perioodiks mää- ratud tööviljakuse tasemest ja tootmise kasvust, määra- takse kindlaks töötajate arvu vajalik suurendamine üksi- kuis tootmisharudes ja kogu rahvamajanduse kohta ter- vikuna.

Tööjõuplaaniga on tihedas seoses elamu-kommunaal- majanduse, tervishoiu ja hariduse plaan, mis määravad kaubakäibe kõrval kindlaks nõukogude rahva mate- riaalse heaolu ja kultuuri tõusu.

Rahvamajandusplaani üheks põhiosaks on tehnika- plaan, milles väljendub nõukogude riigi poliitika tehnika alal, mis on suunatud tehnilisele progressile, teaduse ja tehnika uusimate saavutuste kõige kiiremale juurutami- sele tootmises.

Rahvamajanduse riiklikud plaanid — need on rahva- majanduse tehnilise rekonstrueerimise plaanid. Tootmis- programm peab olema põhjendatud tehnikaga. Plaani- ülesannete teaduslik-tehniline põhjendamine omandas erilise tähtsuse teise viie aasta plaani väljatöötamise ja teostamise perioodil.

Rõhutades plaani tehnilise sisu tugevdamise vaja- dust, ütles omal ajal V. V. Kuibõšev: «Me oleme praegu jõudnud rahvamajanduse põhjaliku rekonstrueerimiseni. Nii tööstuse, põllumajanduse, kui ka transpordi jne... alal me esitame uue eesrindliku tehnika kõige kiirema juurutamise ülesande. Me alustame tohutuid töid, mil- liste lõpetamise tähtaega mõõdetakse rea aastatega, töid, mis määravad ette kindlaks meie majanduse füsio- noomia paljudeks aastateks. Seepärast on täiesti ilmne, et tehniline lähenemine asjale peab olema eriti tugevda-

tud selleks, et me joonduksime teaduse ja tehnika tõeliselt parimate, eesrindlike saavutuste järgi.»

Kolmanda viisaastaku perioodil ja Suure Isamaasõja aastail leidis plaanimise taseme edasine tõus väljenduse tehnikaplaanide väljatöötamises, mis nägid ette eesrindlike seadmeteliikide ja uusimate tehnoloogiliste protsesside juurutamist rahvamajanduse mitmesuguseis harudes — tööstuses, põllumajanduses ja transpordis.

Sõjajärgsel viisaastakul määratakse sotsialistliku taastootmise tempo üha suuremal määral kindlaks tehnilise progressiga.

«Meie ajal, kus tehnika on kõrgel tasemel ja kus teadust kasutatakse laialdaselt tootmises, kus on saanud juba võimalikuks ka aatomienergia ja teiste suurte tehniliste leiutiste kasutamine,» kõneles sm. Molotov, «peab majandusplaanides pööratama esmajärgulist tähelepanu tehnika küsimustele, meie tööstuse tehnilise taseme tõstmise küsimustele ja kõrge kvalifikatsiooniga tehniliste kaadrite loomisele.»⁷

Seepärast omab sõjajärgsel perioodil riiklik tehnika-plaan, kui üldriikliku plaani orgaaniline osa, eriti suurt tähtsust. Ülesanne seisneb mitte ainult rahvamajandus-plaani näitajate õiges tehnilises põhjendamises, vaid ka tehnika arendamise plaanimises teaduse ja tehnika saavutuste ära kasutamise alusel.

Tehnikaplaan hõlmab ülesandeid üksikute tööstus-harude, põllumajanduse, transpordi, side ja ehitustööde järgi, masinate ja seadmete uute tüüpide ja uute tehnoloogiliste protsesside väljatöötamise ja juurutamise kohta (tehniliste abinõude ulatus ja tähtsused). Ühtlasi määratakse tehnikaplaanis kindlaks ülesanded metallide ja aseinete kokkuhoiu kohta.

⁷ V. M. Molotov, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev, Tallinn 1945, lk. 28.

Rahvamajandusplaani koostisosaks on omahinna plaan, mis määrab kindlaks omahinna alandamise protsendi ja kokkuhoiu summa üksikute tootmisharude kohta, samuti tähtsamate tooteliikide plaanilise omahinna.

Määrates kindlaks tootmisprogrammi täitmiseks vajalike tootmisvahendite ja tööjõu hulga, määrab rahvamajandusplaan rahalises väljenduses kindlaks tootmiseks vajalike kulutuste summa. Omahinna plaan on siduvaks lüliks toodanguplaani ja toorainete, materjalide, kütta-aine ja seadmete kasutamise, samuti tööviljakuse näitajate vahel. Määrates rahvamajanduses kindlaks akumulaatsiooni allikad, seob omahind samal ajal tootmisprogrammi rahvamajandusplaani finantsprogrammiga.

Rahvamajandusplaan koostatakse mitte ainult tootmisharude, vaid ka rajoonide lõikes. Vabariikidele, kraidele ja oblastitele kinnitatakse kohaliku tööstuse ja vabariikliku alluvusega tööstuse, põllumajanduse, kaubakäibe, elamu-kommunaalmajanduse, kultuurilise ehitustöö ja tervishoiu arendamise plaanid. Ühtlasi võimaldab rahvamajandusplaani jaotus rajoonide järgi teostada rahvamajandusharude kooskõlastamist vabariikide, kraide ja oblastite, samuti majandusrajoonide kaupa.

NSV Liidu majanduslik rajoneerimine hõlmab käesoleval ajal Põhja-, Loode-, Kesk-, Volga-maa-, Põhja-Kaukaasia ja Krimmi, Uraali, Lääne-Siberi, Ida-Siberi, Kaug-Ida, Kazahstani ja Kesk-Aasia, Lõuna- ja Lääne-rajoonid. Plaanimine majandusrajoonide järgi omab suurt tähtsust tootlike jõudude sotsialistlikul paigutamisel, ebaratsionaalsete ja ülemäära kaugete vedude likvideerimiseks, Nõukogude Liidu rahvusvabariikide ja -oblastite edasiseks majanduslikuks ja kultuuriliseks tõusuks.

Seega peab rahvamajandusplaan kindlustama NSV Liidus tootmisharude ja rajoonidevahelise tööjaotuse ühtsuse.

Rahvamajandusplaani ülesanded väljenduvad kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete näitajate süsteemis.

Tööstustoodangu kvantitatiivsed näitajad hõlmavad ülesandeid tootmise mahu ja majandusharude struktuuri ning toodangu sortimendi kohta.

Tööstustoodangu nomenklatuur naturaalses väljenduses muutub plaanis seoses tööstuse kasvuga, uute majandus- ja tootmisharude arenemisega, defitsiitsete ja eriti suurt rahvamajanduslikku tähtsust omavate toodanguliikide tootmise ja jaotamise tsentraliseeritud plaanimise vajadusega.

Näiteks määrati seadmete tootmise nomenklatuuri laiendamine kindlaks uue tehnika juurutamise ülesandega rahvamajanduse kõigis harudes; metallisortimendi laiendamine plaanis oli tingitud masinaehituse vajaduste täielikuma rahuldamise ülesandest.

Laialdasema sortimendi plaanimine tarbimisesemete tootmisel on seotud töötajate tarbimistaseme tõstmise ja nõukogude kaubanduse arendamise ülesandega.

Kui rahvamajanduse riiklikus plaanis määratakse kindlaks ülesanded tööstustoodangu tähtsamate liikide kohta, siis ministriumide ja ettevõtete plaanides hõlmab tööstustoodangu nomenklatuur toodetavate saaduste kõiki liike.

Rahvamajandusplaani kvalitatiivsete näitajate hulka kuuluvad tehnilis-majanduslikud ja majanduslikud näitajad.

Tehnilis-majanduslikud näitajad hõlmavad esiteks, seadmete ärakasutamise näitajaid, nagu näiteks kõrgahjudede mahu ärakasutamise koefitsient mustmetallurgias, ühe traktori kohta tehtud töö põllumajanduses, kaubavaguni ringluse aeg raudteetranspordis. Teiseks kuuluvad tehnilis-majanduslike näitajate hulka toorainete, materjalide, kütteenite ja elektrienergia kasutamise näitajad, nagu näiteks malmi kulu ühe tonni terase valamiseks,

tingkütuse kulu ühe kilowatt-tunni elektrienergia tootmiseks jne.

Tootmis-tehnilised näitajad annavad võimaluse põhjendada toodangu mahtu tema põhitegurite — tootmisvõimsuste, toorainete, materjalide, kütteainete ja elektrienergia ärakasutamise seisukohalt.

Ühtlasi on plaani tehnilis-majanduslikud näitajad siduvaks lüliks plaani üksikute osade vahel, taastootmise mitmesuguste külgede vahel. Nii näiteks seadmete tehnilis-majanduslikud näitajad, määrates kindlaks olemasolevate võimsuste kasutamise astme, määravad juba ette uute võimsuste käikulaskmise, mis on vajalikud koostatud tootmisprogrammi kindlustamiseks, olles siduvaks lüliks tootmise ja ehituse plaani vahel. Toorainete, materjalide, kütteainete ja elektrienergia kasutamise näitajad on siduvaks lüliks ühiskondliku tootmise manustavate harude vahel — maagitootmise, kütteainetetööstuse ja metallurgia vahel; metallurgia ja masinaehituse vahel; kergetööstuse, toiduainetetööstuse ja põllumajanduse vahel.

Tehnilis-majanduslikud normid on plaanimise tähtsaimaks aluseks. Riikliku plaani ülesandeks on eesrindlike tehnilis-majanduslike normide juurutamine tootmises. «Tehnilised normid,» näitas seltsimees Stalin, «on suur reguleeriv jõud, mis organiseerib tootmises laiu tööliste hulki tööliklassi eesrindlike elementide ümber. Tehnilised normid on meile järelikult vajalikud, kuid mitte niisugused, nagu praegu olemas on, vaid kõrgemad.»⁸ Riiklik plaan ei saa joonduda olemasolevate, tootmises juba saavutatud normide järgi, vaid peab orienteeruma eesrindlikele tehnilis-majanduslikele normidele. «Riiklikud plaanid peavad olema bolševistlikud; nad peavad olema arvestatud mitte tootmises saavutatud

⁸ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 444.

keskmistele aritmeetilistele normidele, vaid keskmistele progressiivsetele normidele, s. o. peavad joonduma eesrindlikele normidele.

Riiklike plaanide täitmise ja ületamise edu otsustavad inimesed, plaan peab orienteeruma eesrindlikele töölistele, inseneridele ja tehnikutele, kes näitavad tohutuid võimalusi masinate ja mehhanismide kasutamise progressiivsete normide saavutamisel ning kindlustavad niiviisi riiklike plaanide ületamise.»⁹

Plaanis eesrindlike tehnilis-majanduslike normide kindlaksmääramine võimaldab välja selgitada sotsialistliku tootmise kasvu reserve, kindlustada majandusliku arengu kõrge tempo ning plaani täitmise ja ületamise.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu oma määruses «Rahvamajanduse taastamise ja arendamise 1947. aasta plaanist» kohustas ministeeriume ja ametkondi võtma tarvitusele abinõud masinate, mehhanismide ja agregaatide, samuti elektrienergia, kütteainete ja materjalide kulutamise tehnilis-majanduslike normide juurutamiseks ettevõtteis. Selleks ministeeriumid ja ametkonnad: a) selgitasid välja ja võtsid kasutamisele ettevõtetes eesrindlikud tehnilis-majanduslikud normid, mis on saavutatud üksikute tsehhide, osakondade, agregaatide või tööliste brigadide poolt; b) määrasid eesrindlike tehnilis-majanduslike normide alusel kindlaks iga ettevõtte jaoks masinate kasutamises ja materjalide kulutamises keskmised progressiivsed normid, mis kindlustavad riikliku plaani täitmise ja ületamise.

Majanduslike näitajate hulka kuuluvad tööviljakuse, omahinna ja rentaabluse näitajad. Tööviljakuse näitaja määrab kindlaks elavtööjõu kasutamise astme eeloleval perioodil. Omahinna alandamine määrab kindlaks asjas-

⁹ О государственном плане восстановления и развития народного хозяйства на 1947 год, Госполитиздат, 1947 г.

tatud töö (seadmete, materiaalsete kulutuste) kasutamise astme, samuti töoviljakuse kasvu ja keskmise töötasu suhte. Rentaabluse näitaja määrab kindlaks omahinna ja akumulatsiooni suhte antud tootmisharus.

Ühiskondliku tootmise plaanimine toimub plaani naturaalsete ja rahaliste näitajate kaudu. Taastootmise materiaalsete elementide proportsioonid määratakse kindlaks plaani naturaalsete näitajate süsteemis. Kuid need näitajad ei võimalda jaotada ühiskondliku töö üldkulu ning võrrelda üksikute tootmisharude ja ettevõtete tegevuse tulemusi. Üksikute majandusharude tootmise üldmahu, ehitustööde ja sotsialistliku akumulatsiooni mahu, kaubakäibe ja majanduslike näitajate plaanimine on võimalik ainult rahalises väljenduses.

Tööstuse tootmisprogramm väljendub kogu- ja kaubatoodangu näitajates, mis määratakse kindlaks tööstuse üksikute toodanguliikide hulgihindade alusel. Kapitaaltööde maht plaanitakse tegelikes eelarvehindades, millisteks käesoleval ajal on võetud 1950. a. 1. juuli hinnad. Kaubakäibe maht määratakse kindlaks tegelikes jaehindades.

Rahvamajandusplaani rahaliste näitajate abil määratakse kindlaks ühiskondliku tootmise maht ja tootmisharu struktuur ning ühiskondliku produkti jaotamine vastavalt majanduslikule ülesandele.

Rahvamajandusplaani näitajate süsteem määratakse kindlaks vastavalt rahvamajanduse organisatsioonilisele ja tootmisharusele struktuurile. Rahvamajandusplaani ülesanded antakse üksikute ministriumide ja vabariiklike organisatsioonide kaupa, kes vastutavad riikliku plaani täitmise eest.

Kuid tootmisharu rahvamajanduslikus ulatuses ei lange ühte tootmisharuga üksikute ministriumide ja ametkondade ulatuses. Nii näiteks plaanitakse elektri-

energia tootmist Elektri jaamaade Ministeeriumi kõrval ka kõigis teistes ministeeriumides, kelle valduses on elektri jaamu. Terasesulatamise ja valtsitud metalli tootmise plaan määratakse kindlaks mitte ainult Mustmetallurgia Ministeeriumi, vaid ka masinaehituse ja sõjatööstuse ministeeriumide osas. Samuti on teada, et metsavarumisege tegeleb mitte ainult Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium, vaid ka teised majandusorganisatsioonid.

Selleks, et kindlaks määrata õiget proportsiooni üksikute toodanguliikide tootmises, on vaja hõlmata rahvamajandusplaanis tootmine kogu rahvamajanduse ulatuses. Seega kõrvuti ülesannetega üksikutele majandusorganisatsioonidele antakse riiklikus plaanis ülesanded rahvamajandusharudele, mis võimaldab kindlaks määrata ühiskondliku tootmise tootmissidemed ja proportsioonid.

Riiklik rahvamajandusplaani on laiendatud sotsialistliku taastootmise plaani. Seejuures arvestab rahvamajanduse plaanimine NSV Liidus erisuguste omandivormide — riikliku ja kolhoosilis-kooperatiivse, kolhoosnikute isikliku majapidamise, samuti üksiktalupidajate ja koopereerimata käsitöölise eramajapidamise olemasolu.

Tööstustoodangu plaaniga määratakse ülesanded riiklikule ja kooperatiivsele tööstusele. Põllumajandusliku tootmise plaan koostatakse kolhooside, sovhooside ja masina-tractorijaamade järgi. See võimaldab rangelt arvestada erinevusi, mis tulenevad sotsialistliku omandi kahest vormist. Näiteks, lähtudes sellest, et riik käsutab täielikult riiklike ettevõtete toodangut, jaotatakse plaanilises korras riikliku tööstuse ja sovhooside kogu kaubatoodangut. Mis puutub kolhooside kaubatoodangusse, siis hõlmab jaotamine siin ainult kaubatoodangu seda osa, milline laekub riigile kohustuslike müüginormide ja ostude korras. Põllumajanduse ülejäänud kaubatoodang

on aga kolhooside⁶ ja kolhoosnikute käsutuses, kes realiseerivad seda kolhoositurul.

Põllumajanduse arendamise riiklikus plaanis omavad eriti suurt tähtsust kolhooside organisatsioonilis-majandusliku ning kolhooside ühismajapidamise ja kolhoosnikute isiklike majapidamiste arendamise õige proportsiooni kindlustamise abinõud.

Seega võimaldab plaanimine omandivormide järgi teostada sotsialistliku plaanimise üht põhiülesannet: NSV Liidu majandusliku aluse — sotsialistliku omandi arendamist ja igakülgset kindlustamist.

Plaaniorganite süsteem ja rahvamajandusplaani koostamise organiseerimine

Plaaniorganite süsteem on nõukogude riigiaparaadi orgaaniliseks osaks. Nõukogude Liidu kõrgeimaks riigivõimuorganiks, nagu see on kindlaks määratud NSV Liidu Konstitutsiooniga, on NSV Liidu Ülemnõukogu, mille üheks funktsiooniks on rahvamajandusplaanide, samuti NSV Liidu ühtse riigieelarve kinnitamine. Liiduvabariikide ülemnõukogud kinnitavad vabariikide rahvamajandusplaanide ja eelarveid. NSV Liidu riigivõimu kõrgeimaks täidesaatvaks ja korraldavaks organiks on NSV Liidu Ministrite Nõukogu, mis ühendab ja suunab NSV Liidu üleliiduliste ja liiduvabariiklike ministriumide ning teiste temale alluvate asutiste tööd. NSV Liidu Ministrite Nõukogu võtab tarvitusele abinõusid rahvamajandusplaani ja riigieelarve täitmiseks ning rahasüsteemi tugevdamiseks.

Tähtsamate rahvamajandusharude, raske- ja sõjatööstuse, transpordi, side, väliskaubanduse ja varumise juhtimine ja plaanimine toimub üleliiduliste ministriumide kaudu. Liiduvabariiklike ministriumide juhtimisel on tööstusharud, mis toodavad tarbimisesemeid, metsatööstus,

ehitusmaterjalide tööstus, põllumajandus, kaubandus, finantsid, haridus ja tervishoid. Seega kuuluvad liiduvabariiklike rahvamajandusharude ja sotsiaal-kultuurilise ehituse gruppi majandusharud, mis on peamiselt seotud elanikkonna vajaduste rahuldamisega. Üldreeglina juhivad liiduvabariiklikud ministeeriumid vastavat majandusharu liiduvabariikide samanimeliste ministeeriumide kaudu. Vabariiklike ministeeriumide juhtimisel on kohalik tööstus, kommunaalmajandus, sotsiaalkindlustus ja auto-transport.

Kogu NSV Liidu rahvamajanduse plaanimist teostab NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Plaanikomitee. Liidu ja autonoomsete vabariikide piirides teostavad plaanimist vastavate vabariikide riiklikud plaanikomisjonid. Plaanimistööd kraides, oblastites, rajoonides ja linnades juhivad plaanikomisjonid, mis asuvad töörahva saadikute nõukogude juures.

Alates NSV Liidu Riiklikust Plaanikomiteest laskuvad plaanimise niidid ministeeriumide, vabariiklike, oblastite ja rajooniorganisatsioonide peavalitsuste plaaniaparaadi kaudu alla tööstusettevõttesse, sovhoosi, masina-traktori-jaama ja kolhoosi.

Vastavalt põhimäärusele kuulub NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee ülesannete hulka:

a) rahvamajanduse perspektiiv-, aasta-, kvartali- ja kuuplaanide väljatöötamine ja NSV Liidu Ministrite Nõukogule kinnitamiseks esitamine;

b) NSV Liidu ministeeriumide, ametkondade ja liiduvabariikide poolt esitatavate perspektiiv-, aasta-, kvartali- ja kuuplaanide kohta tehtud otsuste esitamine NSV Liidu Ministrite Nõukogule;

c) NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud NSV Liidu rahvamajandusplaanide täitmise kontrollimine;

d) sotsialistliku majanduse üksikute probleemide välja-

töötamine NSV Liidu Ministrite Nõukogu ülesandel ja omal initsiatiivil.

Rahvamajandusplaanide väljatöötamise uue korra järgi, mis kehtestati 1947. a. augustis, kvartali- ja kuuplaane ei kinnitata NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt, aasta-plaani põhinäitajad aga koostatakse kvartalilõikes; ministeeriumid ja ametkonnad, samuti liiduvabariikide ministrite nõukogud peavad kinnitama oma alluvaile ettevõtetele ka kvartali- ja kuuplaanid, lähtudes aastaplaani ülesandeist.

Üldriikliku plaani väljatöötamise uus kord annab Riiklikule Plaanikomiteele ja ministeeriumidele võimaluse koondata tähelepanu plaani täitmise kontrollimisele ja disproportsioonide ärahoidmisele rahvamajanduses.

Riikliku Plaanikomitee peamiseks ülesandeks on NSV Liidu rahvamajandusplaanis erisuguste tootmisharude arengu õigete proportsioonide ning rahvamajanduses disproportsioonide ärahoidmiseks vajalike abinõude kindlustamine sotsialistliku omandi baasil. Selle ülesande lahendamisele on eelkõige allutatud Riikliku Plaanikomitee struktuur.

Oma töös rahvamajandusplaani koostamisel ja selle täitmise kontrollimisel toetub Riiklik Plaanikomitee statistikale ja arvestusele, mida teostab Statistika Keskvalitsus.

Rahvamajandusplaanide koostamisel ja täitmise kontrollimisel toetub NSV Liidu Riiklik Plaanikomitee ministeeriumide, peavalitsuste ja ettevõtete plaaniaparaadile, samuti vabariikide, oblastite, kraide, linnade ja rajoonide plaaniorganite laialdasele võrgule.

«Oleks rumalus mõelda,» märkis omal ajal V. V. Kuibõšev, «et rahvamajandusplaani võivad koostada mõnisaada inimest, kes istuvad NSV Liidu Riiklikus Plaanikomisjonis. Rahvamajandusplaani võidakse koostada ainult siis, ... kui plaanimisest võtab osa Nõukogude Liidu kogu perifeeria, kui kogu plaanisüsteem kindlusta-

takse ülalt kuni alla, kui plaanikoostamise üritusse tõmmatakse kaasa kümned tuhanded plaanijad-töölised.»¹⁰

Töö rahvamajandusplaani koostamisel jaguneb reaktsioonideks üksteisele järgnevaiks etappideks.

Pärast seda, kui eelolevaks perioodiks on kindlaks määratud plaani majandus-poliitilised ülesanded, on rahvamajandusplaani koostamise esimeseks etapiks plaani täitmise kokkuvõtete tegemine möödunud perioodi (viie aasta, aasta jne.) kohta.

Selles töös baseerub NSV Liidu Riiklik Plaanikomitee Statistika Keskvalitsuse andmeile; ministriumid kasutavad plaani täitmise kokkuvõtete tegemisel oma statistikaorganite materjale, kes on vahetult seotud ettevõtetega.

Kuna plaani täitmise kokkuvõtete tegemine toimub enne aasta või kvartali lõppemist, annavad Riiklik Plaanikomitee ja ministriumid plaani täitmise kohta esialgse hinnangu. Selle hinnangu andmine nõuab üksikute tootmisharude, ettevõtete ja rajoonide plaani täitmise tingimuste ning rahvamajanduses väljakujunevate proportsioonide detailset ja konkreetset tundmaõppimist.

Rahvamajandusplaani täitmise kokkuvõtted võimaldavad kindlaks määrata rahvamajanduses saavutatud arengutaset, välja selgitada eesrindlikud ja mahajäävad lõigud, samuti reservid sotsialistliku rahvamajanduse edasiseks kasvuks.

Plaani koostamise teine etapp on NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee poolt esialgsete bilansside väljatöötamine, mis võimaldavad rahvamajanduses kindlaks määrata tähtsamad proportsioonid ning rahvamajandusplaani põhinäitajad.

Ministriumides, ettevõtetes, vabariikides, kraides ja oblastites tehakse samaaegselt tööd tootmisharude- ja rajooniplaanide projektide koostamise alal.

¹⁰ В. В. К у й б ы ш е в, Статьи и речи, Партиздат, 1935 г., стр. 83.

Plaani koostamise kolmas etapp on NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee poolt rahvamajandusplaani projekti koostamine, lõplike bilansside ja jaotusplaanide väljatöötamine, plaani projekti arutamine ministriumidega ja vabariiklike organisatsioonidega.

Ministriumide osavõtt rahvamajandusplaani väljatöötamisest kindlustab plaani sügava tehnilis-majandusliku põhjenduse ning üksikute tootmisharude, ametkondade ja ettevõtete tarviduste ja ressursside täielikuma arvestamise.

Vabariiklike ja kohalike organisatsioonide laialdane osavõtt rahvamajandusplaani väljatöötamisest võimaldab täielikumalt arvestada liiduvabariikide vajadusi, paremini välja selgitada kohalike ressursside kasutamise võimalusi ning rahvamajandusplaanis õigemini kindlaks määrata ülesandeid vabariiklikule ja kohalikule majandusele.

Ühtne riiklik plaan sisaldab ülesandeid üksikuile tootmisharudele ja ministriumidele. Kuid rahvamajandusplaani ei ole üksikute tootmisharude ja ministriumide plaanide summa. Ministriumide poolt väljatöötatavad plaanide projektid lülitatakse riiklikku plaani alles pärast nende vastastikust kooskõlastamist ning üksikute ülesannete vastavuse kontrollimist rahvamajandusplaani ülesandeile. Vastavalt kinnitatud rahvamajandusplaanile koostavad ministriumid plaanid üksikute tootmisharude kohta, mis konkretiseerivad riikliku plaani ülesandeid.

Tootmisharudele ja ministriumidele antavate ülesannete kõrval määratakse NSV Liidu rahvamajandusplaanis kindlaks põhiülesanded liiduvabariikidele ja kohalikule majandusele. Rahvamajandusplaani alusel koostatakse üksikute vabariikide, kraide, oblastite ja rajoonide kohta kompleksplaanid, mis on vajalikud rahvamajandusplaani täienduseks ja konkretiseerimiseks.

Plaanimise neljanda etapi moodustab rahvamajandusplaani läbivaatamine ja kinnitamine NSV Liidu valitsuse poolt ning selle viimine iga ettevõteteni.

Kui rahvamajandusplaan on valitsuse poolt kinnitatud, omandab ta riikliku seaduse jõu, mis on kohuslik täitmiseks kõigile ministriumidele ja ettevõtetele. Kinnitatud riikliku plaani alusel koostatakse lõplikul kujul ministriumide, vabariikide, kraide ja oblastite plaanid, mis pärast hargnevad ettevõtete plaanideks.

Rahvamajandusplaan viiakse oblastini, kraini, rajoonini ja iga üksiku ettevõtte, arvestades kõiki administratiiv- ja majanduslike üksuste iseärasusi. Sellega saavutatakse iga üksiku ettevõtte plaani ühtsus rahvamajanduse arendamise tervikliku plaaniga.

Erinevalt rahvamajanduslikust plaanist ministriumide ja ettevõtete plaanid, konkretiseerides riikliku plaani ülesandeid, hõlmavad laiemat näitajate hulka, neid põhjendatakse detailsemate tehnilis-majanduslike arvestustega üksikute ettevõtete järgi; nad sisaldavad plaani täitmist kindlustavate organisatsioonilis-tehniliste abinõude detailset plaani.

Tööstusettevõtte tootmis-tehniline finantsplaan, mis koostatakse tehase plaaniosakonna poolt tööliste ja insener-tehniliste töötajate aktiivsel osavõtul, sisaldab:

a) tootmisprogrammi, mis määrab kindlaks ettevõtte spetsialiseerumise teatud toodanguliikide väljalaskmisele ja ettevõtte töö mahu;

b) ettevõtte töö graafiku;

c) uute toodanguliikide valmistamise plaani;

d) seadmete, tootmispinna, toorainete, materjalide, kütteinete ja elektrienergia kasutamise normatiivid;

e) tööjõu ja töötasu plaani;

f) ettevõtte toor- ja kütteinete, materjalidega ja seadmetega varustamise ning tööjõuga kindlustamise plaani;

g) tootmise eelarve ja üksikute toodanguliikide omahinna kalkulatsiooni;

h) toodangu realiseerimise plaani;

i) finantsplaani.

Tootmis-tehnilise finantsplaani tähtsaimaks vajaduseks on riiklike plaaniülesannete täitmist kindlustavate tehniliste ja organisatsiooniliste abinõude väljatöötamine. Näiteks nõuab tööviljakuse tõstmine abinõude rakendamist töomahukate tööprotsesside mehhaniseerimise, uue tehnoloogia ja vooltootmise meetodite juurutamise, tööorganiseerimise parandamise ja tehnilise normimise alal.

Tootmis-tehnilise finantsplaani alusel toimub tootmise operatiivne plaanimine, milline hõlmab: a) toodanguplaani jaotamist tsehhidele ja jaoskondadele, andes ülesanded kuni töökohani; b) kalendaarse toodanguplaani koostamist kuude ja dekaadide kaupa ning vahetus- ja ööpäevaste ülesannete kindlaksmääramist; c) väljatöötamise normatiivide, tootmistsükli kestuse, töötluses olevate detailide partiide suuruse kindlaksmääramist; d) tootmise jooksvat reguleerimist ja töökohtade kindlustamist tootmisvahenditega ja vajaliku dokumentatsiooniga (tööjoneestustega, tehnoloogiliste kaartidega jms.).

Plaani väljatöötamisel ettevõttes kasutatakse ulatuslikult tööliste ja insener-tehniliste töötajate ettepanekuid.

Tootmisesrindlaste ulatuslik kaasatõmbamine plaani koostamisele on sotsialistliku plaanimise üheks kõige tähtsamaks printsiibiks.

Väga suurt tähtsust omab tööliste ja teenistujate laialdane osavõtt kultuurilis-elukondliku ehituse plaani väljatöötamisest.

Rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani koostamisel võtsid ministriumide tööst aktiivselt osa ametiühingu-organisatsioonid, kes osutasid erilist tähelepanu tööliste ja teenistujate kultuurilis-elukondliku teenindamise parandamise küsimustele, elamute, sööklate, klubide, staadionide, veejaamade, lastesõimede, koolide, haiglate, saunade ja pesumajade ehitamise küsimustele.

Plaanimise organiseerimisel ettevõtetes omavad suurt tähtsust kollektiivlepingud, mis sõlmitakse ettevõtte administratsiooni ja antud ettevõtte töölisi ning teenistujaid esindavate käitiskomiteede vahel.

Kollektiivlepingud on kahepoolsed kohustused, mis määravad kindlaks abinõude ulatusliku programmi plaaniülesannete edukaks täitmiseks ja töötajate elukondliku ning kultuurilise teenindamise parandamiseks.

Põllumajanduse arendamise riikliku plaani alusel koostatakse kolhooside, sovhooside ja masina-traktorijaamade toodanguplaanid.

Põllumajanduse plaanimisel on väga tähtsaks momentiks põllumajanduse arendamise riikliku plaani viimine kolhoosini. Selleks on nõutav iga rajooni ja põllumajandusettevõtte tingimuste hoolikas tundmaõppimine ning kolhoosnikute laialdase aktiivi kaasatõmbamine plaani koostamisele.

Tootmise aastaplaanide alusel koostatakse tööplaanid, mis on arvestatud üksikute põllumajanduslike tööde täitmiseks ning mis hargnevad brigadide ja lülide tootmisülesanneteks. Näiteks võib tuua 1947. a. kevadtööde plaani väljatöötamise Moskva oblasti Ramenski rajooni kolhoosis «Kommunaar». Juhatus moodustas plaani väljatöötamiseks brigadiiridest, lülivanematest ja kolhoosi aktivistidest komisjoni kolhoosi agronoomi juhtimisel. Komisjon viis läbi tootmisnõupidamised lülides ja brigadides. Komisjoni liikmed kõnelesid peaaegu artelli iga liikmega ja küsisid temalt, kuidas ta kavatses käesoleval aastal tööd organiseerida. Kolhoosnikute märkuste ja ettepanekute alusel töötasid brigadiirid ja lülivanemad agronoomi abiga välja kevadtööde plaani ning tegid ettepanekuid kolhoosi kevadkülvil üldplaani osas. Plaani projekti arutati juhatuses koosolekul ja seejärel kolhoosnikute üldkoosolekul, kus kolhoosi tööplaaniga koosta tehti uusi ettepanekuid ja parandusi.

Seoses külvikordade sisseviimisega, ehitus- ja maa-
parandustööde teostamisega ning rea teiste suurte üles-
annete täitmisega sotsialistliku põllumajanduse arenda-
miseks omab suurt tähtsust kolhooside perspektiivplaanide
väljatöötamine. NSV Liidu rahvamajanduse taastamise
ja arendamise viie aasta plaani seaduse alusel sai kol-
hooside viie aasta plaanide väljatöötamine laialdase ula-
tuse. Nii näiteks töötati kolhoosi «Komsomolets» (Saraa-
tovi oblast) viie aasta plaan 1946—1950. aastaks vahe-
tult kolhoosis, kolhoosnikute-brigadiiride, loomakasvatus-
farmide juhatajate ja aktivistide osavõtul jaoskonna agro-
noomi juhtimisel. Plaani projekti arutati tootmisnõupida-
mistel, võeti vastu juhatuse ning kinnitati kolhoosi üld-
koosoleku poolt. Kõigil Stalingradi oblasti Novo-Annenski
rajooni kolhoosidel on kolhoosnikute üldkoosolekutel vastu-
võetud perspektiivplaanid, kus nähti ette kolhoositootmise
põhi- ja abitootmisharude kompleksne arendamine. Kol-
hooside perspektiivplaanide alusel koostati kogu rajooni
põllumajanduse arendamise viie aasta plaan, mille välja-
töötamisest võtsid laialdaselt osa põllumajanduse eritead-
lased, rajooniorganisatsioonide juhid ja kolhoosnikute
laialdased hulgad.

VÕITLUS RAHVAMAJANDUSPLAANI TÄITMISE EEST

Plaani täitmise kontrollimine

Sotsialistliku plaanimise tähtsaimaks ülesandeks on riikliku plaani täitmise kontrollimine ja plaani täitmise käigus avastatud reserve ära kasutamine.

Lenin ja Stalin rõhutasid, et plaani koostamine on vaid plaanimise algus ja et tõeline plaaniline juhtimine avaldub täiel määral plaani täitmise protsessis.

See on tervikuna tingitud bolševike partei organisatsioonilistest printsiipidest. «Pärast seda, kui on antud õige joon, pärast seda, kui küsimusele on antud õige lahendus, oleneb ettevõtte edu organisatsioonilisest tööst, võitluse organiseerimisest parteijoone elluviimise eest, inimeste õigest valikust ja juhtivate organite otsuste täitmise kontrollist.»¹

Plaani täitmise kontrollimise tähtsus tuleneb plaanimise tähtsusest sotsialistlikus majanduses. Sotsialistliku majanduse seadused on seadused, mida nõukogude riigi poolt plaanilise juhtimise korras teadlikult ellu viiakse. Seepärast ei olegi plaani võimalik täita isevoolu korras, vaid ainult plaani eest peetava võitluse teel, plaani täitmise käigu igapäevase kontrolli teel, töötajate hulkade mobiliseerimise teel plaanis püstitatud ülesannete lahendamiseks.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 422.

Lenin kirjutas GOELRO plaani kohta: «Seda on vaja täiendada, edasi arendada, parandada ja elule kohaldada tähelepanelikult tundmaõpitavate praktiliste kogemuste alusel.»²

GOELRO plaani täitmiseks kindlaksmääratud tähtaegu pidas Lenin võimalikuks lühendada võitluse käigus plaani täitmise eest. «Jälgides teaduse ja praktika kogemusi, on kohtadel vaja kõrvalekaldumatult püüda selle poole, et plaan täidetakse kiiremini, kui oli määratud, selleks, et massid näeksid, et seda pikka perioodi, milline meid lahutab tööstuse täielikust taastamisest, võivad kogemused lühendada. See on meil. Parandagem majandus igas töökojas, igas depoos, igal alal, ja siis me lühendame tähtaega. Ja me lühendame teda.»³

Lenin jälgis suurima tähelepanuga GOELRO plaani täitmise käiku, võttes vahetult osa plaanis tähendatud üksikute elektriijaamade ehitamise küsimuste lahendamisest: Kaširstroi, Volhovstroi ja GOELRO teised esiklapsed olid tema raugematu järelevalve all.

Seltsimees Stalin juhib iga päev nõukogude rahva võitlust rahvamajandusplaanide täitmise ja ületamise eest.

«Ainult bürokraadid võivad mõelda,» näitas seltsimees Stalin, «et plaanimistöö lõpeb plaani koostamisega. Plaani koostamine on vaid plaanimise algus. Tõeline plaaniline juhtimine avaldub täiel määral vaid pärast plaani koostamist, pärast kontrollimist kohtadel, plaani teostamise, parandamise ja täpsustamise käigus.»⁴

ÜK(b)P XVIII Üleliiduline konverents määras kindlaks plaani täitmise eest peetava võitluse põhihood.

«Võidelda plaani täitmise eest, kindlustada plaani täitmist, töötada plaani järgi — see tähendab:

a) täita aasta-, kvartali- ja kuu toodanguplaanid,

² В. И. Ленин, Сочинение, том XXVI, издание третье, стр. 173.

³ Там же, стр. 43.

⁴ И. Сталин, Вопросы ленинизма, издание десятое, стр. 413.

mitte keskmiselt, nagu see oli siiani, vaid rütmiliselt plaani järgi, varem väljatöötatud valmistoodangu väljalaskegraafiku järgi;

b) täita plaan mitte ainult keskmiselt iga tööstusharu kohta, nagu see oli siiani, vaid täita plaan iga ettevõtte kohta eraldi;

c) täita plaan mitte ainult keskmiselt iga ettevõtte kohta, nagu see oli siiani, vaid täita plaan iga päev, igas tsehhis, igas brigaadis, igas tööloigus ja igas vahetuses;

d) täita plaan mitte ainult kvantitatiivselt näitajate osas, vaid tingimata ka kvaliteedilt, komplektselt, sortimendilt, kinni pidades kehtestatud standardeist ja plaaniga kindlaksmääratud omahinnast.»

Plaani täitmise kontrollimise tähtsaimaks ülesandeks on disproportsioonide tekkimise vältimine ja rahvamajanduse arengus üksikute mittevastavuste kõrvaldamine. Plaani täitmise kontrollimine peab avastama sotsialistliku majanduse uusi reserve. Ühtlasi kerkivad plaani täitmise käigus uued ülesanded, mis nõuavad täiendavaid ressursse, tootmisharude, rajooniplaanide ja alguses kindlaksmääratud rahvamajanduse arendamise proportsioonide muutmist.

Nii näiteks avastati esimese viie aasta plaani täitmise protsessis sotsialistliku majanduse ülisuured reservid, mis võimaldasid kindlustada viisaastaku täitmise nelja aastaga.

Esimeses viie aasta plaanis tehti selle täitmise käigus partei ja valitsuse poolt rida muudatusi. Nii näiteks nägi viie aasta plaan ette tööpuuduse vähendamist, kuid ei näinud ette selle täielikku likvideerimist. Maa hoogsa sotsialistliku industrialiseerimise ja kollektiviseerimise tulemusel likvideeriti tööpuudus juba 1930/31. aastal.

Esimese viisaastaku täitmise käigus püstitati ja teostati Idas teise söemetallurgia-baasi rajamise ülesanne,

millist viie aasta plaanis niisuguses ulatuses ette polnud nähtud.

Kollektiviseerimise ja sovhooside väljaarendamise tempo osutus kõrgemaks, kui viie aasta plaani järgi oli ette nähtud. Partei ülisuur organisaatorlik tegevus põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise alal võimaldas kollektiviseerimise põhiliselt lõpule viia esimese viisaastaku perioodil.

Rida muudatusi tehti viie aasta plaanis seoses riigi kaitsevõime kindlustamisega «... naaberriikide keeldumise tõttu sõlmida meiega mittekallaletungi pakte ja komplikatsioonide tõttu Kaug-Idas,» märkis seltsimees Stalin oma ettekandes esimese viisaastaku tulemustest, «tuli meil riigikaitse tugevdamiseks terve rida tehaseid kiires korras ümber korraldada moodsate kaitserelvade tootmiseks. Aga see ümberkorraldamine, sest oli vaja läbi teha teatav ettevalmistusperiood, viis selleni, et need tehased katkestasid saaduste tootmise neljaks kuuks, mis ei saanud kajastumata jääda tootmise üldprogrammi täitmisel viie aasta plaani järgi 1932. aasta kestel. See operatsioon viis selleni, et me täielikult, ilma ühegi puudujäägita, kõrvaldasime lüngad riigi kaitsevõime alal.»⁵

Teise viisaastaku plaani täitmise käigus tekkis stahhaanovlik liikumine, milline heitis kõrvale vanad tehnilised normid, mis olid plaanimise aluseks, ja nõudis uute, kõrgemate tehniliste normide, projekteeritud võimsuste ja toodanguplaanide loomist. Stahhaanovliku liikumise alusel saavutatud tootmisvõimsuste täieliku ärakasutamise tulemusel täideti teise viisaastaku ülesanded tootmises ennetähtaegselt, vaatamata uute võimsuste käikulaskmise plaani mittetäitmisele.

Stahhaanovlikku liikumist ei võidud teise viie aasta

⁵ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 331.

plaani koostamisel ette näha, kuid teise viisaastaku täitmine, mis kindlustas kogu rahvamajanduse tehnilise ümberrelvastamise, kaadrite loomise ja töötajate materiaal-kultuurilise taseme tõstmise, lõi vajalikud eeldused stahhaanovliku liikumise tekkimiseks ja kiireks arenemiseks.

Stalinlike viisaastakute tulemusel teostunud sotsialismi võit ja rahvamajanduse kasv tõestasid sotsialistliku plaanimise tähtsust ning esitasid kogu teravuses rahvamajandusplaani täitmise kontrolli organiseerimise ülesanded. «Plaanimistöo ümberkorraldamise keskeks ülesandeks,» näitas ÜK(b)P XVIII kongress, «on plaanide täitmise kontrolli organiseerimine selleks, et vältida majanduses disproportsioonide tekkimist, avastada uusi reserve plaanide täitmiseks ning vastavalt plaanide tegeliku täitmise tulemustele teha korrektiivse üksikute majandusharude ja rajoonide osas.»⁶

Sõjajärgse viisaastaku teostamine esitas uuesti plaani täitmise kontrolli parandamise ülesande kui plaanimistaseme tõstmise keskse ülesande.

Plaanimise oluliseks puuduseks oli valitsuse poolt kinnitatavate jooksvate plaanide rohkust, mille tulemusel plaanimisorganite põhilised pingutused keskendusid plaanide koostamistööle, mitte aga nende täitmise kontrollile.

Plaanimise uus kord, mis valitsuse poolt iga kord eraldi kinnitatavate iseseisvate kvartal- ja kuuplaanide asemel näeb ette aastaplaani kinnitamist koos põhinäitajate jaotamisega kvartalite lõikes, võimaldab parandada ettevõtete juhtimist ministriumide ja ametkondade poolt riiklike plaanide täitmisel ning tugevdada NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee tähelepanu rahvamajandusplaani täitmise kontrollimisel.

Plaani täitmise kontrollimine on NSV Liidu Riikliku

⁶ ВКП(б) в резолюциях, т. II, 1940 г., стр. 744.

Plaanikomitee tähtsaimaks ülesandeks, kes peab vältima disproportsioonide tekkimist üksikute majandusharude arengus ja osutama plaanitaimisel abi ministeeriumidele ja ettevõtetele.

Rahvamajanduse reservide väljaselgitamine plaani täitmise käigus on sotsialistliku plaanimise üks põhiülesandeid. Siia kuulub eelkõige võitlus kokkuhoiurežiimi eest rahvamajanduses, seadmete kasutamise parandamise, toorainete, kütteainete ja materjalide kulunormide süstemaatilise alandamise ja ebaproduktiivsete kulutuste vähendamise eest, võitlus tööviljakuse kasvu eest.

Plaani täitmise käigus annab suuri reserve tootmistehnika täiustamine.

Plaanimine võimaldab ära kasutada nõukogude teaduse-inimeste loovat initsiatiivi kooskõlas stahhaanovlaste julge novaatorlusega ning ulatuslikult levitada eesrindlike majandusharude ja ettevõtete kogemusi majanduslike ülesannete lahendamiseks.

Plaani täitmise käigus peab olema kindlustatud kõigi tootmisharude ja -lõikude rangelt kooskõlastatud töö, ettevõtete töö graafiku järgi, ilma hüpeteta ja «tormamiseta».

Töö graafiku järgi omandas erilise tähtsuse sõjaperioodil seoses mass- ja vooltootmise arenguga ning rinde vajaduste häireteta rahuldamisega. Valitsus kinnitas paljudele tootmisharudele ja ettevõtetele toodangu väljalaske dekaadi- ja ööpäevagraafikud.

Seoses tööstuse ümberkorraldamisega sõjajärgsel perioodil rikuti tootmise rütmilisust terves reas majandusharudes.

Ebarütmilisuse ja «tormamise» likvideerimine tootmisharude töös nõuab tehasesisese plaanimise parandamist, materjalide ja toorainete vajalike tagavarade loomist, tsehhides jooksvaks toodanguks vajalike detailide tagavarade loomist, ettevõtete õigeaegset ja komplektset

varustamist ning tootmise kooperaerimise täpset organi-seerimist.

Rahvamajandusplaani edukas täitmine nõuab ühtlast toodangu väljalaset kvartalist kvartalisse, tootmise tal-vise alanemise kõrvaldamist, mis omab eriti suurt täht-sust metallurgia-, söetööstuse, elektrijaamade ja raud-tee osas. Selleks on vajalik toorainete ja materjalide talviste tagavarade õigeaegne muretsemine ja seadmete õigeaegne remontimine.

Rahvamajandusplaani täitmise kontrollimisel on üheks põhiülesandeks ettevõtete range distsipliini kind-lustamine riikliku plaani ülesannete täitmisel ning lepi-tamatu võitlus kahjurluse igasuguste väljenduste vastu. Vaja on otsustavalt paljastada mõnede ettevõtete riigile kahju tekitamise viisid, mis avalduvad madaldatud too-danguplaanide kinnitamises, madaldatud tööviljakuse tõusu kindlaksmääramises ja plaani täitmisel kvantita-tiivsete näitajate järgi kvalitatiivsete näitajate kahjuks. Üksikud majandusala juhtijad täidavad tihti plaani too-dangu üldmahu osas vähemamahuliste tooteliikide arvel, rikkudes plaanis kinnitatud sortimenti, ei täida omahinna alandamise ülesandeid või halvendavad toodangu kvali-teeti.

Plaaniorganid peavad niisugused faktid õigeaegselt avastama ning taotlema riikliku plaani täitmist kõigi kindlaksmääratud näitajate osas. Erakordselt suurt täht-sust omab plaani täitmise käigus kindla finantsdistsip-liini pidamine. Rahandusministeeriumi ja pankade üles-andeks on range kontrolli teostamine rahaliste vahendite kasutamise üle plaaniga kindlaksmääratud otstarbeks.

Riikliku plaani täitmise kontrollimise teel välditakse rahvamajanduses disproportsioonide tekkimine ning kind-lustatakse tootmisharude ja ettevõtete arendamine vas-tavalt üldriiklikele huvidele.

Plaani täitmise majanduslikud vahendid

Riik organiseerib plaanikindlalt ühiskondlikku tootmist ja jaotamist, kasutades selleks niisuguseid majanduslikke kategooriaid nagu maksumus, raha, hinnad, töötasu ja krediit.

Kuid mainitud kategooriate tähtsus nõukogude majanduses erineb põhiliselt nende tähtsusest kapitalismi tingimustes. Nõukogude majandussüsteemis kasutatakse neid sotsialistliku rahvamajanduse plaanimise vahenditena.

Kauba väärtus nõukogude majanduses määratakse plaanilises korras kindlaks ühiskondlikult vajaliku töö rahalises väljenduses. Rahvamajandusplaani täitmise protsessis peab olema kindlustatud sotsialistlike ettevõtete töökulu kõige rangem arvestus, selle kulu viimine ühiskondlikult vajaliku kuluni ja selle kulu süstemaatiline alandamine. See väljendub võitluses tööviljakuse plaani, toorainete, kütteainete, materjalide ja seadmete kulunormide, toodangu omahinna alandamise plaani täitmise eest. Tootmiskulude süstemaatiline alandamine on sotsialistliku tootmise seaduseks, sotsialistliku akumulatsiooni ja elanikkonna tarbimise kasvu allikaks.

1946. aastal võttis valitsus tarvitusele rea abinõusid, mis on suunatud sellele, et tugevdada ettevõtete majanduslikku huvi omahinna alandamiseks ja akumulatsiooni suurendamiseks. Nende abinõude hulka kuuluvad: tööstusettevõtete juhtivate ja insener-tehniliste töötajate premeerimine omahinna alandamise riikliku ülesande täitmisel, ettevõtte direktorifondi sisseseadmine kasumiplaani ning omahinna alandamise ülesande täitmise ja ületamise arvel, korra kehtestamine lippude ja preemiade väljaandmiseks ettevõtetele — üleliidulise sotsialistliku võistluse võitjatele parimate tootmisnäitajate eest omahinna alandamise plaani samaaegse täitmise puhul.

Suurt osa rahvamajanduse plaanilises taastootmises etendab raha oma mitmesuguste funktsioonidega.

Väärtuse mõõduna võimaldab raha plaanida ja arvestada kaupade maksumust, mõõta töö kvaliteeti, määrata kindlaks iga tootmisharu, ettevõtte ja töötaja töötulemusi. Käibe- ja maksevahendina teenindab raha riikliku ja kooperatiivse kaubanduse kaubakäivet ja ettevõtete-vahelisi majanduslikke sidemeid. Raha funktsiooni kaudu toimub töötasu plaanimine ja rahaline tasumaksmine kolhoosnikute töö eest. Akumulatsiooni vahendina mobiliseerib raha sotsialistliku majanduse akumulatsiooni ja elanikkonna vahendeid nende jaotamiseks vastavalt rahvamajandusplaani ülesannetele. Raha kaudu toimub ministriumide ja ettevõtete plaanide täitmise kontroll rublaga.

Rahakäibe plaanimist teostab Riigipank kassaplaani alusel, milline hõlmab kõiki raha riigi korraldusse laekumise allikaid ja rahaliste vahendite kogu väljaminekut Riigipanga kassadest.

Seejuures etendab rahakäibe kiirendamine ja nõukogude rubla tugevdamine aktiivset osa sotsialistliku tootmise laiendamises ja õigete proportsioonide kindlustamises üksikute tootmisharude vahel.

Sotsialistliku plaanimise üheks põhiliseks majanduslikuks hoovaks on hindade — väljalaske-, varumis- ja jae-hindade süsteem, samuti raudteetariifid.

Väljalaskehindade plaanimine seisneb antud tootmisharus vajalike proportsioonide kindlaksmääramises ettevõtete omahinna ja akumulatsiooni vahel, millest osa eraldatakse ettevõtte enda korraldusse. Juhindudes rahvamajanduse rentaabluse põhimõttest, säilitab nõukogude valitsus üksikutes tootmisharudes väljalaskehinnad omahinnast madalamal tasemel, kindlustades tootmiskulude katmist nendes tootmisharudes riikliku dotatsiooniga.

Nii näiteks industrialiseerimise algperioodil, kui

rasketööstuse toodangu omahinna tase oli veel väga kõrge, kehtestati uue tehnika juurutamise eesmärgil rahvamajanduses madalad hinnad söele, metallile ja masinatele. Rasketööstuse toodangu omahinna süstemaatilise alandamine võimaldas teise viisaastaku lõpuks väljalaskehinnad uuesti läbi vaadata vastavate tootmis-
harude rentaabluse kindlustamise eesmärgil.

Sõjamajanduse tingimustes olid sõjatööstuse toodangu väljalaskehinnad tunduvalt alandatud, mis omas suurt tähtsust sõjakulutuste finantseerimisel. Tööstuse rentaabluse ja tööstustoodangu omahinna süstemaatilise alandamise tõttu muudeti uuel viisaastakul jälle mitmete tootmis-
harude väljalaskehindu selle arvestusega, et võimalikult iga ettevõtte töötaks riikliku dotatsioonita. Põllumajandus-
toodangu varumishindade plaanimine etendab suurt osa üksikute põllumajandusharude arendamises. Võtame kas-
või 1935. aastal puuvilla müügil kehtestatud eripreemiad, mis avaldasid tunduvat mõju puuvillakasvatuse arenda-
misele.

Kaubakäibe alal kasutab riik elanikkonna tarbimise kasvu kindlustamiseks ja rahakäibe normaalsete tingi-
muste säilitamiseks jaehindu.

Sõja tingimustes kindlustati elanikkonna tarbimise vajalik tase tähtsamate kaupade tsentraliseeritud jaota-
mise teel kindlate riiklike hindadega. Kommertskaubanduse sisseviimine andis võimaluse kasutada kommerts-
jaehindu kolhoosituru hindade reguleerimiseks. Süste-
maatiliselt alandades kommertshindu viis valitsus läbi liiga madalate kaardisüsteemihindade tõstmise ning löi sellega vajalikud tingimused kaardisüsteemi kaotamiseks ja üleminekuks ühtsetele riiklikele jaehindadele 1947. aasta lõpul. Üleminek ühtsetele jaehindadele ja rahareformi läbiviimine oli nõukogude kaubanduse hoogustamise täht-
saks tingimuseks, mis tunduvalt kindlustas rahakäivet ja

tõstis veelgi kõrgemale nõukogude rubla osatähtsuse riigi majanduselus.

Transporditariifide süsteemi kasutab riik ulatuslikult tootlike jõudude õigeks paigutamiseks ning liiga kaugete ja mitteratsionaalsete vedude kaotamiseks.

Plaanitäitmise üheks otsustavamaks hoovaks on töötasu reguleerimine võitluseks võrdsustamise vastu ja rahvamajanduse tähtsamate harude ning lõikude tõusu kindlustamiseks. Teise viisaastaku perioodil oli söetööstuse kasvu kiirendamiseks ja rahvamajanduse teiste harude tõusuks vaja läbi viia insener-tehniliste kaadrite ümberpaigutamist kantseleidest tootmisse. See saavutati töötasutariifide ümberkorraldamisega niisugusel viisil, et stimuleeriti tööd vahetult kaevanduses, tsehhis, jaoskonnas, tootmises.

Sõjalis-majanduslike ülesannete täitmise kindlustamiseks ja tööviljakuse tõstmiseks kõrgendati sõja ajal reas tööstusharudes töötasu. See puudutas esmajärjekorras sõjatööstust, metallurgiat ja söetööstust.

Selle kõrval laiendati ka preemiasüsteemi ülesannete täitmise ja ületamise eest tööviljakuse tõstmisel. Rahalise töötasu suurendamisega vastavalt tööviljakuse kasvule tingimusel, et tööviljakuse kasv jõuab ette töötasu kasvust, kaasnes kaupade normeeritud väljastamise tingimustes töönorme ületavate tööliste täiendav varustamine toiduainetega ja tööstuskaupadega. Reas tööstusharudes laiendati samuti preemiasüsteemi kütteainete ja metalli kokkuhoiu eest, defitsiitsete tooraineteliikide ja materjalide kokkuhoiu eest.

Sõjajärgsel perioodil on rahalise töötasu osatähtsuse tootmise organiseerimisel ja jaotamisel tunduvalt kasvanud.

Tööjõu juurdeõmbamiseks otsustavasse tootmis-
harudesse ja alalise tööliiskaadri loomiseks on seaduses viie aasta plaani kohta ette nähtud rasketööstuse haru-

des (söetööstus, metallurgia, naftatööstus) tööliste, samuti insener-tehniliste töötajate töötasu kõrgem tase.

Ühtlasi nägi viie aasta plaan ette progressiivse tüki-töötasusüsteemi parandamise, samuti insener-tehniliste töötajate premeerimise tootmisplaanide täitmise ja ületamise eest. Tööliste ja teenistujate töötasus suureneb tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest saadavate preemiatega osatähtsus. See võimaldab tugevdada töötasu tähtsust tootmise kasvu, plaanide täitmise ja ületamise stimuleerimises.

Tööviljakuse kasvu tähtsaimaks hoovaks tööstus-ettevõtteis on eesrindlikud tehnilis-majanduslikud normid ja töönormid. Seadmete, toorainete, kütteenite ja materjalide kasutamise keskmised progressiivsed normid omandasid uuel viisaastakul suure tähtsuse stahhaanovliku töö ja tööviljakuse kasvu eesrindlike meetodite levitamisel. Vastavalt töö tehnilise varustatuse kasvule ja töö organiseerimise paranemisele on nõutav töönormide süstemaatiline revideerimine. Nii näiteks, seoses stahhaanovliku liikumise arenguga, mis näitas tööviljakuse kiire kasvu võimalusi, viidi läbi olemasolevate töönormide revideerimine, neid mõningal määral tõstes. Seejuures progressiivse tükitöö tingimustes töötasu säilitati, tööviljakuse tõusu tõttu aga töötasufondi suurendati.

Sõjaperioodil, seoses masstootmise arendamisega ja nihetega tehnoloogias, oli nõutav töönormide revideerimine sõjatööstuse ja masinaehituse harudes. Tööstuse sõjajärgne ümberkorraldamine tingis töönormide uue revideerimise vajaduse. Paljudes toodangu liikides kasutati ajutisi, katselis-statistilisi töönorme, millised ei arvestanud uue tehnika juurutamist ja tehnoloogiliste protsesside täiustamist. Niisuguseid norme täideti masinaehituse harudes keskmiselt poolteise- ja enamkordselt.

Seepärast viidi 1947. aastal masinaehitus- ja remonditehastes, abiettevõtteis ja abitsehhides läbi vananenud ja

madalate töönormide revideerimine 20—25%-lise kõrgendamise suunas.

Uute normide väljatöötamisest võtsid ulatuslikult osa ametiühingu-organisatsioonid, stahhaanovlased ja insener-tehnilised töötajad, kes ühiselt töötasid ettevõtteis välja organisatsioonilis-tehnilised abinõud, mis aitavad uusi norme täita kõigil töölistel.

Erinevalt riiklikest ettevõtteist on kolhoosides tulude jaotamise ja töö mõõduks normipäev. Kolhooside organisatsioonilis-majandusliku tugevdamise ja kogu põllumajanduse arendamise huvides võtab nõukogude riik tarvitusele vajalikke abinõusid normipäeva tähtsuse tõstmiseks tootmise ning kolhoositulude jaotamise organiseerimises.

Tõsiseks takistuseks töoviljakuse edasisel tõstmisel, maa viljakuse ja karjakasvatuse produktiivsuse suurendamisel, nagu näidati ära ÜK(b)P Keskkomitee veebruaripleenumi otsustes, oli kolhoosides asetleidev võrdsustamine töötasu maksmises, normipäevade ja kolhoosi tulude jaotamises kolhoosnikute vahel, tükitöö mitteküllaldane rakendamine põllu- ja teistel töodel, vananenud ja madalate töönormide olemasolu, mis viisid tööpäevade raiskamisele. Nende puuduste likvideerimiseks tunnistati vajalikuks läbi viia töönormide ja normipäevade tööhinnete revideerimine koos kõrgema töötasu kindlustamisega tähtsamatel töodel ja töötasu vähendamisega teisejärgulistel töodel.

Töö organiseerimiseks, töö eest tasumiseks ja korra sisseseadmiseks normipäevade arvestamisel kolhoosides andis NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1948. a. aprillis välja määruse «Abinõudest töö organiseerimise parandamise, töoviljakuse tõstmise ja töötasu maksmise korraldamise alal kolhoosides». See määrus likvideeris ülalnimetatud puudused kolhoositootmises ning andis võimsa tõuke kolhooside edasiseks organisatsioonilis-majanduslikuks kindlustamiseks.

Normipäevade kokkuhoidlikumaks ja õigemaks kasutamiseks soovitas ÜK(b)P Keskkomitee pleenum kolhoosidel plaanida normipäevade kulud üksikute põllumajandus- harude ja -kultuuride osas aasta algusest peale ning keh- testada range kontroll normipäevade arvestuse õigsuse üle, vastavalt tehtud tööle ning brigaadide ja lülide normi- päevade kulutamise plaanidele.

Eriti on vaja rõhutada krediidi tähtsust rahvamajan- duse plaanimises. Riigipanga poolt realiseeritav nõukogude krediit võimaldab majandusorganisatsioonide vabasid raha- lisi vahendeid ümber jaotada sotsialistliku majanduse käibevahendite ajutiste vajaduste katmiseks (hooajalisteks vajadusteks jne.). Seoses sellega kasutab riik krediiti iga- päevaseks kontrolliks plaanide täitmise käigu üle ministeeriumide ja ettevõtete poolt.

Krediidi plaani koostamise ja täitmise protsessis kont- rollitakse tegelikult toorainete, kütteenete ja materjalide hooajaliste varude ning lõpetamata toodangusse täiendava vahendite mahutamise vajalikku suurust.

Krediit avaldab mõju toodanguplaani täitmisele. Et kindlaksmääratud tähtjaks panga krediiti katta, peab ettevõtte kulutama vahendeid plaanis ettenähtud eesmärki- deks ning saavutama vahendite ringluse plaanilistest tähtaegadest kinnipidamise.

Plaanilise jaotamise üheks tähtsamaks hoovaks on ise- majandamine.

Isemajandamisele rajatud ettevõtete juhtimise ja plaan- imise süsteem määrab kindlaks sõltuvuse ettevõtte tege- vuse ja rahaliste vahendite vahel, millised laekuvad ette- võtte korraldusse. Ettevõtte varustatakse oma põhi- ja käibevahenditega ning on iseseisvaks majanduslikuks ühikuks, kes käsutab temale eraldatud rahalisi ressursse. Ettevõtte poolt kulutatud ressursse kompenseeritakse ainult vastavalt ühiskondlikult vajalikule töökulule. Isemajan- damine eeldab riikliku plaani täitmist iga tootmisharu ja

ettevõtte poolt toorainete ja materjalide kehtestatud kulu- normide ning tööviljakuse plaanilise kasvu alusel. Res- sursside ülekulutamine ja tööviljakuse kasvu ülesannete mittetäitmine antud tootmisharus või ettevõttes rikub proportsioone tootmisvahendite ja tööjõu jaotamises ning takistab kogu rahvamajandusplaani täitmist tervikuna. Isemajandamine nõuab ettevõtete tegevuse allutamist üld- riiklikele huvidele.

Ettevõtte poolt riiklike vahendite kulutamise õiguse tähtsaks mõõdupuuks on toodangu omahind. Plaaniline omahind orienteerib ettevõtet kvalitatiivsete näitajate täit- misele ja sotsialistliku tootmise reserve otsimisele.

Isemajandamine suurendab tootmisharude ja ettevõtete huvi plaani kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete näitajate täitmisel ja ületamisel. Isemajandamise alusel tegutsev ja plaani raames operatiivset iseseisvust omav ettevõtte on huvitatud ülesannete täitmisest nii toodangu mahu kui ka kvalitatiivsete näitajate osas, kuna plaani täitmine paran- dab mitte ainult ettevõtte finantsilist olukorda, vaid tõstab ka ettevõtte töötajate materiaalsel heaolu.

Isemajandamine kindlustab sidet tootmisharude vahel vastavalt ühiskondliku töö plaanilisele jaotamisele. Üksi- kute riiklike ettevõtete vahelised materiaalsed sidemed väljenduvad lepingute süsteemis, mis kindlustavad vastas- tikust kontrolli rublaga.

Majanduslepingud, mis on sõlmitud peavalitsuste vahel (generaallepingud) ja ettevõtete vahel (otselepingud), konkretiseerivad plaani ja on plaani täitmise kontrollimise vahendiks. Lepingutes määratakse kindlaks realiseeritava toodangu maht, sortiment ja kvaliteet, toodangu hanki- mise tähtajad, arvelduste vormid, hankijate ja ostjate vastutus lepingu tingimuste mittetäitmise eest (viivised, leppetrahvid, trahvid). «Lepinguliste suhete süsteem,» tähendas V. M. Molotov, «on majandusliku plaani ja ise-

majandamise põhimõtete kooskõlastamise parimaks vahendiks.»⁷

Lõpuks annab isemajandamine rahandusorganeile võimaluse kontrollida riikliku plaani täitmist ettevõtte poolt. Kontroll rubla abil toimub põhi- ja käibefondide finantseerimise, samuti majandusorganisatsioonide krediteerimise teel.

Isemajandamine vallandab ettevõtete initsiatiivi uute tootmisreservide väljaselgitamisel, soodustab kokkuhoiurežiimi teostamist ja ettevõtete finantsilise akumulatsiooni kasvu ning on sotsialistliku plaanimise edukuse üheks otsustavamaks teguriks.

Seoses sotsialistliku akumulatsiooni ülisuure ulatusega omandas isemajandamisele üleminek uuel viisaastakul erilise tähtsuse. Me «... peame tugevdama ja arendama sotsialistlikke majandamismeetodeid, kokkuhoiurežiimi ja isemajandamist, tegema otsustava lõpu ebamajanduslikkusele, suurekspaisutatud koosseisudele ja toodangu kõrgele omahinnale,» ütles sm. Ždanov, «ning mobiliseerima meie siseressursid, kõik akumulatsiooniallikad rahvamajanduse taastamise ja arendamise vajaduse rahuldamiseks.»⁸

Võimaldades ettevõtete plaani täitmisel avaldada endainitsiatiivi, teenib isemajandamine võitlust plaani täitmise eest. Plaanimine ilma tõelise isemajandamiseta viib ettevõtete juhtimise kantseleilik-bürokraatlike meetoditeni. Samal ajal viib isemajandamise ebaõige teostamine ettevõtted kahjurluse teele. «Meil esineb juhtumeid, et isemajandamine muutub praktikas formaalseks ametlikuks kirjavahetuseks vihjetega kindlaksmääratud plaanidele ja lepingutele majandusorganisatsioonide poolt, kes tegelikult veerevad kantseleitöö meetodite rappa. Teiselt poolt mõis-

⁷ В. М. Молотов, В борьбе за социализм, Речи и статьи, Партиздат, 1935 г., стр. 258.

⁸ А. Жданов, Сууре Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 29. aasta päev.

tetakse aga meie isemajandamist vahel liiga «vabalt». Kas meil tegelikult siis ei ole niisuguseid juhtumeid, kus trustide, kooperatiivorganisatsioonide, vabrikute või sovhooside juhtijad turustavad toodangut «soodsamalt», rikudes kehtestatud hindu ja jättes täitmata oma riiklikud kohustused ning veeredes spekulatsiooni porisele teerajale? Kuid nii plaan kui ka lepingud ja isemajandamine on kõik ühtse bolševistliku majanduspoliitika elemendid, mille teostamine, mõistagi, nõuab endasse bolševistlikku suhtumist.»⁹

Nõukogude töötajad võitluses plaani täitmise eest

Sotsialistliku plaanimise põhiliseks jooneks on miljonite töötajate plaani täitmise eest peetava võitluse ja tööaktiivsuse laialdane ärakasutamine rahvamajanduse plaanimisel.

Sotsialistlik võistlus on nõukogude ühiskonna suurim eelis, on tema kapitalismist üleoleku üks otsustavamaid näitajaid. Ekspluataatorite kasuks tehtava orjatöö asendamine vaba tööga, tööga iseendale ja oma sotsialistliku riigi heaks, see maailma-ajaloolise tähtsusega fakt kutsus ellu riigi majandusliku ja kultuurilise arengu uue võimsa jõu — töötajate laialdaste hulkade sotsialistliku võistluse. Sotsialistlik võistlus on suureks jõuks, mis kiirendab nõukogude ühiskonna edasiliikumist ning võimaldab ületada raskusi, mis seisavad ees sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku teel.

Lenin ja Stalin tõid nähtavale vaba sotsialistliku töö ammendamatud jõud ja põhjendasid teaduslikult sotsialistliku võistluse kui kommunismi ehitamise ülesannete lahendamisele suunatud töötajate miljoniliste hulkade aktiivsuse mobiliseerimise mõjuva vormi tähtsust.

Sotsialistlik võistlus on kõige tihedamalt seotud

⁹ В. М. Молотов, В борьбе за социализм. Речи и статьи, Партиздат, 1935 г., стр. 380.

NSV Liidu rahvamajanduse plaanimisega, on selle tähtsaimaks elunärviks. Rahvamajanduse riiklikud plaanid viivad edasi nõukogude majandust ning tingivad sotsialistliku võistluse konkreetset eesmärgid ja ülesanded.

Samal ajal on massilise töö initsiatiivi arenemine sotsialistliku võistluse hoogustamise baasil plaani eduka täitmise tähtsamaks tingimuseks. Sotsialistlik võistlus võimaldab plaani täitmise käigus ära kasutada uusi reserve ja tootmise suurendamise võimalusi ning kindlustada sel viisil plaanide ületamist.

Kõneldes ühtsest plaanist, kinnitas VK(b) Partei üheksas kongress, et «Koostatud plaani teostamine on võimalik mitte tööliklassi eesrindlikuma osa üksiku, ühekordse kangelasliku pingutusega, vaid visa, süstemaatilise ja plaanikindla tööga, mis tõmbab endaga kaasa töötajate üha suuremad ja suuremad hulgid.»¹⁰

GOELRO plaan ja järgnevad majandusplaanid olid töötajate hulkade mobiliseerimise võimsaks vahendiks sotsialismi ehitamise ülesannete teostamisel.

Esimese viisaastaku periood oli sotsialistliku võistluse massilise hoogustamise perioodiks võitluses plaani täitmise eest. ÜK(b)P XVI Üleliiduline konverents, võtnud vastu esimese viisaastaku plaani, pöördus kõigi töötajate poole üleskutsega organiseerida võistlust kogu riigis. «Sotsialistliku ehitustöö raskuste ületamiseks, edasise pealetungi arendamiseks kapitalistlikele elementidele linnas ja maal, viie aasta plaani täitmiseks,» öeldi ÜK(b)P XVI Üleliidulise konverentsi läkituses, «organiseerige sotsialistlikku võistlust ehitustöö kõigil aladel, organiseerige võistlust tehastes, vabrikutes, kaevandustes, raudteel, sovhoosides, kolhoosides ja nõukogude asutistes.»¹¹

¹⁰ ВКП(б) В резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. I., Партиздат, 1936 г., стр. 338.

¹¹ Там же, ч. I, стр. 364.

Üheaegselt sotsialistlike suhete kasvuga ja plaanimise arenemisega NSV Liidus leidsid töötavad hulgad üha uusi vorme julge algatuse väljendamiseks töös.

Sotsialistliku võistluse käigus sündis loosung «Viisaastak nelja aastaga». Märkides ära otsustavad edusammud esimese viisaastaku plaani teostamise alal nelja aastaga, tõi seltsimees Stalin esile need põhijõud, mis kindlustasid meile selle ajaloolise võidu.

«See on kõigepealt nende tööliste ja kolhoosnike miljoniliste hulkade aktiivsus ja enesosalgamine, vaimustus ja initsiatiiv, kes koos insener-tehniliste jõududega avaldasid kolossaalset energiat sotsialistliku võistluse ja lõõk-töö arendamisel. Pole kahtlust, et ilma selle asjaoluta me poleks suutnud sihile jõuda, poleks suutnud sammugi edasi liikuda.

Teiseks on see partei ja valitsuse kindel juhtimine, kes kutsusid hulki edasi minema ja kes võitsid kõik ja igasugused raskused teel eesmärgile.

Lõpuks on need nõukogude majandussüsteemi erilised voorused ja paremused, milles peituvad kolossaalsed võimalused, mis on vajalikud kõigi ja igasuguste raskuste võitmiseks.

Need on need kolm peajõudu, mis tingisid NSVL ajaloolise võidu.»¹²

Teise viisaastaku plaani täitmise käigus tekkis sotsialistliku võistluse uus kõrgem vorm — stahhaanovlik liikumine, mis oli «...kaasaja kõige elulisem ja võitmatum liikumine» (Stalin).

Stahhaanovliku liikumise alusel heideti kõrvale vanad tehnilised normid ja toodanguplaanid ning loodi uued võimalused tootmise kasvuks.

Suure Isamaasõja perioodil oli tööliklassi, kolhoositalurahva ja nõukogude intelligentsi ennastsalgav töö

¹² J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 350.

selleks ülisuureks jõuks, mis kindlustas sõjamajanduslike plaanide eduka täitmise ja riigi sõjamajanduse kasvu ning tugevnemise.

Sõjaaja stahhaanovlased said selle revolutsiooni jätkajaiks tehnikas, mida teostati stahhaanovliku liikumise pioneeride poolt. Eesrindlikud stahhaanovlased — Bossõi, Jankin, Semivolos, Lunin, Valejev, Zavertailo, Agarkov ja teised täiustasid põhjalikult tootmistöö meetodeid ja löid uued võimalused tööviljakuse kasvuks.

Sotsialistlik võistlus oli tööliste ja insener-tehniliste töötajate laialdaste hulkade mobiliseerimise võimsaks vahendiks võitluses plaani täitmise eest, võitluses rahvamajanduse kõigi reservide kasutamise eest rinde abistamise tugevdamiseks ja saksa okupatsiooni alt vabastatud rajoonide majanduse kiireks taastamiseks. Iseloomustav oli tööliste, tehnikute ja inseneride loova initsiatiivi ulatus, mis oli suunatud tööviljakuse tõstmisele ja materiaalsete ressursside kokkuhoiule. Hulkade loova initsiatiivi üheks avaldusvormiks tööstuse tootmis- ja töövõimaluste paremaks ärakasutamiseks sõjapäevil olid tööorganiseerimise ühiskondlikud ülevaatused, mida teostati paljudes ettevõtetes. Näiteks võtsid Uraali raske-masinaehituse tehases tööorganiseerimise ühiskondlikust ülevaatuses osa tuhanded töölised, meistrid, insenerid, tehnikud ja teenistujad, kes andsid suure hulga ratsionaliseerimis- ja leiutusettepanekuid. Ainuüksi kaheksas tankitööstuse ettevõttes, kus viidi läbi ühiskondlikud ülevaatused, tehti ligi 15 000 ratsionaliseerimisetpanekut tööorganiseerimise parandamiseks ja tehnoloogia täiustamiseks.

Sõja ajal leidsid laialdast rakendamist kollektiivse stahhaanovliku töö vormid, mis avaldusid rindebrigaadide massilises organiseerimises ettevõtetesse ja kõrgete saakide lülide loomises põllumajanduses. 1944. aasta keskpäigu oli tööstuses 115 tuhat rindebrigaadi, millised hõl-

masid 800 tuhat noort töolist, kes saavutasid toodangu suurendamise tööliste arvu vähenemise juures. Tööstusettevõtetes levisid laialdaselt tankitööstuse brigadiiri Jegor Agarkovi kogemused, mis võimaldasid tunduvalt tõsta tööviljakust paljude kvalifitseeritud töötajate vabanemise ja brigaadide ning tootmisloikude suurendamise teel.

Võitluses riiklike plaanide täitmise ja ületamise eest Suure Isamaasõja perioodil omandas ülisuure tähtsuse sotsialistlik võistlus kolhoosikülas.

Rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani seaduse vastuvõtmine NSV Liidu Ülemnõukogu poolt kutsus esile nõukogude rahva uue töövaimustuse.

Nagu varemgi stalinlike viisaastakute ajalooliste ülesannete lahendamisel ja sõjaaegsete majandusplaanide teostamisel, pöördus nõukogude rahvas taas sotsialistliku võistluse kui plaanide eduka täitmise äraproovitud meetodi juurde.

Eriti laialdase ulatuse saavutas sotsialistlik võistlus neljanda viisaastaku teise aasta plaani täitmiseks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kolmekümnenda aastapäeva auks.

Oma läkituses Nõukogude Liidu tööstuse kõigile töölistele, inseneridele, tehnikutele, meistritele ja teenistujatele, kaaludes kõiki oma võimalusi ja võttes arvesse reservid, Leningradi eesrindlike ettevõtete kollektiivid kohustusid:

«Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kolmekümnenda aastapäeva tähistamiseks täita sõjajärgse viisaastaku teise aasta plaan ennetähtaegselt — 7. novembriks 1947. aastal.

Selle kohustuse täitmiseks iga meie ettevõtte kollektiiv arutas läbi ja võttis vastu konkreetsed abinõud, mis näevad ette esitatud ülesande täieliku täitmise, tööviljakuse edasise tõstmise ja toodangu omahinna alan-

damise, väljalastavate toodete kvaliteedi tõstmise, tehnoloogiliste protsesside täiustamise ning uusimate ja kõige efektiivsemate tootmismeetodite juurutamise.»

Vastuseks leningradlaste üleskutsele lülitusid võistlusesse söetootjad, naftatöölised, metallurgid, masinaehitajad, keemikud ja teiste tööstusharude töötajad. Altai krai kolhoosnike initsiatiivil arenes sotsialistliku põllumajanduse töötajate sotsialistlik võistlus. «Zaporožstali» töötajate algatusel hoogustus ehitajate võistlus, laialdase ulatuse võttis sotsialistlik võistlus transpordil.

Kogu maa töötajad haaranud sotsialistliku võistluse tulemusel täideti viisaastaku teise aasta plaan ennetähtaegselt ja seega rajati kindlad eeldused kogu viisaastaku edukaks täitmiseks.

Sotsialistliku võistluse käesolevale etapile on iseloomustav sügavalt läbimõeldud ja diferentseeritud lähenemine üksikute tööstusettevõtete, kolhooside, sovhooside ja masina-traktorijaamade võimalustele ning reservidele, mis võimaldab laialdaselt kasutada parimate ettevõtete kogemusi ja tõsta mahajäävaid ettevõtteid eesrindlike tasemele. See väljendub üksikute tootmisharude ja ettevõtete ning eesrindlike kolhooside poolt endale võetud konkreetseis kohustustes ja nende kohustuste täitmises.

Kogu riigis juba tuntud kaevuri Gerassim Zaporožetsi, kanguri Maria Volkova, saapavabriku töötaja Vassili Matrossovi, soonimismasinal töötaja Nikolai Rešetnjaki, kaevanduskäikude rajajate brigadiiri Ivan Pronitskini, monterija Ivan Rumjantsevi jt. nimede kõrval tõstab sotsialistlik võistlus esile sõjajärgse viisaastaku stahhaanovlaste üha uusi nimesid. Nende hulgas on Leningradi jalatsivabriku brigadiir Olga Muštukova, kes tegi väärtusliku ettepaneku avada kõigile tööliste isiklikud kokkuhoiuarved, kuhu kantakse sisse tööliste poolt kokkuhoitud materjali väärtus; Moskva stahhaanovlased Fjodor Kuznetsov ja Lidia Korabelnikova — sotsialistliku

võistluse algatajad materjalide kompleksse kokkuhoiu eest, Niina Nazarova — masinate ja tööpinkide sotsialistlikule hooldusele võtmise algataja, ratsionaliseerijad A. Tšutkih, V. Vorošin, N. Rossiiski ja paljud teised. Üha uusi eesrindlasi võitluses kõrgete saakide ja ühisloomakasvatuse tõusu eest tõstab esile sotsialistlik võistlus kolhoosikülas.

Kolhoosikülas on massilise võistluse võimsaks stiimuliks valitsuse poolt kinnitatud kord Sotsialistliku Töö Kangelase nimetuse omistamise ja kolhoosnikute, masinatraktorijaamade ning sovhooside töötajate NSV Liidu ordenitega ja medalitega autasustamise kohta kõrgete saakide kogumise ning väljapaistvate tulemuste eest ühisloomakasvatuse arendamisel.

Sotsialistlikust võistlusest osavõtjad arvestavad riiklikku plaani kui minimaalset ülesannet ja püüavad seda ületada. Iga ettevõtte sotsialistliku kohustuse täitmist kindlustatakse organisatsioonilis-tehniliste abinõude hoolikalt väljatöötatud süsteemiga, mis hõlmab uue tehnika ja mehhaniseerimise juurutamist, tehnoloogiliste protsesside täiustamist, voolumeetodi kasutamist, abinõusid toorainete, materjalide ja kütteainete kokkuhoiuks ning tööliste tootmis-tehnilise kvalifikatsiooni tõstmiseks. Ettevõtete organisatsioonilis-tehnilised abinõud võetud kohustuste täitmiseks töötatakse välja insener-tehniliste töötajate, meistrite ja tööliste-stahhaanovlaste laialdasel osavõtul.

Erakordselt iseloomustavaks näiteks tööliste ja inseneride initsiatiivist eesrindlike töövõtete kiirel levitamisel on stahhaanovlike töömeetodite juurutamise plaanid, mis on paljudes ettevõtetes välja töötatud saapavabriku «Pariisi Kommuun» töötaja Vassili Matrossovi ettepanekul. Nii-suguste plaanide väljatöötamisele tõmmatakse laialdaselt kaasa stahhaanovlasi, meistreid ja insenere, kelle ettepanekud moodustavadki plaani aluse.

Pärast Vassili Matrossovi ettepaneku teatavaks saamist võttis ainuüksi Moskva kerge- ja tekstiilitööstuse ettevõtetes stahhaanovlike töömeetodite juurutamise plaanide koostamisest osa üle nelja tuhande töölise ja insener-tehnilise töötaja. Lühikese ajaga koguti üle 20 tuhande ratsionaliseerimisetepaneku.

Sotsialistliku võistluse edusammud sõltuvad suurel määral tootmiskomandöride laialdasest osavõtust võistlusest. Eelkõige stahhaanovlaste ja inseneride koostöö kindlustab stahhaanovlaste saavutuste kiire leviku. Donbassi soonimismasina masinist Nikolai Rešetnjak, kes ületas töönormi rohkem kui neljakordselt on oma saavutuste eest palju võlgu jaoskonnaülemale Bridkole, kes aitas korraldada tööd tsükliliselt. Põhja-Uraali boksiidikaevandustes käikude kiire rajamine oli võimalik inseneride ja tehnikute, samuti kaevanduste juhtijate aktiivsel osavõtul. Tööliste tööviljakuse suurenemine rohkem kui kaks korda traktoridetaili töötlemisel Kirovi tehases Uraalis oli tehase tehnoloogi Aleksander Ivanovi algatuse tulemuseks, kes töötas välja ja rakendas tegelikku- ses uued töötlemismeetodid.

Tehnoloogide — Ivanovi järglaste liikumine võttis tööstusettevõtteis laia ulatuse ja andis võimaluse ära kasutada tunduvaid tootmisreserve plaani ületamiseks. Moskva tehase «Kalibr» vanemmeistri Nikolai Rossiiski initsiatiivil arenes kogu maa tööstusettevõtteis kollektiivse stahhaanovliku töö meistrite-organisaatorite liikumine.

* *
*

Üldrahvalik võitlus neljanda stalinliku viisaastaku täitmise eest on andnud suurepäraseid tulemusi. Sellest kõnelevad selgesti need edusammud, mida oleme saavutanud sõjajärgse viisaastaku senisel täitmisel.

Esimese sõjajärgse viie aasta plaani põhiline ülesanne, nagu ütles seltsimees Stalin, seisneb selles, et taastada meie maa kannatadasaanud rajoonid, taastada tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelne tase ning seejärel ületada see tase enam või vähem tunduvas ulatuses.

Need seltsimees Stalini juhised on põhiliselt juba täidetud. Juba sõjapäevil algas fašistliku okupatsiooni all kannatanud rajoonide taastamine. Eriti laialdase ulatuse võtsid need tööd pärast sõja lõppemist. Sõjajärgse viisaastaku esimese nelja aasta jooksul moodustas kapitaaltööde maht okupatsiooni all olnud rajoonides 37% kogu NSV Liidu rahvamajanduse kapitaaltööde mahust. Selle tulemusel on neis rajoonides majanduse ja kultuurilis-elukondlike asutiste taastamine põhiliselt lõpule viidud.

Sõjajärgsel perioodil on NSV Liidu kõik rahvamajanduse põhilised harud juba ületanud sõjaeelse taseme. 1949. aastal andis NSV Liidu tööstus kogutoodangut 41% võrra rohkem kui 1940. aastal. Juba 1949. aasta lõpuks saavutas meie tööstus taseme, mis ületas viie aasta plaanis 1950. aastaks kindlaksmääratud taseme.

Võrreldes sõjaeelsega on sõjajärgsel perioodil saavutatud tööstusliku tootmise tempo tunduvalt kiirenemine. Kui enne sõda, 1938—1940. aastail oli tööstustoodangu igaaastane keskmine juurdekasv 12—13%, siis viimase kolme aasta jooksul on tööstustoodangu kasvu keskmine tempo olnud 22,5%.

Kõik tööstusharud suurendasid 1949. aastal tunduvalt toodangut. Suurenes malmi, terase, valtsmetalli, söe ja nafta tootmine. Märkimisväärseid tulemusi saavutas möödunud aastal nõukogude masinaehitus.

Täites seltsimees Stalini juhist laiatarbekaupade tootmise laiendamise kohta, suurendavad kerge- ja toiduainetetööstuse töötajad järjekindlalt tööstus- ja toidu-

kaupade toodangut. Tunduvalt tõusis villase ja siidriide, nahkjalatsite, suhkru ja taimeõli tootmine. 1949. aastal valmistati üle plaani rohkem kui 100 miljonit meetrit mitmesugust riidet ja üle 2 miljoni paari jalatseid.

Sotsialistlik tööstus on varustatud uue, kaasaegse tehnikaga. Ainuüksi 1949. aastal toodeti seeriaviisiliselt üle 300 liigi uue konstruktsiooniga ja kõrge tootmisvõimega masinaid ja mehhanisme.

Tööliste ja insener-tehniliste töötajate loov mõte töötab väsimatult tootmisprotsesside edasiseks parandamiseks ja põhjalikuks täiustamiseks kõigis rahvamajandusharudes. 1949. aastal realiseeriti ainuüksi tööstusettevõteteis üle 450 tuhande leiutise ja ratsionaliseerimisettepaneku.

Ajaloo enneolematu kiirusega teostatakse meie riigis kapitaalehitusi. Sõjajärgse viisaastaku nelja aasta jooksul on taastatud ja käiku lastud 5200 riiklikku tööstusettevõtet, kusjuures ei ole arvestatud väikesi riiklikke ja kooperatiivettevõtteid. Taastatud ja käiku on lastud nii-sugused nõukogude tööstuse hiiglased nagu Novo-Kramatorski masinaehitustehas, Azovstal, Zaporozstal, Stalinski ja Harkovi traktoritehased, Lenini-nimeline Dnepri hüdroelektri jõujaam. Uuesti on ehitatud ja eksploatatsiooni antud Uzbeki ja Tšeljabinski metallurgiatehased, Altai ja Vladimiri traktoritehased, Krasnojarski veduritehas, Farhadi hüdroelektrijaam ning suur hulk teisi vabrikuid ja tehaseid.

1949. aasta üheks tähtsamaks tulemuseks on tööstustoodangu kvalitatiivsete näitajate tunduv paranemine. Üldrahvalik sotsialistlik võistlus üleplaaniilise kasumi eest, käibevahendite ringluse kiirendamiseks rahvamajanduses, põhifondide parema ärakasutamise ja toodangu kvaliteedi tõstmise eest annab märkimisväärseid tulemusi. Tööstustoodangu omahinna alandamise 1949. a. suurendatud plaan ületati. Tööstustoodangu omahind alanes 1948. aas-

taga võrreldes 7,3% (võrreldavais hindades), kiirenes käibevahendite ringlus ja paranes tööstusettevõtete tootmisvõimsuste kasutamine.

Suured on edusammud transpordi, eelkõige raudteetranspordi arendamises. 1949. aastal suurenes raudteetranspordi veokäive 1948. aastaga võrreldes 17% ning ületas tunduvalt sõjaseelse 1940. a. taseme.

Edukalt teostub sõjajärgse viie aasta plaaniga sotsialistliku põllumajanduse ette seatud ülesanne — kõige lühema aja jooksul luua toiduainete küllus elanikkonnale ja toorainete küllus kergetööstusele ning kindlustada vajalike riiklike reservide kogumist. Tänu partei ja valitsuse ülisuurele abile kolhoosidele ja sovhoosidele, tänu kolhoosnikute sovhooside ja masina-traktorijaamade töötajate ennastsalgavale tööle moodustas teraviljakultuuride kogusaak 1949. aastal 7,6 miljardit puuda, ületades sõjaseelse 1940. a. taseme ning saavutades peaaegu viie aasta plaaniga 1950. aastaks ettenähtud taseme. Puuvilla, lina, päevalille ja kartuli üldsaak ületas samuti tunduvalt 1940. aasta taseme.

Edukalt viiakse ellu partei ja valitsuse määrust kolhooside ja sovhooside produktiivse ühisloomakasvatuse arendamise plaani kohta 1949—1951. a. Nõukogude talurahvas on saavutanud kariloomade arvu tunduva suurendamise. Produktiivne ühiskari oli kolhoosides 1949. aastal palju suurem kui 1940. aastal. Suurte kariloomade arv ületas 1940. a. taseme 27%, kitsede ja lammaste arv 44% ning sigade arv 16%.

Iga sõjajärgse aastaga suureneb põllumajanduse varustamine uue tehnikaga ning tõuseb sotsialistliku maaviljeluse kultuur. 1949. aastal sai põllumajandus 150 tuhat traktorit (ümberarvestatult 15 HJ-le), 29 tuhat kombaini, 64 tuhat veoautot ja üle 1 600 000 teisi põllutöomasinaid ning haakeinventari.

Põllumajandusliku tootmise tehnilise varustatuse näita-

jaks on ka selle majandusharu üha laialdasemalt arenev elektrifitseerimine. Käesoleval ajal on NSV Liidus elektrifitseeritud kolhoose kolm korda rohkem kui sõja-eelsel perioodil, kusjuures ainuüksi 1949. aastal elektrifitseeriti peaaegu kümme korda rohkem kolhoose kui enne sõda. Põllumajanduse mehhaniseerimise tulemusel muutub töö põllumajanduses ikka rohkem ja rohkem tehastes tehtava masinatöö sarnaseks. Kaob vastandlikkus linna ja maa vahel.

Kõrvalekaldumatult rakendatakse ellu looduse ümberkujundamise stalinlikku plaani. Selle aja jooksul, mis on möödunud valitsuse määruse «Põllukaitse-metsaistandike rajamise, heinavälja-külvikordade sisseseadmise, tiikide ja vesistute rajamise plaanist suurte ning püsivate saakide kindlustamiseks NSV Liidu Euroopa-osa stepi- ja metsa-stepi-rajoonides» avaldamisest, on teostatud metsaistutusi üle 600 tuhande hektarilisel maa-alal ning valmistatud ette maad uuteks metsaistandikeks üle 800 tuhande hektaari. Kolhoosid ja sovhoosid ületasid 1949. aastal metsaistutamise plaani peaaegu kahekordselt. Kõige selle tulemusel võrsub praegu noor mets meie stepi avarustel Kaspia merest kuni Uraali mäestikuni, meie maa stepi- ja metsa-stepi rajoonides paljude tuhandete kilomeetrite pikkusel maa-alal; on ehitatud arvukaid tiike ja veekogusid ning eesrindliku nõukogude tehnikaga varustatud metsakaitsejaamasid.

Ülalmainitud määruse vastuvõtmisest ei möödunud kaht aastatki, kui NSV Liidu Ministrite Nõukogu andis üksteise järel välja määrused Kuibõševi ja Stalingradi üli suurte hüdroelektrijaamade ehitamisest Volgale ning Turkmeenia peakanali — Amu-Darja-Krasnovodsk ehitamisest, Lääne Turkmeenia Kaspia-äärse tasandiku lõuna-rajoonide, Amu-Darja alamjooksu ja Kara-Kumi kõrve lääneosa maade niisutamisest ja veega varustamisest.

Mõni päev hiljem järgnes neile NSV Liidu Ministrite

Nõukogu määrus Dnepri jõeale Kakhovka hüdroelektrijaama, Lõuna-Ukraina kanali ja Põhja-Krimmi kanali ehitamisest ning Ukraina lõunarajoonide ja Krimmi põhjarajoonide maade niisutamisest.

Kakhovka hüdroelektrijaama, Lõuna-Ukraina kanali ja Põhja-Krimmi kanali ehitamine on looduse ümberkujundamise suure stalinliku plaani üheks koostisosaks. See võimaldas ehitus kujundab viie-kuue aastaga ümber suure maaala. Teostatuna ühel ajal Volga hüdroelektrijaamade ja Turkmeenia peakanali ehitamisega, on ta suureks panuseks meie kodumaa võimsuse edasise kindlustamise, tema majanduse ja kultuuri õitsengu ning rahva ainelise heaolu tõstmise üritusse.

Määratu suur tööliste, teadlaste, uurijate, inseneride, konstruktorite, projekteerijate, kõrve julgete alistajate armee asus vaimustusega ellu viima kommunismi uute ehituste plaane. Ja pole kaugel aeg, mil hakkab kohama vesi Volga jaamade tammide taga ja Volga veed voolavad kaugele steppidesse. Kara-Kumi kõrve kaudu voolavad tuiskliiva aladesse Kaspia-äärse tasandiku kuivadesse rajoonidesse Amu-Darja elustavad veed. Tehakse lõpp mustade barhaanide ja kuumuse valitsusele, liivatormide ja kuivade tuulte hirmsale hällile, mis tungisid oma hukatusliku jõuga meie maa viljarajoonidesse. Elustuvad Lõuna-Ukraina ja Põhja-Krimmi kuivad stepid.

Nõukogude valitsuse ajaloolised otsused annavad uuesti tunnistust sotsialistliku plaanimajanduse üha suuremast võimsusest, Lenini-Stalini partei ülisuurest hoolitsusest Nõukogude rahvaste vääramatu sõpruse ja vendluse edasise tugevdamise ning meie paljurahvuselise kodumaa võimsuse ja kuulsuse suurendamise eest.

Niisugune inimajaloos ennenägematu looduse ümberkujundamine ja otsustav rünnak põuale on võimalik ainult sotsialistliku korra tingimustes, kuna kapitalismi tingimustes on kapitalistliku maaviljeluse igasugune progress mitte

ainult progress töölise röövimise kunstis, vaid ka pinnase röövimise kunstis.

Sotsialistliku majanduse võimas tõus kindlustab tööliste ja teenistujate töötasufondi pideva kasvu. Ainuüksi 1949. a. jooksul suurenes tööliste ja teenistujate arv NSV Liidu rahvamajanduses 1,8 miljoni inimese võrra.

Riigi tootlike jõudude kasvuga ja rahvatulu suurenemisega kaasneb meie maal nõukogude rahva materiaalse olukorra pidev paranemine.

«Meie revolutsioon,» ütles seltsimees Stalin oma kõnes I Üleliidulisel stahhaanovlaste nõupidamisel, «on ainus, mis ei piirdunud kapitalismi ahelate purustamise ja rahvale vabaduse andmisega, vaid on jõudnud rahvale anda ka ainelised tingimused jõukaks eluks. Selles on meie revolutsiooni jõud ja võitmatlus.»

Nõukogude sotsialistliku plaanimajanduse üks iseloomustavamaid jooni on rahvatulu pidev ja kiire kasv. 1949. aastal suurenes rahvatulu 1940. aastaga võrreldes 36%. See kasv võimaldas tunduvalt parandada tööliste, talurahva ja intelligentsi ainelist olukorda ning kindlustada sotsialistliku tootmise edasist laiendamist linnas ja maal.

Bolševike partei, nõukogude valitsus ja isiklikult seltsimees Stalin osutavad suurt tähelepanu rahva heaolu tõstmisele. 1947. aastal teostatud rahareformi ja kaardisüsteemi kaotamise, täisväärtusliku nõukogude rubla taastamise ning tööstus- ja toidukaupade hindade alandamise järjekindla poliitika tulemusel kasvab tööliste ja teenistujate reaalpalk aastast aastasse. 1949. aastal oli ühe töötaja sissetulek keskmiselt 24% kõrgem kui 1940. aastal (võrreldavais hindades). Talurahva sissetulekud suurenesid 1940. aastaga võrreldes 1949. aastal rohkem kui 30%, arvestades ühe töötaja kohta põllumajanduses. Hindade esimesest alandamisest 1947. a. detsembris võitis elanikkond aasta jooksul ligi 86 miljardit rubla. Teise hindade

alandamisega 1949. a. märtsis võitis elanikkond aasta jooksul ligi 71 miljardit rubla.

Kolmanda hindade alandamise tulemusel 1. märtsil 1950. aastal moodustab elanikkonna võit aastas mitte vähem kui 110 miljardit rubla. Nii on meie maa töötajad laiatarbekaupade kolmekordse hindade alandamise tulemusel võitnud sõjajärgsel perioodil tohutu summa — 267 miljardit rubla. Seejuures on vaja silmas pidada veel seda, et hindade alandamine toimus töötasu saavutatud taseme säilitamisel, samuti pensionide ja stipendiumide säilitamisel ning põllumajandussaaduste riiklike varumishindade muutmata jätmisel.

Töötajate laialdaste hulkade materiaalse olukorra paranemise tulemusel ületas tähtsamate kaupade tarbimine juba möödunud aastal sõjaeelse taseme. 1949. aastal müüdi elanikkonnale 20% võrra kaupu rohkem kui 1948. aastal (võrreldavais hindades).

Tööstus- ja toidukaupade realiseerimine suurenes veelgi pärast järjekordset hindade alandamist 1950. aastal.

Rahva ainelise heaolu järjekindel tõus on sotsialistliku plaanimajanduse vääramatuks seaduseks. «...sotsialism, marksistlik sotsialism ei tähenda isiklike vajaduste vähendamist, vaid nende igakülgset avardamist ja õitsengut, mitte nende vajaduste rahuldamise piiramist või sellest keeldumist, vaid kultuuriliselt arenenud töötavate inimeste kõigi vajaduste igakülgset ning täielikku rahuldamist».¹³

Rahva materiaalse heaolu kasv ei väljendu ainult laiatarbekaupade hindade alandamises, tööliste ja teenistujate töötasu kasvus ja kolhoositalurahva sissetulekute suurenemises. Igal aastal kulutab meie riik suuri summasid tööliste ja teenistujate sotsiaalkindlustusele, pensionidele, tasuta ja soodustatud hindadega tuusikutele sanatooriumi-

¹³ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 419.

desse ja puhkekodudesse, lasteasutistele, paljulapseliste ja vallasemade toetustele, elanikkonnale tasuta arstiabi organiseerimisele, tasuta õppimisele ja õpilaste stipendiumidele. Kõik töölised ja töötajad saavad meil vähemalt kaks nädalat, paljudel juhtudel aga pikemaajalist puhkust aastas. Ülalmainitud otstarbeks sai elanikkond 1949. aastal riigilt üle 110 miljardi rubla.

Suuri summasid on sõjajärgsel perioodil kulutatud meie maal elamuehitusele ja kommunaalmajandusele. Riiklike ettevõtete ja asutiste, kohalike nõukogude, samuti elanikkonna poolt riikliku krediidi abil on 1946—1949. aastate jooksul taastatud ja ehitatud linnades ja töölisasulais elumaju üldpinnaga rohkem kui 72 miljonit ruutmeetrit. Peale selle on maal nelja aasta jooksul taastatud ja ehitatud 2,3 miljonit elamut.

Sotsialistliku plaanimajanduse suurtest saavutustest sõjajärgsel perioodil kõneleb selget keelt rahvatervishoiu laialdase programmi teostamine. Tunduvalt suurenes 1949. aastal haiglate, sanatooriumide, puhkekodude, arsti- ja oskondade ja meditsiiniliste punktide võrk. Võrreldes 1948. aastaga suurenes arstide arv 1949. aastal 26 tuhande inimese võrra.

Viisaastaku nelja esimese aasta jooksul on saavutatud tõsiseid edusamme rahvahariduse alal. 1949. aasta lõpul õppis alg- ja seitsmeaastaseis koolides ning keskkoolides, tehnikumides ja teistes erioppeasutistes üle 36 miljoni inimese — peaaegu 2 miljonit inimest rohkem kui 1948. aastal.

Laialdaselt on NSV Liidus sõjajärgsel perioodil arenenud kõrgeltkvalifitseeritud kaadrite ettevalmistamine kõrgemais õppeasutistes. 1946. aastal töötas meil 864 kõrgeimat õppeasutist. Üliõpilaste arv neis suurenes 1940. aastaga võrreldes 316 000 inimese võrra. Samal ajal kasvas õpilaste arv tehnikumides ja teistes erioppeasutistes 333 tuhande inimese võrra. Üldse oli rahvamajanduses erihari-

dusega töötajaid, kes olid lõpetanud kõrgema õppeasutise või tehnikumi, 1949. aastal 68% rohkem kui 1940. aastal.

Palju on sõjajärgsete aastate jooksul ära tehtud nõukogude teaduse-maailma eesrindliku teaduse arendamisel. Nõukogude teadlased lahendavad edukalt seltsimees Stalini poolt esitatud ülesannet: «... lähemal ajal mitte ainult järele jõuda teaduste saavutustele väljaspool meie maa piire, vaid need ka ületada».

Teadusliku töö ulatusest NSV Liidus kõneleb kas või seegi asjaolu, et teadusliku uurimise instituutide arv on meil praegu poolteist korda suurem kui 1940. aastal, teaduslike töötajate arv aga peaaegu kaks korda suurem.

Teiste saavutuste kõrval lahendasid nõukogude teadlased lühikese ajaga aatomienergia saladuse, milline energia teenib meie ühiskonnas kommunismile ülemineku kiirendamise eesmärki. Kapitalismi tingimustes on aga kõik teaduslikud leiutised, sealhulgas ka aatomienergia, ekspluatatsiooni suurendamise ja rahvaste orjastamise ning hävitamise vahendiks.

Sõjajärgsel viisaastakul jätkus rahvusvabariikide majanduse ja kultuuri tõus. Tänu leninlik-stalinliku rahvuspoliitika järjekindlale teostamisele ja suure vene rahva vennalikule abile on endised tsaari-Venemaa mahajäänud ääremaad muutunud lühikese ajaga kõrgeltarenenud tööstusega, mehhaniseeritud põllumajandusega ja eesrindliku kultuuriga vabariikideks.

Nõukogude inimesed ei säästa jõudu töötades oma sotsialistliku kodumaa edasiseks õitsenguks. 1950. aastal — sõjajärgse viisaastaku viimasel aastal laienes veelgi sotsialistlik võistlus tootmisülesannete ületamiseks, riiklike ja kooperatiivsete organisatsioonide tööparandamiseks, kõrgete saakide saamiseks ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmiseks.

Samal ajal kui NSV Liidu rahvamajandus areneb plaanikindlalt ja enneolematu kiirusega, langevad kapita-

listlikud maad üha sügavamini majanduskriisi tangide vahele. Rääkimata Ameerika Ühendriikide praegusest raskest majanduslikust olukorrast, millest oli juttu käesoleva raamatu algul, teeb tootmine vähikäiku ka maršaliseeritud Lääne-Euroopa maades. Ameerika monopolide survele suletakse Lääne-Euroopa maades paljud ettevõtted ning lõpetavad töö mitmed tootmisharud. Kapitalistlike riikide majanduse paigaltammumisest ja pehkimisest kõnelevad ilmekalt järgmised võrdlevad andmed: Kui NSV Liidus suurenes viimase 20 aasta jooksul tööstustoodang 10 korda, siis kapitalistlikus Euroopas asub tööstus kogu see aeg ühel ja samal tasemel.

NSV Liidus moodustab mainitud kahekümne aasta jooksul tööstustoodangu juurdekasv aastas keskmiselt 20%, Ameerika Ühendriikides aga, selles kõige enam arenenud kapitalistlikus riigis, suurenes tööstustoodang 20 aasta jooksul keskmiselt ainult 2%.

Samal ajal kui NSV Liidus ei ole ja ei saagi olla tööpuudust, kasvab kapitalistlikes maades töötute armee iga päevaga. Üldse on praegu kapitalistlikes riikides tööta ja pooltööta inimesi ligikaudu 45 miljonit.

Sellal kui NSV Liidus rahva aineeline heaolu pidevalt tõuseb ning alandatakse kaupade hindu, süveneb kapitalistlikes maades üha silmanähtavamalt kuristik rikkuse ja vaesuse vahel. Süstemaatiliselt tõusevad hinnad ning langeb tööliste ja teenistujate reaalpalk.

Ameerika Ühendriikides olid toiduainete hinnad juba 1948. aastal kolm korda kõrgemad kui 1937. aastal. Inglismaal olid samad toiduained 1949. aastal kolm korda kallimad kui 1936. aastal, Prantsusmaal aga maksid toiduained 1949. aastal 20,2 korda rohkem kui 1937. aastal.

Isegi ametlike andmete järgi katab ameerika tööliste palk vaevalt kaks kolmandikku ta elatismiinimumist. Määratusuur hulk inimesi elab USA-s urgastes; tootmisest

väljaheidetud ning oma korterist välja tõstetud miljonid inimesed on muutunud kodutuiks hulkureiks. Niisugune ta on — see kurikuulus «kiidetud ameerika eluviis».

Töötajate laialdaste hulkade olukord halvenes USA-s ja ka teistes kapitalistlikes maades 1950. aastal veelgi, eriti seoses USA sõjalise interventsiooniga Koreas.

NSV Liidus on õitseng kultuuri ja teaduse kõigil aladel. Selleks kulutab Nõukogude riik suuri summasid. 1950. aasta eelarvest, mille maht on kulude osas 427,9 miljardit rubla, moodustavad kulud sotsiaalkultuurilistele üritustele 120,7 miljardit rubla. Ameerika Ühendriikides aga ei ületa kulud haridusele ja tervishoiule 1950. a. eelarvest kaht protsenti. Sellal kapitalistlikul maal, kes kiitleb oma «kultuuriga», on 20 miljonit kirjaoskamatut, 6 miljonit last üldse ei õpi, 10 miljonit last aga käib koolis kõigest 3—4 kuud aastas, mil neil ei ole tööd istandustes ja põldudel.

Tööstus- ja põllumajandustoodangu langus, tööpuuduse kasv ja töötavate hulkade vaesumine näitab üha rohkem, et «kapitalistlik majandussüsteem on ebakindel ja seisab pankroti äärel, et ta on juba oma aega üle elamas ja peab loovutama oma koha teisele, kõrgemale, nõukogude, sotsialistlikule majandussüsteemile, et ainsaks majandussüsteemiks, mis ei karda kriise ja on võimeline võitma raskusi, mis on kapitalismile lahendamatud, — on nõukogude majandussüsteem». ¹⁴

Sõjajärgse stalinliku viie aasta plaani edukas täitmine tähendab sotsialismi tootlike jõudude uut õitsengut, nõukogude rahva ainelise ja kultuurilise taseme kasvu, sotsialismi ja demokraatia leeri edasist tugevnemist. Nõukogude inimeste ennastalgav töö kindlustab sotsialismi jõude, demokraatia jõude ning sisendab kogu maailma

¹⁴ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 351.

töötajate südameisse julgust ja enesekindlust võitluses parema tuleviku eest.

Stalinliku viisaastaku täitmise käik annab uut tunnistust Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tules sündinud sotsialistliku plaanimajanduse määratusuurtest eelistest, on Lenini-Stalini partei suure organiseeriva jõu ning nõukogude rahva ammendamatu loominguuliste jõudude selgeks näitajaks.

Nõukogude Liit, kes kandis oma õlul teise maailmasõja põhilist raskust, on tulvil tahet rahulikult töötada suurte tööde stalinlike plaanide — sotsialismimajandusliku võimsuse kasvu ja kultuurilise õitsengu plaanide elluviimiseks. Ja seepärast Nõukogude Liit, paljastades väsimatult sõjaõhutajaid, teeb omalt poolt kõik selleks, et vältida uue sõja puhkemist.

Rahu leer kasvab ja tugevneb ning täieneb uute jõududega. Ja rahu eest võitlejate suure armee esiridades sammub Nõukogude Liit, kelle eeskuju näitab kõigi maade töötajatele teed võitluses sõjaõhutajate vastu, võitluses imperialismi ikkest vabanemiseks ning uue, sotsialistliku elu ülesehitamiseks.

SISUKORD

	Lk.
Eessõna	3
NSV Liidu rahvamajanduse plaanimise tähtsus ja ülesanded .	5
Sotsialistliku plaanimise eeldused	5
Plaanimine on nõukogude majanduse arenguseadus . . .	16
Sotsialistliku plaanimise põhiülesanded	23
NSV Liidu rahvamajanduse plaanimise areng	30
Sotsialistliku plaanimise esimesed aastad	30
GOELRO plaan — ühtne rahvamajanduse plaan	35
Plaanimine rahvamajanduse ülesehitustöö aastail . . .	42
Kolm sõjaeelset stalinlikku viisaastakut	45
Plaanimine Suure Isamaasõja perioodil	60
NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise sõjajärgne viie aasta plaan	66
Rahvamajandusplaani koostamise alused	79
Rahvamajandusplaani majanduslik-poliitilised ülesanded ja juhtivad lülid	79
Plaan ja rahvamajanduse bilanss	87
Rahvamajandusplaani osad ja näitajad	101
Plaaniorganite süsteem ja rahvamajandusplaani koosta- mise organiseerimine	114
Võitlus rahvamajandusplaani täitmise eest	123
Plaani täitmise kontrollimine	123
Plaani täitmise majanduslikud vahendid	130
Nõukogude töötajad võitluses plaani täitmise eest . .	139

Vastutav toimetaja K. Tamjäro

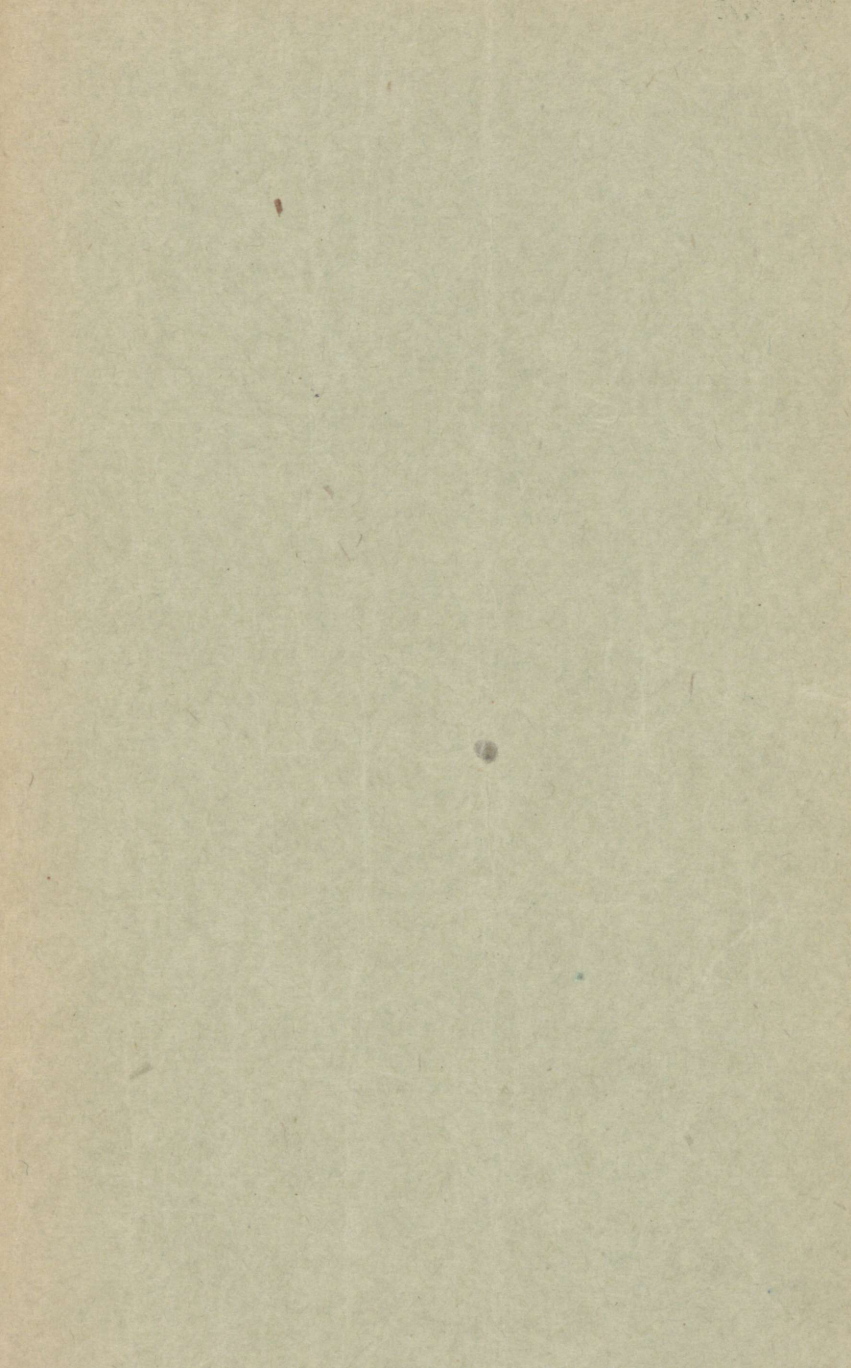
Tehniline toimetaja H. Kohu

Ladumisele antud 29. XI 1950. Trükkimisele antud 24. I 1951. Trükiarv 3000. Paber 54×84, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 10. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 8,2. Arvutuspoognaid 7,83. MB-01130. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38. Tellimise nr. 1609.

На эстонском языке

А. Курский. Планирование народного хозяйства СССР

Hind rbl. 2.75

Rbl. 2.75

A-18809

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00426476 0